

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΔΙΠΜΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

Ζητήματα Ασφάλειας στη Μαύρη Θάλασσα (2004 έως Σήμερα)

Μεταπτυχιακή Διατριβή
του Παναγιώτη Σταυράκη

Επιβλέπων: Επικ. Καθηγητής Χρηστίδης Γεώργιος

Θεσσαλονίκη, Δεκέμβριος 2022

Δήλωση Πνευματικών Δικαιωμάτων

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάσθηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου»

Παναγιώτης Σταυράκης

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου σε όλο το επιστημονικό και εκπαιδευτικό προσωπικό των δύο τμημάτων του Πανεπιστημίου Μακεδονία που συνθέτουν το Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Διεθνείς Σχέσεις και Ασφάλεια», Πάνω από όλα, θα ήθελα να εκφράσω τον σεβασμό μου στον εκλιπόντα και πρωτεργάτη αυτού του εγχειρήματος, Κουσκουβέλη Ηλία, τον οποίο ελάχιστα γνωρίσαμε, το όραμά του όμως αποτέλεσε τον ακρογωνιαίο λίθο για τη μύηση ενός μεγάλου αριθμού Αξιωματικών στις διεθνείς σχέσεις ένα εφόδιο που αλλάζει την οπτική και δίνει απαντήσεις σε οτιδήποτε συμβαίνει στον περίγυρό μας.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τη σύζυγό μου Ταμάρα Μαρία Τουμπαζή και τα παιδιά μου Έλενα Νίκη και Ανδρέα, για τη στήριξη που μου προσέφεραν, μέσα από την υπομονή που επέδειξαν καθ' όλη τη διάρκεια του μεταπτυχιακού. Ευχαριστώ επίσης τον Διοικητή μου, Αντισυνταγματάρχη Τζιτζιρίδη Γεώργιο, για τον χρόνο που μου διέθεσε προκειμένου να ανταποκριθώ στην απαίτηση της σύνταξης της διπλωματικής διατριβής.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιστημονικό καθοδηγητή μου, κύριο Χρηστίδη Γεώργιο, για την κατεύθυνση που μου παρείχε μέσα από συγκεκριμένες βιβλιογραφικές πηγές, σε ένα αντικείμενο που προβληματίζει μεγάλη μερίδα ανθρώπων αλλά και πλήθος κρατών και οι επιπτώσεις του είναι και θα είναι ορατές στην καθημερινότητα μας.

Περίληψη

Η Μαύρη Θάλασσα, μία ιδιαίτερη γεωγραφική περιοχή της γηραιάς ηπείρου, έχει γίνει χώρος ανάπτυξης διαφόρων πολιτισμών στο πέρασμα του χρόνου, όπως ήταν οι Έλληνες, οι Ρωμαίοι, οι Βυζαντινοί και οι Οθωμανοί. Στην πιο σύγχρονη ιστορία της, κατά την μεταψυχροπολεμική περίοδο, αποτέλεσε τον χώρο φιλοξενίας ενός εκ των δύο πόλων του διεθνούς συστήματος, της Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών, του μεγαλύτερου σε έκταση κράτους στον κόσμο, ένας πόλος ο οποίος έζησε την αντιπαλότητα με τον έτερο πόλο που συνιστούσαν οι Η.Π.Α., για σχεδόν 40 χρόνια. Μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, το 1991, τα κράτη που τη συνιστούσαν προσπάθησαν να βρουν το ρόλο τους στο διεθνές σύστημα, δημιουργώντας μία περιφερειακή οντότητα, στην οποία αναπτύχθηκε μία μεγάλη ποικιλία συνισταμένων επιδράσεων στο εσωτερικό αλλά και στο εξωτερικό της. Αυτές οι δυναμικές που αναπτύχθηκαν προκάλεσαν μία γενικότερη αβεβαιότητα αναφορικά με το μέλλον της περιοχής σε θέματα όπως η ασφάλεια και σταθερότητα, καθώς αναδύθηκαν ζητήματα που αναζωπύρωσαν εστίες ανταγωνισμού σε εθνικό, θρησκευτικό και πολιτισμικό επίπεδο. Έτσι η περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, από τα τέλη του 20^{ου} μέχρι και τις πρώτες δεκαετίες του 21ου αιώνα, έχει μάρτυρας σημαντικών γεγονότων που διατάραξαν την πρόοδο και την ανάπτυξη των κρατών της περιοχής αλλά και της διεθνούς κοινωνίας. Οι πιο σημαντικές στιγμές που χαρακτήθηκαν με έντονα γράμματα στις σελίδες της ιστορίας της Μαύρης Θάλασσας και διατάραξαν την ασφάλεια και τη σταθερότητα στην περιοχή ήταν, ο ρωσο - γεωργιανός πόλεμος του 2008 με κατάληξη την απόσχιση της Νότιας Οσετίας και της Αμπχαζίας από τη Γεωργία, η κατάληψη της Κριμαίας από τη Ρωσία το 2014 και η ανακήρυξη της ανεξαρτησίας των ουκρανικών περιοχών του Ντονμπάς (Ντόνετσκ και Λουχάνσκ), η αναζωπύρωση του πολέμου στο Ναγκόρνο - Καραμπάχ το 2020 και η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία το 2022.

Η διπλωματική εργασία με τίτλο «Ζητήματα Ασφάλειας στη Μαύρη Θάλασσα (2004 έως Σήμερα)» εκπονήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών «Διεθνείς Σχέσεις και Ασφάλεια» του Πανεπιστημίου Μακεδονία και έχει ως σκοπό να αναδειχθούν τα ζητήματα ασφάλειας που έχουν προκύψει στην περιοχή κατά τις δύο πρώτες δεκαετίες του 21^{ου} αιώνα.

Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας παρουσιάζονται ορισμένα γενικά στοιχεία και γίνεται αναφορά σε βασικούς ορισμούς και έννοιες που πραγματεύονται κατά την ανάλυση του θέματος. Στο δεύτερο παρατίθενται στοιχεία που αφορούν στις χώρες της Μαύρης Θάλασσας και σε γειτονικές χώρες που η παρουσία τους επηρεάζει τα δρώμενα στην περιοχή, στο τρίτο κεφάλαιο αναλύονται τα διλήματα ασφάλειας των διαφόρων παραγόντων της περιοχής ενώ στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιούν οι παράγοντες αυτοί την ισχύ του για την αντιμετώπιση των διλημάτων αυτών. Οι επιδράσεις του τρίτου και του τέταρτου κεφαλαίου οδηγούν στον εντοπισμό των ζητημάτων ασφάλειας που προκαλούνται στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, τα οποία αναλύονται στο πέμπτο κεφάλαιο. Κλείνοντας στο έκτο κεφάλαιο παρατίθενται τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την ανάλυση των τριών προηγούμενων κεφαλαίων και παρουσιάζονται προτάσεις για την αντιμετώπιση των ζητημάτων ασφάλειας που υφίστανται στην περιοχή.

Λέξεις κλειδιά: Ζητήματα Ασφάλειας, Μαύρη Θάλασσα, Ήπια Ισχύς, Σκληρή Ισχύς, Δίλημμα Ασφάλειας

Abstract

The Black Sea, a special geographical area of the old continent, has become a place of development for various cultures over time, such as the Greeks, the Romans, the Byzantines and the Ottomans. In its most modern history, during the post-Cold War era, it was the host of one of the two poles of the international system, the Union of Soviet Socialist Republics, the largest state in the world, a pole which experienced rivalry with the other pole, the USA for almost 40 years. After the dissolution of the Soviet Union in 1991, its constituent republics tried to find their role in the international system, creating a regional entity, in which a wide variety of constitutive influences developed both internally and externally. These evolving dynamics caused a more general uncertainty regarding the future of the region on issues such as security and stability, as issues emerged that rekindled foci of national, religious and cultural rivalry. Thus, the Black Sea region, from the end of the 20th to the first decades of the 21st century, has witnessed important events that disturbed the progress and development of the states of the region as well as the international society. The most important moments that were written in bold letters on the pages of the history of the Black Sea and disturbed the security and stability in the region were the Russian-Georgian war of 2008 which resulted in the secession of South Ossetia and Abkhazia from Georgia, the occupation of Crimea by Russia in 2014 and the declaration of independence of the Ukrainian regions of Donbass (Donetsk and Luhansk), the resurgence of the Nagorno - Karabakh war in 2020 and Russia's invasion of Ukraine in 2022.

The master thesis entitled "Security Issues in the Black Sea (2004 to Present)" was prepared within the framework of the postgraduate studies program "International Relations and Security" of the University of Macedonia and aims to highlight the security issues that have arisen in the region during the first two decades of the 21st century.

In the first chapter, some general elements are presented and reference is made to basic definitions and concepts that are dealt with during the analysis of the topic. In the second, data is listed regarding the Black Sea countries and neighbouring countries whose presence affects the events in the region. In the third chapter, the security dilemmas of the various actors in the region are analysed, while in the fourth chapter, the way in which the actors use their power to deal with these dilemmas. The effects of the third and fourth chapters lead to the identification of security issues caused in the Black Sea region, which are analysed in the fifth chapter. Finally, the sixth chapter lists the conclusions derived from the analysis of the three previous chapters and presents proposals for dealing with the security issues that exist in the region.

Key words: Security Issues, Black Sea, Soft Power, Hard Power, Security Dilemma

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα	i
Κατάλογος Εικόνων	iii
Κατάλογος Χαρτών	v
Κεφάλαιο 1. Εισαγωγή	1
1.1. Γενικά	1
1.2. Σκοπός	3
1.3. Βασικές Έννοιες - Ορισμοί	4
1.3.1. Εσωτερική Εξισορρόπηση	4
1.3.2. Εξωτερική Εξισορρόπηση	4
1.3.3. Ασφαλειοποίηση	4
1.3.4. Δίλημμα Ασφάλειας	4
1.3.5. Αρχιτεκτονική Δομή Διεθνούς Συστήματος	4
1.3.6. Διπολικά Συστήματα	4
1.3.7. Ισορροπημένα Πολυπολικά Συστήματα	4
1.3.8. Μη Ισορροπημένα Πολυπολικά Συστήματα	5
1.4. Παραδοχές	5
Κεφάλαιο 2. Οι Χώρες της Μαύρης Θάλασσας.....	6
2.1. Γενικά	6
2.2. Η Ρωσία.....	9
2.3. Η Ουκρανία.....	10
2.4. Η Τουρκία	13
2.5. Η Βουλγαρία	15
2.6. Η Ρουμανία.....	15
2.7. Η Μολδαβία	16
2.8. Η Γεωργία.....	18
2.9. Το Αζερμπαϊτζάν.....	19
2.10. Η Αρμενία	20
Κεφάλαιο 3. Οι Δρώντες στην Περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, τα Διλήμματα Ασφάλειας και η Ασφαλειοποίηση.....	22
3.1. Γενικά	22
3.2. Τα Διλήμματα Ασφάλειας και η Ασφαλειοποίηση στη Ρωσία.....	23
3.3. Τα Διλήμματα Ασφάλειας και η Ασφαλειοποίηση στη Ουκρανία.....	25
3.4. Τα Διλήμματα Ασφάλειας και η Ασφαλειοποίηση στην Τουρκία	27
3.5. Τα Διλήμματα Ασφάλειας και η Ασφαλειοποίηση στη Γεωργία.....	28
3.6. Τα Διλήμματα Ασφάλειας και η Ασφαλειοποίηση στη Ρουμανία.....	30
3.7. Τα Διλήμματα Ασφάλειας και η Ασφαλειοποίηση στη Βουλγαρία	30
3.8. Τα Διλήμματα Ασφάλειας και η Ασφαλειοποίηση στη Μολδαβία	31
3.9. Τα Διλήμματα Ασφάλειας και η Ασφαλειοποίηση στην Αρμενία	33
3.10. Τα Διλήμματα Ασφάλειας και η Ασφαλειοποίηση στο Αζερμπαϊτζάν	34
3.11. Τα Διλήμματα Ασφάλειας και η Ασφαλειοποίηση στη Διατλαντική Κοινότητα	35

Κεφάλαιο 4. Η Χρήση Ήπιας και Σκληρής Ισχύος στην Περιοχή της Μαύρης Θάλασσας	39
4.1. Η Χρήση Ήπιας Ισχύος από Δρώντες της Περιοχής	39
4.1.1. Η Χρήση Ήπιας Ισχύος από τη Ρωσία	40
4.1.2. Η Χρήση Ήπιας Ισχύος από την Ουκρανία	41
4.1.3. Η Χρήση Ήπιας Ισχύος από την Τουρκία.....	42
4.1.4. Η Χρήση Ήπιας Ισχύος από τη Ρουμανία	43
4.1.5. Η Χρήση Ήπιας Ισχύος από τη Βουλγαρία	44
4.1.6. Η Χρήση Ήπιας Ισχύος από τη Μολδαβία	44
4.1.7. Η Χρήση Ήπιας Ισχύος από τη Γεωργία	44
4.1.8. Η Χρήση Ήπιας Ισχύος από το Αζερμπαϊτζάν	45
4.1.9. Η Χρήση Ήπιας Ισχύος από την Αρμενία.....	45
4.1.10. Η Χρήση Ήπιας Ισχύος από Διεθνείς Παράγοντες	45
4.2. Η Χρήση Σκληρής Ισχύος από Δρώντες της Περιοχής	46
4.2.1. Η Χρήση Σκληρής Ισχύος από τη Ρωσία	46
4.2.2. Η Χρήση Σκληρής Ισχύος από την Ουκρανία.....	47
4.2.3. Η Χρήση Σκληρής Ισχύος από την Τουρκία	49
4.2.4. Η Χρήση Σκληρής Ισχύος από τη Ρουμανία.....	50
4.2.5. Η Χρήση Σκληρής Ισχύος από τη Γεωργία.....	51
4.2.6. Η Χρήση Σκληρής Ισχύος από το Αζερμπαϊτζάν	51
4.2.7. Η Χρήση Σκληρής Ισχύος από την Αρμενία	52
4.2.8. Η Χρήση Σκληρής Ισχύος από Διεθνείς Παράγοντες.....	52
Κεφάλαιο 5. Τα Ζητήματα Ασφάλειας στην Περιοχή της Μαύρης Θάλασσας	53
5.1. Γενικά	53
5.2. Η Ενεργειακή Ασφάλεια	53
5.3. Η Θαλάσσια Ασφάλεια	58
5.4. Η Οικονομική Ασφάλεια	61
5.5. Οι Παγωμένες Συγκρούσεις	63
5.6. Το Οργανωμένο Έγκλημα και η Τρομοκρατία	67
5.7. Η Περιβαλλοντική Ασφάλεια.....	71
Κεφάλαιο 6. Συμπεράσματα – Προτάσεις	72
6.1. Συμπεράσματα	72
6.2. Προτάσεις.....	75
Βιβλιογραφία	78
Παράρτημα Α. Κύρια Γεγονότα που Επηρέασαν την Ασφάλεια της Μαύρης Θάλασσας από το 2004 έως Σήμερα	89
Παράρτημα Β. Φωτοπληροφοριακό Υλικό	107

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 2.1.	Ο Τούρκος και ο Ρώσος ηγέτης την τελευταία δεκαετία έχουν βρει πολλούς διαύλους επικοινωνίας και η συνεργασία των δύο χωρών διατηρείται σε υψηλό επίπεδο	8
Εικόνα 2.2.	Μια σειρά διαμαρτυριών και πολιτικών γεγονότων που πήρε την ονομασία «Πορτοκαλί Επανάσταση» από τα τέλη Νοέμβριου 2004 ως τον Ιανουάριο του 2005, ως επακόλουθο της επαναληπτικής διαδικασίας των προεδρικών εκλογών της Ουκρανίας του 2004.....	12
Εικόνα 2.3.	Η δυναμική εξέλιξη των γεγονότων στην Ουκρανία έδειξε ότι η συμμετοχή της Βουλγαρίας στο NATO είναι εγγύηση ζωτικής σημασίας για την ασφάλεια της χώρας.....	15
Εικόνα 2.4.	Η βάση του NATO στην Κωσταντζα, στις ακτές της Μαύρης Θάλασσας αποτελεί μία από τις βασικότερες βάσεις για τις ένοπλες δυνάμεις των Η.Π.Α. στην Ευρώπη.....	16
Εικόνα 2.5.	Η παρουσία των τουρκικών συστημάτων μη επανδρωμένων αεροσκαφών πάνω από το μέτωπο του Ναγκόρνο - Καραμπαχ κατά τις επιχειρήσεις του 2020 ήταν κομβική για την έκβαση αυτών	21
Εικόνα 3.1.	Επεισόδια στην Τιφλίδα τον Νοέμβριο του 2007 μεταξύ διαδηλωτών και αστυνομίας.....	29
Εικόνα 3.2.	Η περιοχή της Υπερδνειστερίας αναδύεται ως ένα νέο πιθανό σημείο ανάφλεξης μετά τον πόλεμο στην Ουκρανία	32
Εικόνα 3.3.	Αρκετές τρομοκρατικές επιθέσεις έχουν εκδηλωθεί και ακόμα περισσότερες έχουν αποτραπεί στο Αζερμπαϊτζάν από το 2007 μέχρι και σήμερα	35
Εικόνα 3.4.	Οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11 ^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 αποτέλεσαν σημείο καμπής για τη στρατηγική των Η.Π.Α. στην περιφέρεια της Μαύρης Θάλασσας	36
Εικόνα 3.5.	Παρά τις οικονομικές κυρώσεις που εφαρμόζουν Ευρώπη και Η.Π.Α. κατά της Ρωσίας μετά την εισβολή της τελευταίας στην Ουκρανία το 2022, είναι δύσκολη η ενεργειακή και οικονομική απεξάρτησή τους από αυτήν.....	38
Εικόνα 4.1.	Η ρωσική κρατική εταιρεία ROSATOM έχει αναλάβει την κατασκευή του πυρηνικού σταθμού στο Άκουγιου της Τουρκίας και θα τον διαχειρίζεται για χρονικό διάστημα σαράντα εννέα χρόνων.....	40
Εικόνα 4.2.	Η Τουρκία στήριξε πολλά στην πρωτοβουλία BlackSeaFor από το 2001 για να καλύψει το στρατηγικό κενό ασφάλειας στη Μαύρη Θάλασσα.....	42
Εικόνα 4.3.	Η Ρουμανία φιλοξενεί για περισσότερο από μία δεκαετία το νατοϊκό κέντρο εκπαίδευσης στη συλλογή πληροφοριών από ανθρώπινες πηγές.....	43
Εικόνα 4.4.	Οι εκσυγχρονισμένες ένοπλες δυνάμεις της Ρωσίας αποτελούν τον εκφραστή της σκληρής ισχύος της χώρας	47
Εικόνα 4.5.	Οι αμερικανικοί αντιαρματικοί πύραυλοι Javelin έχουν προσδώσει εξαιρετικές δυνατότητες στις χερσαίες δυνάμεις της Ουκρανίας στον εν εξέλιξη πόλεμο απέναντι στη Ρωσία	48

Εικόνα 4.6.	Ο Τούρκος Υπουργός Άμυνας τον Αύγουστο του 2021 σε συνοριακό σταθμό κοντά στη λίμνη Ban, μια περιοχή που η Τουρκία εφαρμόζει επί σειρά ετών τη σκληρή ισχύ της εναντίων των Κούρδων.....	50
Εικόνα 4.7.	Η σκληρή ισχύς εφαρμόστηκε με επιτυχία από τους Αζέρους του 2020. Οι Αρμένιοι κάτοικοι του Ναγκόρνο - Καραμπάχ εγκαταλείποντας τα σπίτια τους τα πυρπολούν	51
Εικόνα 5.1.	Ο ρωσικός ενεργειακός κολοσσός, Gazprom Export, απαίτησε από τις ευρωπαϊκές χώρες να πληρώνουν για τις προμήθειες ρωσικού αερίου σε ρούβλια, λόγω των κυρώσεων που έχουν επιβληθεί για την εισβολή της Μόσχας στην Ουκρανία.....	54
Εικόνα 5.2.	Ο αγωγός BTC εγκαινιάστηκε το 2006 και μεταφέρει ακατέργαστο πετρέλαιο σε μια διαδρομή μήκους 1.760 χλμ από τις πετρελαιοφόρες περιοχές της Κασπίας έως τη Μεσόγειο	55
Εικόνα 5.3.	Αμερικανικά αντιτορπιλικά κλάσης «Arleigh Burke» έχουν συναντηθεί πολλές φορές με πλοία και αεροσκάφη της Ρωσίας φτάνοντας οριακά στην πρόκληση θερμού επεισοδίου στη Μαύρη Θάλασσα.....	58
Εικόνα 5.4.	Τα ελικοπτεροφόρα κλάσης «Mistral», τα οποία εντάχθηκαν τελικά στις ναυτικές δυνάμεις της Αιγύπτου αποστερώντας τις δυνατότητές του από το ρωσικό ναυτικό	59
Εικόνα 5.5.	Η Ουκρανία κατηγόρησε πρόσφατα τη Ρωσία για πράξεις πειρατείας στη Μαύρη Θάλασσα, που κλονίζουν την θαλάσσια ασφάλεια, κλείνοντας το βορειοδυτικό τμήμα της θάλασσας για την προστασία την ελεύθερης ναυσιπλοΐας	61
Εικόνα 5.6.	Τα ρωσικά στρατεύματα προέλαυναν προς την Τιφλίδα και η Γεωργία μετά από 10 ημέρες πολέμου συνθηκολόγησε αποδεχόμενη την απόσχιση των εδαφών της Νότιας Οσετίας και της Αμπχαζίας.....	65
Εικόνα 5.7.	Η Αρμενία παρά τον εκσυγχρονισμό των ενόπλων δυνάμεών της δεν μπόρεσε να αντιμετωπίσει την αποτελεσματικότητα των τουρκικών μη επανδρωμένων αεροσκαφών Bayraktar TB2 κατά τις επιχειρήσεις του 2020	66
Εικόνα 5.8.	Τον Μάρτιο του 2019 4 άτομα άγνωστης εθνικότητας συνελήφθησαν στην Άγκυρα καθώς βρέθηκε πάνω τους ποσότητα ραδιενεργού μετάλλου «καλιφόρνιο».....	69
Εικόνα 5.9.	Στο πλαίσιο της τσεχικής Προεδρίας στο Συμβούλιο της Ευρώπης, οι Υπουργοί Εσωτερικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης συζήτησαν θέματα ασφάλειας που προκύπτουν από το παράνομο εμπόριο όπλων και την εκμετάλλευση των προσφύγων	70
Εικόνα 5.10.	Μία από τις χειρότερες οικολογικές καταστροφές αντιμετώπισαν οι ακτές της Μαύρης Θάλασσας το 2007, μετά τη βύθιση ρωσικού τάνκερ στο Στενό του Κερτς.....	71

Κατάλογος Χαρτών

Χάρτης 1.1.	Η περιφέρεια της Μαύρης Θάλασσας και τα 7 κράτη που περιλαμβάνονται σε αυτήν.....	2
Χάρτης 1.2.	Οι περιοχές στις οποίες εντοπίζονται οι λεγόμενες «παγωμένες συγκρούσεις»	3
Χάρτης 2.1.	Η Μαύρη Θάλασσα, μία ημίκλειστη θάλασσα στην καρδιά της γηραιάς ηπείρου	6
Χάρτης 2.2.	Χάρτης απεικόνισης των χωρών και της έκτασης της πρώην Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών.....	7
Χάρτης 2.3.	Η Ρωσική Δημοκρατία χωρίς την προσάρτηση της Κριμαίας	9
Χάρτης 2.4.	Η χερσόνησος της Κριμαίας αποτελεί στρατηγικό σημείο για τον έλεγχο της Μαύρης Θάλασσας και της Θάλασσας του Αζόφ.....	10
Χάρτης 2.5.	Η χάραξη της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης στη Μαύρης Θάλασσα, όπως αυτή έχει διαμορφωθεί μετά το 2014, με την κατάληψη των εδαφών της Ουκρανίας.....	11
Χάρτης 2.6.	Ντονέσκ και Λουγκάνσκ στα ανατολικά σύνορα της Ουκρανίας αυτοανακηρύχθηκαν ανεξάρτητα το 2014.....	13
Χάρτης 2.7.	Η Συνθήκη του Μοντρέ παραχωρεί τον πλήρη έλεγχο των Στενών του Βοσπόρου και των Δαρδανελίων στην Τουρκία και ρυθμίζει την στρατιωτική δραστηριότητα στην περιοχή	14
Χάρτης 2.8.	Η Υπερδνειστερία, μη αναγνωρισμένο ανεξάρτητο κράτος (de facto) από τη Μολδαβία από τις 2 Σεπτεμβρίου του 1990.....	17
Χάρτης 2.9.	Η εισβολή της Ρωσίας στη Γεωργία το 2008 οδήγησε στην απόσχιση της Αμπχαζίας και της Νότιας Οσετίας.....	18
Χάρτης 2.10.	Το Ναγκόρνο - Καραμπάχ, ένας αρμενικός θύλακας στο έδαφος του Αζερμπαϊτζάν	20
Χάρτης 3.1.	Τα κράτη μέλη του NATO στην Ευρώπη και οι χρονολογίες εισόδου τους στη συμμαχία	24
Χάρτης 3.2.	Η αγωγοί πετρελαίου (α) και οι αγωγοί φυσικού αερίου που περνούν μέσα από την Ουκρανία	26
Χάρτης 3.3.	Το κουρδικό ζήτημα έχει ωθήσει την Τουρκία να λάβει σκληρά μέτρα για τη διατήρηση της ασφάλειάς της, αποτελώντας χαρακτηριστικό παράδειγμα ασφαλειοποίησης	28
Χάρτης 3.4.	Μετά τον πόλεμο των 44 ημερών του 2020, οι εντάσεις μεταξύ Ερεβάν και Μπακού δεν έχουν εκλείψει στην περιοχή του Ναγκόρνο - Καραμπάχ ...	33
Χάρτης 3.5.	Οι Η.Π.Α. ενθάρρυναν τις εναλλακτικές διαδρομές για τους αγωγούς μεταφοράς ενέργειας.....	37
Χάρτης 5.1.	Οι σημαντικότεροι αγωγοί πετρελαίου είναι που διέρχονται από το Αζερμπαϊτζάν, ο αγωγός Μπακού -Τιφλίδα - Τσειχάν, ο αγωγός Μπακού – Σούπσα και ο αγωγός Μπακού - Νοβοροσίσκ	56
Χάρτης 5.2.	Ο αγωγός Turkstream μετατρέπει την Τουρκία σε έναν βασικό ενεργειακό διακομιστικό κόμβο για τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης.....	57

- Χάρτης 5.3. Η Ελλάδα απείχε από τη συνεδρίαση του ΟΣΕΠ στη Μόσχα, λόγω της απρόκλητης επίθεσης της δεύτερης στην Ουκρανία.....63
- Χάρτης 5.4. Οι παραπάνω περιοχές με το κόκκινο χρώμα περιλαμβάνουν πληθυσμούς με αλυτρωτικά χαρακτηριστικά ή αποσχισθέντα εδαφικά διαμερίσματα και μαζί με τον θύλακα του Ναγκόρνο - Καραμπάχ αποτελούν τις κυριότερες εστίες πρόκλησης εντάσεων και αψιμαχιών ... 64

Κεφάλαιο 1.

Εισαγωγή

1.1. Γενικά

Η περιοχή της Μαύρης Θάλασσας αποτελεί ένα από τα πιο κρίσιμα σταυροδρόμια του κόσμου, μία στρατηγική διασταύρωση μεταξύ ανατολής και δύσης, νότου και βορρά, ενισχύοντας το στρατηγικό της ενδιαφέρον τόσο σε περιφερειακό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Η συνεχιζόμενη παγκοσμιοποίηση που λαμβάνει χώρα σε όλον τον κόσμο, έχει επίδραση και στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας σε διάφορους τομείς, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένα περιβάλλον γόνιμο για συνεργασίες αλλά και επιρρεπές σε κινδύνους που επηρεάζουν την ασφάλεια της περιοχής σε διάφορες εκφάνσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας. Η περιοχή, η οποία κατά πολλούς, λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της, περιγράφεται και ως μία ξεχωριστή περιφέρεια, χαρακτηρίζεται από την απουσία αποτελεσματικών περιφερειακών μηχανισμών ασφάλειας, γεγονός το οποίο δυσχεραίνει τα εμπλεκόμενα μέρη να αποτρέψουν, να διαχωρίσουν ή να διευθετήσουν ζητήματα ασφάλειας, τα οποία προκύπτουν κατά καιρούς μέσα σε αυτό το περιβάλλον ανταγωνισμού και αντικρουόμενων συμφερόντων (Büyükkakinci, 2004; Delanoë, 2014; Karadeniz, 2007).

Αυτό το ιδιαίτερο περιβάλλον της Μαύρης Θάλασσας συντίθεται από έξι παράκτια κράτη, τη Ρωσία, την Τουρκία, την Ουκρανία, τη Ρουμανία, τη Βουλγαρία και τη Γεωργία καθώς και μία ενδοχώρα, τη Μολδαβία. Σημαντική επίδραση στην υπόψη περιφέρεια επιφέρουν η Αρμενία και το Αζερμπαϊτζάν καθώς και διεθνείς οργανισμοί, τα συμφέροντα των οποίων περνούν μέσα από την περιφέρεια της Μαύρης Θάλασσας. Τις τελευταίες δύο δεκαετίες, παρατεταμένες συγκρούσεις οδήγησαν σε μία σημαντική συσσώρευση συμβατικών στρατιωτικών δυνάμεων, η οποία εντάθηκε κυρίως μετά το 2014 και την κατάληψη της Κριμαίας από τη Ρωσία. Αυτό έχει μετατρέψει την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας σε ένα απρόβλεπτο περιβάλλον υψηλού κινδύνου, στο οποίο στρατιωτικές δυνάμεις με προηγμένα όπλα, συμπεριλαμβανομένων και συστημάτων με πυρηνική ικανότητα, δραστηριοποιούνται ολοένα και περισσότερο σε κοντινή απόσταση μεταξύ τους. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι, κατά την πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα, τα κράτη της Μαύρης Θάλασσας παρουσίασαν σημαντική αύξηση των αμυντικών τους δαπανών, με αποτέλεσμα να διατηρείται μία άστατη ισορροπία δυνάμεων και συνάμα να αυξάνει ο κίνδυνος των συγκρούσεων (Cross, 2015; Delanoë, 2014; Wezeman & Kuimova, 2018).

Χάρτης 1.1. Η περιφέρεια της Μαύρης Θάλασσας και τα 7 κράτη που περιλαμβάνονται σε αυτήν (Πηγή: el.wikipedia.org, 2022)

Εκτός όμως από την αλόγιστα συσσωρευμένη στρατιωτική ισχύ, η εν λόγω περιοχή έχει να αντιμετωπίσει και άλλες απειλές, συμβατικού και μη συμβατικού είδους, οι οποίες αποτελούν επίσης πηγές αστάθειας και ανασφάλειας. Τα αντικρουόμενα συμφέροντα μεταξύ Ρωσίας, Τουρκίας, Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.), Η.Π.Α. και ΝΑΤΟ, έχουν μετατρέψει την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας σε μία περιοχή παιχνιδιού «μηδενικού αθροίσματος». Έτσι, γίνεται αντιληπτό ότι ζητήματα ασφάλειας εξακολουθούν να παραμένουν άλυτα, ως αποτέλεσμα του ανταγωνισμού μεταξύ των προαναφερόμενων δρώντων (Çelikrala, 2010a; Çelikrala, 2010b; Delanoe, 2014; Κουσκουβέλης, 1997; Özdamar, 2010).

Οι όποιες προσπάθειες συνεργασίας που έχουν λάβει χώρα, παρεμποδίζονται από διάφορες συνισταμένες δυνάμεων, όπως η άνιση οικονομική και πολιτική ανάπτυξη εντός και μεταξύ των χωρών της περιοχής, οι εθνικιστικές δυνάμεις που έχουν αναδυθεί τα τελευταία χρόνια στην ευρύτερη περιοχή, οι μακροχρόνιες εχθρότητες μεταξύ περιφερειακών παραγόντων, κ.λπ. Παράλληλα, οι πλούσιοι φυσικοί πόροι πυροδοτούν γεωπολιτικούς ανταγωνισμούς και περιφερειακές εντάσεις, ως αποτέλεσμα της έλλειψης συνεργατικών δομών ικανών να περιορίσουν τις συγκρούσεις και τις λοιπές απειλές για την ασφάλεια. Τα παραπάνω έχουν ως αποτέλεσμα, η περιοχή από τις αρχές του 21ου αιώνα να έχει γίνει μάρτυρας εθνοτικών, θρησκευτικών και άλλων διαφορών μεταξύ των λαών και των κρατών, με κυριότερα παραδείγματα τη σύρραξη μεταξύ Ρωσίας και Γεωργίας το 2008 στην Αμπχαζία και τη Νότια Οσετία, η οποία κατέληξε στη μονομερή διακήρυξη της ανεξαρτησίας των περιοχών αυτών, την εισβολή της Ρωσίας στην Κριμαία και την εν συνεχεία ανεξαρτητοποίησή της από την Ουκρανία το 2014, τις συγκρούσεις στο Ναγκόρνο - Καραμπάχ με την πλέον πρόσφατη γενικευμένη

σύγκρουση του 2020 και το πλέον πρόσφατο παράδειγμα, την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία τον Φεβρουάριο του 2022 (Büyükkakinci, 2004; Çelikpala, 2010a; Cross, 2015; Flanagan et al., 2020).

Χάρτης 1.2. Οι περιοχές στις οποίες εντοπίζονται οι λεγόμενες «παγωμένες συγκρούσεις» (Πηγή: Çelikpala, 2010a)

Όλα τα παραπάνω συνηγορούν στο γεγονός, ότι η περιοχή της Μαύρης Θάλασσας παραμένει μια δυνητικά εκρηκτική περιοχή, έχοντας συσσωρεύσει πλήθος ζητημάτων ασφάλειας, τα οποία και θα αναλυθούν στη συνέχεια. Η παρουσία πολλών διαφορετικών, περιφερειακών αλλά και παγκόσμιων δρώντων στην περιοχή, σε συνδυασμό με την υψηλή ανταγωνιστικότητα και την άρνηση συνεργασίας μεταξύ τους, τροφοδοτεί και ενισχύει τα παραπάνω ζητήματα, διατηρώντας την ανασφάλεια και την αστάθεια στην περιφέρεια της Μαύρης Θάλασσας (Büyükkakinci, 2004; Pavliuk & KlymruSh - Tsintsadze, 2004).

1.2. Σκοπός

Σκοπός της παρούσας διατριβής είναι να αναδειχθούν τα ζητήματα ασφάλειας που έχουν προκύψει από το 2004 μέχρι και σήμερα στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, με την αξιοποίηση βιβλιογραφικών πηγών, μέσα από μία ολιστική προσέγγιση των παραγόντων του εν λόγω περιφερειακού συστήματος, έτσι ώστε να προκύψουν χρήσιμα συμπεράσματα και να παρουσιαστούν προτάσεις για τη μείωση των κινδύνων που ελλοχεύουν από τα ζητήματα αυτά.

1.3. Βασικές Έννοιες - Ορισμοί

1.3.1. Εσωτερική Εξισορρόπηση

Ως εσωτερική εξισορρόπηση περιγράφονται οι ενέργειες ενός δρώντα προκειμένου να βελτιώσει τις αμυντικές του ικανότητες με μεγιστοποίηση της εκμετάλλευσης των συντελεστών ισχύος του (Κουσκουβέλης, 2004).

1.3.2. Εξωτερική Εξισορρόπηση

Με τον όρο εξωτερική εξισορρόπηση περιγράφονται οι ενέργειες σύναψης συμμαχιών με ετέρους παράγοντες, έτσι ώστε η αναβάθμιση της ισχύος να προέλθει με την κοινή αξιοποίηση των πόρων και των άλλων παραγόντων, οι οποίοι έχουν κοινά συμφέροντα και αμυντικές ανάγκες (Κουσκουβέλης, 2004).

1.3.3. Ασφαλειοποίηση

Ασφαλειοποίηση είναι η διαλογιστική διαδικασία, σύμφωνα με την οποία κάτι αντιμετωπίζεται ως υπαρξιακή απειλή έναντι αναφερόμενων αντικειμένων. Με αυτήν τη διαδικασία επιτρέπεται στη συνέχεια η λήψη έκτακτων και επειγόντων μέτρων. Η ασφαλειοποίηση θεωρείται η πηγή προέλευσης για την εκδήλωση διακριτών και δυναμικών διαδικασιών ασφάλειας (Mikelis, 2021).

1.3.4. Δίλημμα Ασφάλειας

Τα κράτη προκειμένου να αισθανθούν περισσότερο ασφαλή λαμβάνουν μέτρα, τα οποία όμως μειώνουν την ασφάλεια των άλλων κρατών. Έτσι δημιουργείται μία κατάσταση όπου τα κράτη εξοπλίζονται για να νιώσουν πιο ασφαλή και προκαλείται ένας φαύλος κύκλος, ένα δίλημμα το οποίο δεν μπορεί ποτέ να εκλείψει (Waltz, 1979).

1.3.5. Αρχιτεκτονική Δομή Διεθνούς Συστήματος

Η αρχιτεκτονική δομή του διεθνούς συστήματος καθορίζεται από τον αριθμό των πόλων (δηλαδή από τον αριθμό των μεγάλων δυνάμεων) και την κατανομή ισχύος. Ο συνδυασμός της διάστασης της ισχύος και του πλήθους των μεγάλων δυνάμεων οδηγεί σε τρία δυνατά αποτελέσματα (συστήματα). Διπολικά, Ισοροπημένα Πολυπολικά και Μη Ισοροπημένα Πολυπολικά Συστήματα (Mearsheimer, 1990).

1.3.6. Διπολικά Συστήματα

Τα διπολικά συστήματα αποτελούνται από δύο μεγάλες δυνάμεις περίπου ίσης στρατιωτικής ισχύος. Αυτά τα συστήματα είναι τα πλέον σταθερά, χωρίς συχνούς πολέμους, όπου μία μεγάλη δύναμη αντιμετωπίζει μικρότερη και όχι την αντίπαλη μεγάλη δύναμη (Mearsheimer, 1990).

1.3.7. Ισοροπημένα Πολυπολικά Συστήματα

Τα συστήματα αυτά περιλαμβάνουν τρεις ή περισσότερες μεγάλες δυνάμεις περίπου ίσης στρατιωτικής ισχύος ή υφίσταται ίση στρατιωτική ισχύς τουλάχιστον μεταξύ των δύο

ισχυρότερων, χωρίς να υπάρχει επίδοξος ηγεμόνας. Τα συστήματα αυτά είναι λιγότερο σταθερά από τα διπολικά διότι υπάρχουν περισσότερες ευκαιρίες για πόλεμο ενώ ρέπουν προς την ανισότητα, που αυξάνει την επιθετικότητα των ισχυρών (Mearsheimer, 1990).

1.3.8. Μη Ισορροπημένα Πολυπολικά Συστήματα

Συστήματα με τρεις ή περισσότερες μεγάλες δυνάμεις εκ των οποίων μία τουλάχιστον είναι επίδοξος ηγεμόνας. Τα συστήματα αυτά είναι τα πιο ασταθή και εμφανίζουν την πιο επικίνδυνη κατανομή ισχύος, οδηγώντας σε μακροχρόνιους και δαπανηρούς πολέμους (Mearsheimer, 1990).

1.4. Παραδοχές

Για την ανάπτυξη της παρούσας διατριβής έχει ληφθεί υπόψη ότι το διεθνές σύστημα, μετά την κατάρρευση της Ε.Σ.Σ.Δ. και του διπολισμού, παρουσιάζει μία υπερδύναμη (Η.Π.Α.), μία στρατιωτική υπερδύναμη λόγω των πυρηνικών της (Ρωσία), δύο αναδιδόμενες μεγάλες δυνάμεις (Κίνα και Ινδία) και μία οικονομική υπερδύναμη (Ε.Ε.) (Κουσκουβέλης, 2004).

Με αυτά τα δεδομένα καθορίζεται ως παραδοχή, ότι για την εξεταζόμενη χρονική περίοδο από το 2004 έως σήμερα, το διεθνές σύστημα είναι πολυπολικό και μάλιστα μη ισορροπημένο πολυπολικό και πως το εν λόγω σύστημα δεν θα αλλάξει στο εγγύς μέλλον.

Κεφάλαιο 2.

Οι Χώρες της Μαύρης Θάλασσας

2.1. Γενικά

Η Μαύρη Θάλασσα γεωγραφικά χαρακτηρίζεται ως μια εσωτερική ή ημίκλειστη θάλασσα, η οποία βρίσκεται μεταξύ της ανατολικής Ευρώπης και της δυτικής Ασίας. Στις νότιες ακτές της βρίσκεται η Τουρκία, βόρεια της η Μολδαβία και η Ουκρανία, στα βορειοανατολικά της η Ρωσία, ανατολικά η Γεωργία και δυτικά της βρίσκεται η Βουλγαρία και η Ρουμανία. Συνδέεται με το Αιγαίο Πέλαγος και τη Μεσόγειο Θάλασσα από τον Βόσπορο, τη Θάλασσα του Μαρμαρά και τα Στενά των Δαρδανελίων και με τη Θάλασσα του Αζόφ από το στενό του Κερτς. Στη Μαύρη Θάλασσα καταλήγουν πολλοί μεγάλοι ποταμοί όπως ο Δνείπερος και ο Δούναβης (Bayram & Tüfekçi, 2017).

Χάρτης 2.1. Η Μαύρη Θάλασσα, μία ημίκλειστη θάλασσα στην καρδιά της γηραιάς ηπείρου (Πηγή: google earth)

Η Μαύρη Θάλασσα είναι μια από τις πιο ετερογενείς και πολύπλοκες περιοχές της γηραιάς ηπείρου. Περιλαμβάνει χώρες με σημαντικές διαφορές σε μέγεθος, επίπεδο πολιτικής και οικονομικής ανάπτυξης, στρατιωτικό δυναμικό, γεωπολιτικά ενδιαφέροντα καθώς και πολιτιστικές, κοινωνικές και θρησκευτικές παραδόσεις. Η περιοχή περιλαμβάνει σχεδόν όλες τις χώρες του ορθόδοξου κόσμου καθώς και μουσουλμανικές χώρες όπως η Τουρκία και το Αζερμπαϊτζάν. Τα περισσότερα από τα κράτη της Μαύρης Θάλασσας είναι πρώην κομμουνιστικές χώρες, τα οποία μετά την κατάρρευση της Ε.Σ.Σ.Δ. και του διπολισμού, έχουν διέλθει μέσα από πολύπλοκες διαδρομές μετάβασης και αυτοπροσδιορισμού (Pavliuk & KlymruSh - Tsintsadze, 2004).

Χάρτης 2.2. Χάρτης απεικόνισης των χωρών και της έκτασης της πρώην Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (Πηγή: egeportaz.gr)

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, σηματοδότησε για τα κράτη γύρω από τη Μαύρη Θάλασσα την έναρξη μιας κίνησης προς την ανεξαρτησία, τη δημοκρατία και την οικονομία της αγοράς, παράλληλα όμως προκάλεσε την έξαρση κατεσταλμένων εθνοτικών, εθνικών και εδαφικών συγκρούσεων καθώς και πλήθος άλλων ζητημάτων ασφάλειας, όπως για παράδειγμα η τρομοκρατία. Η Διεθνής Κοινότητα έδειξε να παραμελεί σε ορισμένο βαθμό την εν λόγω περιοχή καθώς η λεκάνη της Μαύρης Θάλασσας ήταν δευτερεύουσας σημασίας για την ευρωατλαντική κοινότητα, η οποία είχε επικεντρωθεί στη σταθεροποίηση και την ενσωμάτωση των χωρών της Βαλτικής, όταν Ε.Ε. και NATO επεκτάθηκαν προς αυτές τις χώρες (Büyükkakinci, 2004; Çelikpala, 2010a).

Οι μετέπειτα εξελίξεις στη Γεωργία και την Ουκρανία αύξησαν τη διεθνή προβολή της περιοχής και τη μετέτρεψε σε κομβικό σημείο για τα θέματα ασφάλειας που παρουσίαζε. Αυτό συνέβη και ως λογική συνέχεια των διαδικασιών διεύρυνσης της Ε.Ε. και του NATO. Έτσι, η

Μαύρη Θάλασσα, ως γεωπολιτικός χώρος, απέκτησε σύντομα ιδιαίτερη σημασία και πέραν από το περιφερειακό επίπεδο, καθώς αποτέλεσε σημείο σύγκλισης της τελευταίας φάσης της επέκτασης της Ε.Ε. και εν συνεχεία της στρατηγικής των Η.Π.Α., με τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία και την Τουρκία στην παρούσα φάση να αποτελούν μέλη του Οργανισμού Βορειοατλαντικού Συμφώνου (NATO) και την Αρμενία, το Αζερμπαϊτζάν, τη Γεωργία, τη Μολδαβία και την Ουκρανία να αποτελούν εταίρους της συμμαχίας, ευθυγραμμίζοντας ή αποκλίνοντας τα συμφέροντά τους από αυτήν, ανάλογα με τις δραστηριότητες που αναπτύσσει η Ρωσία στην περιοχή (Büyükkakinci, 2004; Flanagan et al., 2020; Tsantoulis, 2009).

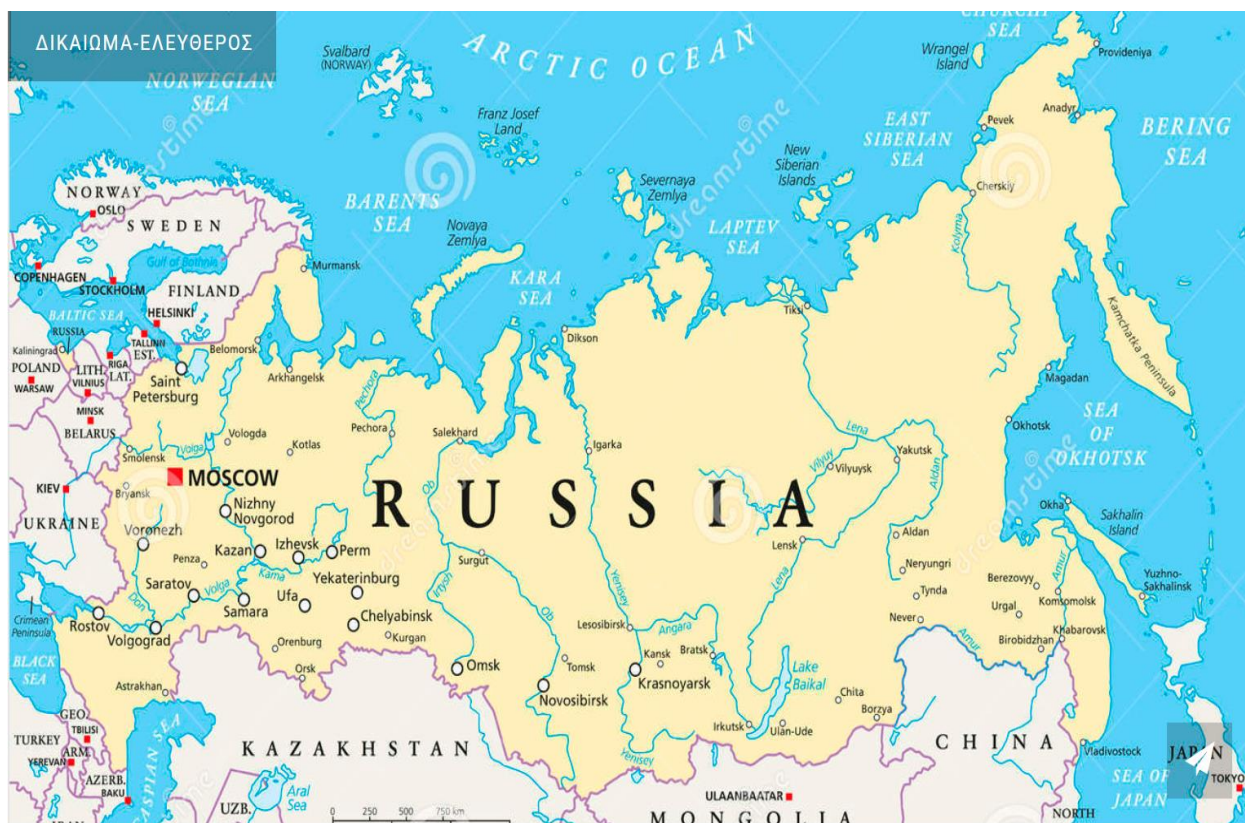
Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελούν οι σχέσεις Τουρκίας - Ρωσίας, οι οποίες έχουν έρθει τα τελευταία χρόνια σε τροχιά σύγκλισης. Μόλις η Τουρκία ενίσχυσε τη γεωπολιτική, οικονομική και στρατιωτική της θέση στη Μαύρη Θάλασσα και όταν διευθετήθηκε με επιτυχία για αυτήν το ενεργειακό ζήτημα της Κασπίας, τόσο η Ρωσία όσο και η Τουρκία άλλαξαν την τακτική τους υπέρ μιας πραγματιστικής πολιτικής, διπλωματικής και οικονομικής προσέγγισης. Οι πρόσφατες εξελίξεις δείχνουν ότι και οι δύο χώρες έχουν συνάψει μία βαθύτερη στρατηγική εταιρική σχέση και αυτή η επαναπροσέγγιση μπορεί επηρεάσει όχι μόνο την ισορροπία δυνάμεων στην περιφέρεια της Μαύρης Θάλασσας αλλά και της ευρύτερης περιοχής ενδιαφέροντος της Ε.Ε. και του NATO (Glebov, 2011; Weaver, 2011).

Εικόνα 2.1. Ο Τούρκος και ο Ρώσος ηγέτης την τελευταία δεκαετία έχουν βρει πολλούς διαύλους επικοινωνίας και η συνεργασία των δύο χωρών διατηρείται σε υψηλό επίπεδο (Πηγή: huffingtonpost.gr, 2022)

2.2. Η Ρωσία

Η περιοχή της Μαύρης Θάλασσας αποτελεί για τη Ρωσία μια διασταύρωση πολλών βασικών ανησυχιών, ιδιαίτερα κρίσιμη για την υπεράσπιση της ρωσικής επικράτειας, τη διατήρηση της σφαίρας επιρροής της στην ευρύτερη περιοχή, την επίδρασή της στο διαμορφούμενο ευρωπαϊκό μέλλον και την προβολή ισχύος στην ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή. Σε σύγκριση με τα άλλα κράτη της περιοχής, αυτό που κάνει τη Ρωσία πιο αποτελεσματική ως περιφερειακό παράγοντα είναι το γεγονός ότι, εκτός από τα ιστορικά, θεσμικά και δημογραφικά πλεονεκτήματα, βρίσκεται στην καρδιά της περιφέρειας της Μαύρης Θάλασσας. Η πανταχού παρουσία της ρωσικής Ορθόδοξης Εκκλησίας, η ευρεία κατανομή του ρωσικού πληθυσμού στην περιοχή, οι στενές οικονομικές και εμπορικές σχέσεις της με τις υπόλοιπες χώρες και η ενεργειακή εξάρτηση των χωρών αυτών από τους ρωσικούς ενεργειακούς πόρους, αποτελούν παράγοντες που ισχυροποιούν τη θέση της Ρωσίας στην περιοχή (Büyükkakinci, 2004).

Χάρτης 2.3. Η Ρωσική Δημοκρατία χωρίς την προσάρτηση της Κριμαίας (Πηγή: gr.dreamstime.com)

Επιπλέον, η κατάληψη της χερσονήσου της Κριμαίας από τη Ρωσία το 2014 και η επακόλουθη μονομερής ακύρωση των διμερών συμφωνιών του 1997 και του 2010 με την Ουκρανία, ανέτρεψε το υφιστάμενο status quo της Μαύρης Θάλασσας, καθώς παρά το γεγονός ότι η Ρωσία αποτελούσε έναν περιφερειακό ηγέμονα, η προβολή θαλάσσιας ισχύος στον Εύξεινο Πόντο παρεμποδιζόταν από τις δύσκολες σχέσεις με το Κίεβο. Ο έλεγχος της Κριμαίας, με δυνατότητες που προσαυξήθηκαν στη ναυτική ισχύ της Ρωσίας, όπως η ναυτική βάση της Σεβαστούπολης και με την επαύξηση των δυνατοτήτων επέκτασης άμυνας και αεράμυνας, πλέον

δίνει διαφορετική διάσταση στον έλεγχο και την αύξηση της επιρροής της χώρας στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας (Delanoe, 2014; Flanagan et al., 2020).

Χάρτης 2.4. Η χερσόνησος της Κριμαίας αποτελεί στρατηγικό σημείο για τον έλεγχο της Μαύρης Θάλασσας και της Θάλασσας του Αζόφ (Πηγή: Kartal et al., 2014)

2.3. Η Ουκρανία

Η Ουκρανία είναι το δεύτερο μεγαλύτερο κράτος στην Ευρώπη μετά τη Ρωσία, με πλούσια γεωργική γη και σημαντικές ποσότητες υδρογονανθράκων και ορυκτών πόρων. Συνορεύει με δύο κράτη της Μαύρης Θάλασσας, τη Ρωσία στα βορειοανατολικά και τη Ρουμανία στα νοτιοδυτικά. Διαθέτει τα μεγαλύτερα κοιτάσματα σχιστολιθικού φυσικού αερίου και είναι η κύρια οδός διέλευσης του φυσικού αερίου από τη Ρωσία προς την Ευρώπη. Επίσης, η θέση της στη Μαύρη Θάλασσα ενισχύει σημαντικά τη γεωστρατηγική της σημασία. Στα νότια έχει ακτογραμμή με μήκος 1006 χλμ στη Μαύρη Θάλασσα και σύμφωνα με το Δίκαιο της Θάλασσας ασκεί κυριαρχία σε 12 ναυτικά μίλια χωρικής θάλασσας και διαθέτει 200 ναυτικά μίλια Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη, η οποία συνορεύει με τη Ρουμανία και τη Ρωσία. Μέχρι πριν το 2014 και την κατάληψη της Κριμαίας από τη Ρωσία, η ΑΟΖ της Ουκρανίας συνόρευε και με την Τουρκία (Cross, 2015; Wezeman & Kuimova, 2018).

Χάρτης 2.5. Η χάραξη της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης στη Μαύρης Θάλασσα, όπως αυτή έχει διαμορφωθεί μετά το 2014, με την κατάληψη των εδαφών της Ουκρανίας (Πηγή: Wezeman & Kuimova, 2018)

Μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991, η Ουκρανία έγινε ανεξάρτητη, διατηρώντας γενικά καλές σχέσεις με τους γείτονές της, με εξαίρεση τη Ρωσία, με την οποία οι σχέσεις της χαρακτηρίζονταν από διακυμάνσεις, όπου άλλοτε ήταν φιλικές και άλλοτε τεταμένες και εχθρικές. Αυτό συνέβαινε διότι αν και η Ουκρανία αντιμετώπιζε ως σημαντικές τις οικονομικές και πολιτικές σχέσεις της με τη Ρωσία, πρόσβλεπε στην ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση και το Βορειοατλαντικό Σύμφωνο, ακολουθώντας την ανάλογη πολιτική. Έτσι, το 1998 υπέγραψε συμφωνία εταιρικής σχέσης και συνεργασίας με την Ε.Ε. και το 2014 ακολούθησε η Συμφωνία Σύνδεσης, με στόχο την πολιτική σύνδεση και την οικονομική ολοκλήρωση της χώρας με την Ένωση. Με το ΝΑΤΟ, το 1994 έγινε μέλος στο πρόγραμμα της Συνεργασίας για την Ειρήνη και το 2017 αιτήθηκε επίσημα να γίνει μέλος του, προς επίρρωση του ευρωατλαντικού προσανατολισμού που χαρακτήριζε την εξωτερική πολιτική της, η οποία πρόβαλε τη χώρα ως τον πιο συνεργάσιμο και σημαντικό εταίρο του ΝΑΤΟ στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας (Rumer & Simon, 2006; Wezeman & Kuimova, 2018).

Από την πλευρά της η Ρωσία επιδίωκε να αποσταθεροποιήσει τις όποιες προσπάθειες προσέγγισης της Ουκρανίας προς την Δύση, όμως το 2005 με την Πορτοκαλί Επανάσταση οι Ουκρανοί έφεραν στο προσκήνιο μία φιλοδυτική κυβέρνηση, γεγονός που αποτέλεσε ένα σημαντικό πλήγμα στις ρωσο-ουκρανικές σχέσεις. Οι σχέσεις αυτές επιδεινώθηκαν, με

αποκορύφωμα την κρίση του φυσικού αερίου τον Ιανουάριο του 2006, όταν η Ρωσία διπλασίασε την τιμή του στα μέσα του χειμώνα και η Ουκρανία αρνήθηκε να πληρώσει, με αποτέλεσμα να διακοπεί η παροχή φυσικού αερίου, προκαλώντας ελλείψεις σε όλη την Ευρώπη. Αν και οι παραδόσεις φυσικού αερίου επανήλθαν αμέσως μετά, η υψηλή τιμή του φυσικού αερίου αποδυνάμωσε την ουκρανική οικονομία και την κυβέρνηση (Cohen & Conway, 2006, Weaver, 2013).

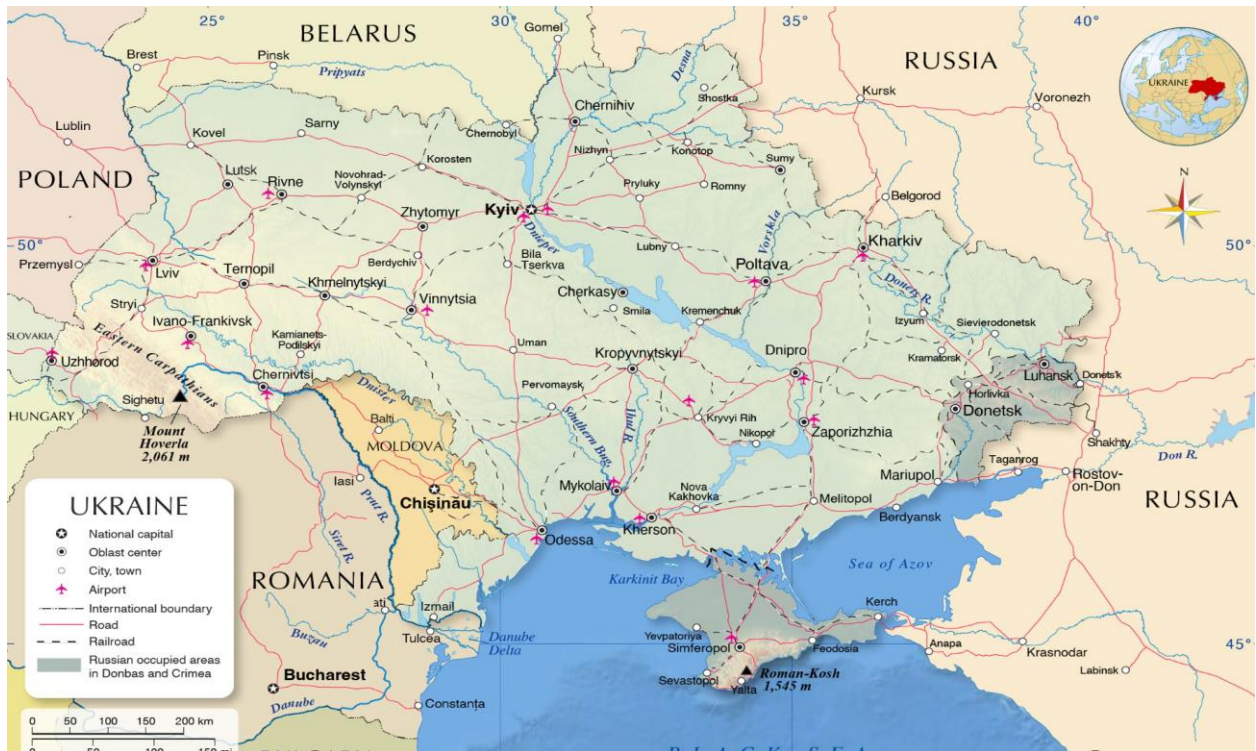

Εικόνα 2.2. Μια σειρά διαμαρτυριών και πολιτικών γεγονότων που πήρε την ονομασία «Πορτοκαλί Επανάσταση» από τα τέλη Νοέμβριου 2004 ως τον Ιανουάριο του 2005, ως επακόλουθο της επαναληπτικής διαδικασίας των προεδρικών εκλογών της Ουκρανίας του 2004 (Πηγή: Cognoscoteam.gr, 2022)

Τα παραπάνω γεγονότα προκάλεσαν την απογοήτευση των Ουκρανών, κάτι που αποτυπώθηκε στα αποτελέσματα των προεδρικών εκλογών του 2010 και τα οποία οδήγησαν σε μία άμεση στροφή της εξωτερικής πολιτικής προς τη Ρωσία. Τότε με νομοσχέδιο που εγκρίθηκε από το ουκρανικό κοινοβούλιο και υπογράφηκε από τον Πρόεδρο Γιανουκόβιτς, άρθηκε η στρατηγική πρόθεση της Ουκρανίας να ενταχθεί στο NATO, αφήνοντας μόνο την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ως την κορυφή των προτεραιοτήτων της εξωτερικής πολιτικής της Ουκρανίας. Παράλληλα, τον Απρίλιο του ίδιου έτους επικυρώθηκαν οι λεγόμενες «Συμφωνίες του Χάρκοβο», μέσα από τις οποίες παρατάθηκε η στάθμευση του ρωσικού στόλου της Μαύρης Θάλασσας στην Κριμαία μέχρι το 2042, κάτι το οποίο προκάλεσε την άσκηση έντονης κριτικής από την ουκρανική αντιπολίτευση (Glebov, 2011).

Εντός των διεθνώς αναγνωρισμένων συνόρων της Ουκρανίας, στην περιοχή Ντονμπάς στην ανατολική Ουκρανία, βρίσκεται το Ντόνετσκ και το Λουχάνσκ, οι κάτοικοι των οποίων το 2014 εκδήλωσαν την επιθυμία τους για απόσχιση από την Ουκρανία και την ανεξαρτησία τους (Wezeman & Kuimova, 2018, Wikipedia, 2022). Παράλληλα στην Κριμαία, οι Ρώσοι που αποτελούν την πλειοψηφία του πληθυσμού, ζητούσαν την προσάρτηση της Κριμαίας στη Ρωσία

(Flanagan et al., 2020). Σε αντίθεση με την Κριμαία, στο Ντονμπάς η πλειοψηφία των ανθρώπων είναι Ρωσόφωνοι Ουκρανοί, η οποία επιθυμούσαν την ανεξαρτητοποίησή τους από την Ουκρανία χωρίς την προσάρτησή τους στη Ρωσία. Έτσι, το 2014, μέσα από μία κεραυνοβόλα στρατιωτική επιχείρηση της Ρωσίας που οδήγησε στην προσάρτηση της Κριμαίας και την ανεξαρτητοποίηση του Ντόνετσκ και του Λουχάνσκ, οι εντάσεις μεταξύ NATO και Ρωσίας έφτασαν σε πρωτοφανή κλιμάκωση και άλλαξαν δραματικά οι σχέσεις της Ουκρανίας με τη Ρωσία, οδηγώντας την πρώτη να αναζητήσει καταφύγιο προς την πλευρά του NATO (Cross, 2015; Flanagan et al., 2020).

Χάρτης 2.6. Ντονέτσκ και Λουχάνσκ στα ανατολικά σύνορα της Ουκρανίας αυτοανακηρύχθηκαν ανεξάρτητα το 2014 (Πηγή: efsyn.gr, 2022)

2.4. Η Τουρκία

Οι σχέσεις της Τουρκίας με τη Ρωσία έχουν περάσει από κύκλους συνεργασίας καθώς και αυξημένων εντάσεων, που προκαλούνται από τον ανταγωνισμό και τις εκατέρωθεν προσπάθειες για επιρροή στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας αλλά και από το γεγονός ότι η Τουρκία είναι μέλος του NATO από το 1952, δημιουργώντας αντίθετα συμφέροντα μεταξύ των δύο χωρών. Συνάμα, η Τουρκία από το 1999 χαρακτηρίζεται επίσημα ως υποψήφια για ένταξη στην Ε.Ε., κάτι το οποίο έχει προκαλέσει διαφωνίες μεταξύ των μελών της Ένωσης, παρόλο που η Δύση θεωρεί τη χώρα ζωτικό σύνδεσμο τόσο με την Ανατολή γενικά όσο και με τις ισλαμικές χώρες της Μέσης Ανατολής. Η καθυστέρηση και η αβεβαιότητα σχετικά με τη μελλοντική ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε., οι διαφωνίες της Τουρκίας τα τελευταία χρόνια με τις Ηνωμένες Πολιτείες σε πολλά ζητήματα και η ανάγκη συνεργασίας με τη Μόσχα για την επίτευξη των τουρκικών επιδιώξεων στη Συρία, οδήγησαν την Άγκυρα στην εμβάθυνση των

διπλωματικών, οικονομικών, ενεργειακών και στρατιωτικών δεσμών με τη Μόσχα (Flanagan et al., 2020; Weaver, 2013).

Έτσι, παρά την μακράιωνη ιστορία πολέμου και αντιπάθειας, η Τουρκία και η Ρωσία έχουν δείξει σημάδια βελτίωσης των σχέσεών τους που ίσως οφείλονται περισσότερο στο αντιδυτικό αίσθημα παρά στα πραγματικά κοινά συμφέροντα. Ως τα δύο πιο ισχυρά κράτη στη Μαύρη Θάλασσα, επιδιώκουν να ελαχιστοποιήσουν την επιρροή των Η.Π.Α., της Ε.Ε. και του NATO επειδή αντίκεινται στη δική τους περιφερειακή υπεροχή και συνεργάζονται για να τους εμποδίσουν να λάβουν περιφερειακές πρωτοβουλίες. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το 2006, όταν Ρωσία και Τουρκία άσκησαν από κοινού βέτο σε πρόταση των Η.Π.Α. για επέκταση επιχείρησης του NATO στη Μαύρη Θάλασσα (Bayram & Tüfekçi, 2017).

Η άνθηση της φιλίας μεταξύ Τουρκίας και Ρωσίας μέσα από τους ισχυρούς οικονομικούς δεσμούς που έχουν αναπτυχθεί, τις τακτικές ανταλλαγές αξιωματούχων και αντιπροσωπειών υψηλού επιπέδου μεταξύ των δύο χωρών, την ενίσχυση του τουρισμού στην Τουρκία με Ρώσους τουρίστες, ήταν αναμενόμενο να επηρεάσει τις σχέσεις της Τουρκίας με το NATO και τις Ηνωμένες Πολιτείες στην ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας περιπλέκοντας ακόμη περισσότερο τη γεωπολιτική σκακιέρα. Σε αυτό το σημείο, θα πρέπει να επισημανθεί η δικαιοδοσία της Τουρκίας στα Στενά του Βοσπόρου και των Δαρδανελίων, βάσει της Συνθήκης του Μοντρέ του 1936 και τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει μία πιθανή εφαρμογή των διατάξεών της σε περίπτωση που επικαλεστεί η Τουρκία την ανάγκη της ενεργοποίησής της. Η συνθήκη αυτή αποτελεί αντικείμενο προβληματισμού για τη Δύση αλλά και ένα ισχυρό χαρτί στη διπλωματική φαρέτρα της Τουρκίας (Cohen & Conway, 2006; Winrow, 2007).

Χάρτης 2.7. Η Συνθήκη του Μοντρέ παραχωρεί τον πλήρη έλεγχο των Στενών του Βοσπόρου και των Δαρδανελίων στην Τουρκία και ρυθμίζει την στρατιωτική δραστηριότητα στην περιοχή (Πηγή: el.wikipedia.org, 2022)

2.5. Η Βουλγαρία

Η Βουλγαρία, αποτελεί μία ακόμα χώρα της Μαύρης Θάλασσας, η οποία είναι πρώην μέλος του Συμφώνου της Βαρσοβίας. Αν και εντάχθηκε στο NATO το 2004, συνέχισε να διατηρεί ισχυρούς οικονομικούς, ενεργειακούς και πολιτιστικούς δεσμούς με τη Ρωσία. Αυτοί οι παράγοντες σε συνδυασμό με εσωτερικές πολιτικές αντιδράσεις, ώθησαν τη Σόφια να ακολουθήσει μια προσεκτική στρατηγική συνεργασίας με το NATO, αποφεύγοντας συγχρόνως ενέργειες που θα μπορούσαν να προκαλέσουν τριβές στις σχέσεις της με τη Μόσχα. Παράλληλα, από την 1η Ιανουαρίου 2007, η Βουλγαρία εντάχθηκε στην Ε.Ε., αν και υπήρξαν αντιδράσεις τόσο από την Ε.Ε., σχετικά με την ανάγκη περαιτέρω μεταρρυθμίσεων για την ένταξή της, όσο και στο εσωτερικό πολιτικό σκηνικό της. Στον αντίποδα των αντιδράσεων αυτών, η Βουλγαρία πρόβαλε τη συμβολή της στη σταθερότητα στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας και τόνισε την ανάγκη για περαιτέρω διεύρυνση της Ένωσης με την ένταξη και της Τουρκίας σε αυτήν (Cohen & Conway, 2006; Flanagan et al., 2020).

Εικόνα 2.3. Η δυναμική εξέλιξη των γεγονότων στην Ουκρανία έδειξε ότι η συμμετοχή της Βουλγαρίας στο NATO είναι εγγύηση ζωτικής σημασίας για την ασφάλεια της χώρας (Πηγή: bnr.bg, 2015)

2.6. Η Ρουμανία

Η Ρουμανία, όπως και η Βουλγαρία, έγινε μέλος του NATO το 2004 και η πολιτική της χαρακτηρίζεται ως φιλοδυτική. Μαζί με τη Βουλγαρία διαπραγματεύτηκαν συμφωνίες δημιουργίας κοινής στρατιωτικής βάσης με τις Η.Π.Α., στην οποία οι Η.Π.Α. θα μπορούν να διατηρούν στρατό, εγκαταστάσεις αποθήκευσης και υλικοτεχνική υποστήριξη, προκειμένου να μπορούν να διευκολύνονται οι επιχειρήσεις τους στο Αφγανιστάν και το Ιράκ. Ομοίως, όπως και η Βουλγαρία, εντάχθηκε στην Ε.Ε. το 2007, αποδεικνύοντας ότι και οι δύο χώρες θα πρέπει να θεωρούνται αναπόσπαστο μέρος της Δύσης, διευκολύνοντας έτσι τη συνεργασία σε σημαντικά οικονομικά ζητήματα και ζητήματα ασφάλειας (Cohen & Conway, 2006).

Εικόνα 2.4. Η βάση του NATO στην Κωσταντζα, στις ακτές της Μαύρης Θάλασσας αποτελεί μία από τις βασικότερες βάσεις για τις ένοπλες δυνάμεις των Η.Π.Α. στην Ευρώπη (Πηγή: gr.euronews.com, 2022)

Η Ρουμανία αν και είχε μακροχρόνιες σχέσεις με τη Μόσχα κατά τη διάρκεια της κομμουνιστικής της περιόδου, έχει αποδείξει ότι είναι ένας σταθερός σύμμαχος του NATO ενώ και οι θέσεις των Η.Π.Α τις τελευταίες δύο δεκαετίες έχουν προωθηθεί ιδιαίτερα από τη χώρα. Την ίδια στιγμή, η ρουμανική κυβέρνηση δείχνει να επιθυμεί έναν πρωταγωνιστικό ρόλο στην παρουσία της Ε.Ε. στη Μαύρη Θάλασσα, προβάλλοντας με αυτοπεποίθηση αυτόν τον ρόλο προς τους Ευρωπαίους εταίρους (Büyükkakinci, 2004; Flanagan et al., 2020).

2.7. Η Μολδαβία

Μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, η κίνηση προς την ανεξαρτησία της Μολδαβίας από τη Σοβιετική Ένωση κορυφώθηκε στις 27 Αυγούστου 1991, με μια κοινοβουλευτική δήλωση. Ωστόσο, όπως και στην Ουκρανία, η ρωσική παρέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις της χώρας συνεχίστηκε και μετά την ανεξαρτησία, η οποία έγινε ιδιαίτερα εμφανής μεταξύ 1990 και 1992, όταν η Ρωσία παρέιχε στρατιωτική υποστήριξη στο αυτονομιστικό κίνημα στην Υπερδνειστερία (Flanagan et al., 2020).

Η Υπερδνειστερία είναι μία περιοχή στην ανατολική Μολδαβία με αποσχιστικές φιλοδοξίες, οι οποίες υποστηρίζονται και ενισχύονται από τη Ρωσία. Τον Σεπτέμβριο του 1990, η Υπερδνειστερία δήλωσε ότι ήταν ανεξάρτητη από τη Μολδαβία και ότι ανήκε στη Σοβιετική Ένωση ως σοβιετική δημοκρατία. Η εν λόγω περιοχή κυβερνάται από πρώην κομμουνιστές και

σε διεξαχθέν δημοψήφισμα, το 97% των ψηφοφόρων, οι οποίοι ήταν κυρίως Ρώσοι και Ουκρανοί, υποστήριξαν την πλήρη ανεξαρτησία και την ενοποίηση με τη Ρωσία. Το εν λόγω δημοψήφισμα δεν έγινε αποδεκτό ούτε από την κυβέρνηση της Μολδαβίας ούτε από τη διεθνή κοινότητα, ενώ αντίθετα το ρωσικό υπουργείο Εξωτερικών υποστήριξε ότι ο λαός της Υπερδνειστερίας είχε χρησιμοποιήσει το δημοκρατικό μέσο του δημοψηφίσματος, προκειμένου να εκφράσει την προτίμησή του και την ανάγκη για διεξαγωγή διαπραγματεύσεων με την κυβέρνηση της Μολδαβίας. Η επιθυμία της ανεξαρτητοποίησης της περιοχής της Υπερδνειστερίας δεν έχει αναγνωριστεί ακόμα από κανένα διεθνώς αναγνωρισμένο κράτος, συμπεριλαμβανομένης και της Ρωσίας και η κατάσταση στην περιοχή θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως μία βραδυφλεγής βόμβα (Cohen & Conway, 2006; Flanagan et al., 2020; Weaver, 2013).

Χάρτης 2.8. Η Υπερδνειστερία, μη αναγνωρισμένο ανεξάρτητο κράτος (de facto) από τη Μολδαβία από τις 2 Σεπτεμβρίου του 1990 (Πηγή: el.wikipedia.org, 2022)

Η πολιτική κατάσταση στη Μολδαβία τα τελευταία χρόνια χαρακτηρίζεται από την μετάπτωση από τον κομμουνισμό σε πιο φιλοδυτικές πολιτικές. Ωστόσο, επί του παρόντος, η Μολδαβία δεν είναι μέλος ούτε του NATO ούτε της Ε.Ε, παρά το γεγονός ότι η ένταξη στην Ε.Ε. αποτελεί έναν από τους επίσημα εκπεφρασμένους πολιτικούς στόχους της χώρας και πως για πολλούς η Μολδαβία θεωρείται γεωστρατηγικά ως μία ουδέτερη ζώνη μεταξύ της Ρωσίας και των μελών του NATO και της Ε.Ε. οπότε μία στροφή προς τη Δύση θα ενίσχυε σημαντικά το καθεστώς της Συμμαχίας στην περιοχή (Flanagan et al., 2020; Weaver, 2013).

2.8. Η Γεωργία

Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και την ανεξαρτησία της Γεωργίας, το πρωταρχικό ερώτημα που καθόριζε τις εξωτερικές της σχέσεις, ήταν το αν θα έπρεπε να είναι πιο ευθυγραμμισμένη με τους ευρωατλαντικούς θεσμούς ή με τη Ρωσία. Αν και η κύρια στρατηγική της Τιφλίδας είναι η πλήρης ενσωμάτωση στα δυτικά πολιτικά, οικονομικά δρώμενα και πλαίσια ασφάλειας και παρά τη σημαντική πρόοδο στις μεταρρυθμίσεις, η χώρα δεν έχει επιτύχει ουσιαστική ανάπτυξη των οικονομικών σχέσεων με την Ευρώπη, τη συμβολή της στις δυτικές πρωτοβουλίες ασφάλειας καθώς και την ένταξή της στο NATO και την Ε.Ε. (Flanagan et al., 2020).

Το 2004, η επανάσταση των Ρόδων έφερε στο προσκήνιο τη φιλοδυτική κυβέρνηση του Μιχαήλ Σαακασβίλι. Αυτό το γεγονός έκανε τη Ρωσία να αισθάνεται ότι απειλείται από τον δυτικό προσανατολισμό της Γεωργίας, τις οικονομικές και κυβερνητικές μεταρρυθμίσεις και την έναρξη του διαλόγου με το NATO σχετικά με την ένταξη της χώρας στη Συμμαχία. Έτσι, η Ρωσία με ενέργειές της υποστήριξε τις αποσχιστικές τάσεις των περιοχών της Νότιας Οσετίας και της Αμπχαζίας, με αποτέλεσμα τη διεξαγωγή «προεδρικών» εκλογών από την πλευρά της Νότιας Οσετίας και τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος το 2007 υπέρ της ανεξαρτησίας της. Η Ρωσία αναγνώρισε την ανεξαρτησία της περιοχής σε αντίθεση με τις Η.Π.Α που αρνήθηκαν να αναγνωρίσουν κάτι τέτοιο. Από την πλευρά της η Γεωργία θεωρούσε ότι η Ρωσία σχεδίαζε την προσάρτηση των περιοχών αυτών και ότι προσέφερε ανοιχτή πολιτική υποστήριξη στους αυτονομιστές, με αποτέλεσμα η πολιτική διαμάχη ανάμεσα στις δύο χώρες να οδηγήσει στη διακοπή των επαφών τους ακόμα και των αεροπορικών και χερσαίων συνδέσεων ανάμεσα στις δύο χώρες και στην εν συνεχεία στρατιωτική επέμβαση της Ρωσίας στη Νότια Οσετία και Αμπχαζία το καλοκαίρι του 2008 (Cohen & Conway, 2006; Weaver, 2013).

Χάρτης 2.9. Η εισβολή της Ρωσίας στη Γεωργία το 2008 οδήγησε στην απόσχιση της Αμπχαζίας και της Νότιας Οσετίας (Πηγή: el.wikipedia.org, 2022)

Το 2012, το Ενωμένο Εθνικό Κίνημα του Γεωργιανού Προέδρου Μιχαήλ Σαακασβίλι, που κυριάρχησε στην πολιτική της Γεωργίας από το 2004 και εφάρμοσε συγκρουσιακές πολιτικές έναντι της Ρωσίας, έχασε τις εκλογές από έναν νεοσύστατο συνασπισμό της αντιπολίτευσης, το Γεωργιανό Όνειρο. Ο συνασπισμός αυτός κινήθηκε προς την εξομάλυνση των σχέσεων με τη Ρωσία στο πλαίσιο ρεαλιστικών οικονομικών συμφερόντων και όχι ιδεολογικών απόψεων. Αυτήν την πολιτική προσπάθησε να την επιτύχει παράλληλα με τους υφιστάμενους πολιτικούς στόχους που ήταν η εμβάθυνση των σχέσεων της χώρας με το ΝΑΤΟ και την ΕΕ. Με αυτόν τον τρόπο η οικονομία της Γεωργίας επωφελήθηκε από την ανάπτυξη του εμπορίου με τη Ρωσία, ιδίως από την επανέναρξη των εξαγωγών κρασιού, την έκρηξη που σημειώθηκε στον τομέα του τουρισμού από τους Ρώσους τουρίστες και εμβάσματα που έφθαναν στις γεωργιανές τράπεζες από πολλές χιλιάδες Γεωργιανούς που εργάζονταν στη Ρωσία (Flanagan et al., 2020).

Ωστόσο, οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν, θεωρήθηκαν από πολλούς Γεωργιανούς ως κατευνασμός της Ρωσίας με αποτέλεσμα να προκληθούν μαζικές διαμαρτυρίες το καλοκαίρι του 2019, οι οποίες αποκάλυψαν τον σκεπτικισμό του λαού σχετικά με τα όρια της εξομάλυνσης των σχέσεων με τη Ρωσία και τις πραγματικές προθέσεις της. Σήμερα, η Ρωσία κατέχει περίπου το 20% της γεωργιανής επικράτειας και συνεχίζει την υφέρπουσα πολιτική της προσάρτησης, με κατάσχεση μικρών αγροτεμαχίων κοντά στη Νότια Οσετία και τη δημιουργία εμποδίων και περιορισμών στις μετακινήσεις ανθρώπων από τις αποσχισθείσες περιοχές της Νότιας Οσετίας και της Αμπχαζίας προς άλλα μέρη της Γεωργίας (Flanagan et al., 2020; Weaver, 2013).

2.9. Το Αζερμπαϊτζάν

Από το 1992 έως το 1994, το Αζερμπαϊτζάν και η Αρμενία ενεπλάκησαν σε έναν θερμό πόλεμο για τον έλεγχο της περιοχής του Ναγκόρνο - Καραμπάχ, ενός θύλακα εντός του εδάφους του Αζερμπαϊτζάν, όπου η πλειοψηφία του πληθυσμού είναι Αρμένιοι. Παρά τη συμφωνία κατάπαυσης του πυρός με τη μεσολάβηση της Ρωσίας, η κατάσταση του πολέμου συνεχίζεται με περιοδικές εξάρσεις βίας. Η Ρωσία εκμεταλλευόμενη το παραπάνω αξιοποιεί την επιρροή που ασκεί στην Αρμενία μέσα από αυτήν την περιοχή προκειμένου να διαμορφώνει και να επηρεάζει πτυχές της πολιτικής του Μπακού (Flanagan et al., 2020).

Η χώρα διατηρεί στενές σχέσεις με την Τουρκία και συγκλίνει προς την Ε.Ε. Δυστυχώς όμως, η άρχουσα τάξη της χώρας λόγω του πλούτου και των μεγάλων αποθεμάτων πετρελαίου στο Μπακού, τα οποία και διαχειρίζεται, συχνά επηρεάζει τις πολιτικές της χώρας ιδιαίτερα στο εσωτερικό της αναφορικά με την κοινωνική πολιτική και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Σε σχέση με την εξωτερική της πολιτική, καθώς ο κύριος προμηθευτής εξοπλισμών είναι η Μόσχα, το Αζερμπαϊτζάν παραμένει εγκάρδιο αλλά και επιφυλακτικό στις σχέσεις του με τον περιφερειακό ηγεμόνα, μία σχέση η οποία γίνεται περίπλοκη καθώς η Τουρκία, ο στενότερος σύμμαχος του Αζερμπαϊτζάν γίνεται όλο και πιο απρόβλεπτος εταίρος και λιγότερο αξιόπιστος στις σχέσεις του με τη Δύση. Ο πόλεμος της Ρωσίας με τη Γεωργία το 2008, προκάλεσε την ανακούφιση του Αζερμπαϊτζάν σε ό,τι αφορά στην επίδραση της Δύσης στην περιοχή, καθώς μείωσε τις προσδοκίες εξισορρόπησης της Ρωσίας από τη Δύση στην εν λόγω περιοχή. Αυτό αναβάθμισε

τις σχέσεις Μπακού και Μόσχας και οδήγησε στην ευθυγράμμιση της εξωτερικής τους πολιτικής (Flanagan et al., 2020; Weaver, 2013).

Χάρτης 2.10. Το Ναγκόρνο - Καραμπάχ, ένας αρμενικός θύλακας στο έδαφος του Αζερμπαϊτζάν (Πηγή: ertnews.gr, 2022)

Έτσι, παρά το γεγονός ότι το Μπακού τονίζει ότι στρατηγικός του στόχος είναι ενσωμάτωση στις ευρωατλαντικές δομές και η εμπάθунση της συνεργασίας του με το NATO, το καλοκαίρι του 2017 αποσύρθηκε από δύο ασκήσεις του NATO στη Μαύρη Θάλασσα και στη συνέχεια επέλεξε να μην συμμετάσχει σε μεγάλη άσκηση επίγειας δύναμης στη Ρουμανία την ίδια χρονιά, παρά τη συμμετοχή του σε αντίστοιχες εκπαιδεύσεις τα προηγούμενα χρόνια. Για τα παραπάνω δεν δόθηκε κάποια επίσημη απάντηση, ωστόσο η Μόσχα είχε εκφράσει τη δυσαρέσκειά της για τις ασκήσεις αυτές, υποστηρίζοντας ότι επηρέαζαν την περιφερειακή ασφάλεια και απειλούσαν τη Ρωσία. Έτσι, η χώρα αν και με δυτικές φιλοδοξίες χειραγωγείται συνειδητά από το εταιρικό δίπολο που έχει συγκροτηθεί την τελευταία δεκαετία στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, μεταξύ της Τουρκίας και της Ρωσίας (Flanagan et al., 2020).

2.10. Η Αρμενία

Η τελευταία χώρα ενδιαφέροντος είναι η Αρμενία, η οποία είναι μία περικλειστή χώρα και δεν έχει άμεση επαφή με τη Μαύρη Θάλασσα, ωστόσο έχει βαθιά επίδραση στο περιφερειακό περιβάλλον ασφάλειας, λόγω της φιλοξενίας ρωσικών δυνάμεων κατά τα τελευταία χρόνια. Οι μακροχρόνιες διαμάχες με την Τουρκία και το Αζερμπαϊτζάν την έχουν ωθήσει στην αναζήτηση καταφυγίου προς την πλευρά της Ρωσίας. Η χώρα εκφράζοντας την επιφυλακτικότητά της

αναφορικά με την αναζωπύρωση των εχθροπραξιών στο Ναγκόρνο - Καραμπάχ, έχει στραφεί προς τη Μόσχα για συμφωνίες αμυντικής συνεργασίας, ιδιαίτερα σε οπλισμό χαμηλού κόστους, διευκολύνοντας έτσι και την προβολή της ρωσικής ισχύος στην περιοχή. Η βαθιά ανασφάλεια γύρω από την αντιληπτή απειλή που προβάλλει το Μπακού και η Άγκυρα, οδήγησε το Ερεβάν στο να στραφεί προς τη Μόσχα ως εγγυητή ασφάλειας, μία σχέση η οποία δεν έχει ικανοποιήσει πλήρως την Αρμενία, κυρίως μετά την αποτυχία της Ρωσίας να την υποστηρίξει κατά τη σύρραξη του 2016 και περισσότερο του 2020 στο Ναγκόρνο - Καραμπάχ. Πέραν των ανωτέρω, η Αρμενία αγωνίζεται να γίνει πιο δημοκρατική, αλλά η εξάρτησή της από τη Ρωσία και οι διαμάχες της με την Τουρκία και το Αζερμπαϊτζάν, επηρεάζουν τις όποιες μεταρρυθμίσεις λαμβάνουν χώρα (Flanagan et al., 2020).

Εικόνα 2.5. Η παρουσία των τουρκικών συστημάτων μη επανδρωμένων αεροσκαφών πάνω από το μέτωπο του Ναγκόρνο - Καραμπάχ κατά τις επιχειρήσεις του 2020 ήταν κομβική για την έκβαση αυτών (Πηγή: ptisidiastima.com, 2022)

Κεφάλαιο 3.

Οι Δρώντες στην Περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, τα Διλήμματα Ασφάλειας και η Ασφαλειοποίηση

3.1. Γενικά

Η ασφάλεια και η σταθερότητα στη Μαύρη Θάλασσα είναι σημαντικές όχι μόνο για τα παράκτια κράτη, αλλά και για την ευρωατλαντική κοινότητα καθώς και για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Παρόλα αυτά, η αντίληψη της έννοιας της ασφάλειας δεν ταυτίζεται σε όλα τα κράτη και τους υπόλοιπους δρώντες της περιοχής, με αποτέλεσμα διάφορες προσπάθειες που προάγουν την ασφάλεια για κάποιον από τους δρώντες, να μην επιτυγχάνουν το ίδιο αποτέλεσμα σε κάποιους άλλους ή να προκαλούν αντίθετα αποτελέσματα. Για παράδειγμα ο ΟΑΣΕ, που ως οργανισμός εκ της φύσης του μεριμνά για την ασφάλεια και τη συνεργασία, δεν θεωρείται από όλους τους παίκτες στη σκακιέρα της Μαύρης Θάλασσας, ως παράγοντας ασφάλειας (Karadeniz, 2007; Shelest, 2022).

Εκτός όμως από την διαφορετική προσέγγιση του όρου της ασφάλειας από τα κράτη της περιοχής, πολιτισμικές και γλωσσικές ιδιαιτερότητες επιδρούν στην αντίληψη της ασφάλειας από αυτά, με αποτέλεσμα να επηρεάζονται ανάλογα και οι διαδικασίες λήψης απόφασης των υπεύθυνων χάραξης πολιτικής των κρατών αλλά και των διαφόρων οργανισμών, που δραστηριοποιούνται στην περιοχή. Παράλληλα, οι κατά καιρούς προσπάθειες των παραθαλάσσιων κρατών να δημιουργήσουν μια κοινότητα ασφάλειας εντός της περιοχής, δίνοντας έμφαση σε θέματα εμπιστοσύνης, ασφάλειας και συνεργασίας, αντιμετωπίστηκαν αρνητικά από στερεοτυπικές αντιλήψεις της Ρωσίας. Αυτές οι αντιλήψεις του ισχυρότερου κράτους της περιοχής της Μαύρης Θάλασσας, προέρχονται από τον φόβο για μια πιθανή επίθεση από τα άλλα κράτη, η οποία θα πρέπει να αντιμετωπισθεί. Μία συναφής στερεοτυπική αντίληψη από τη ρωσική πλευρά είναι ότι μετά το πέρας του Ψυχρού Πολέμου, η Ρωσία έπρεπε να παράγει – δημιουργήσει έναν αντίπαλο, εναντίον του οποίου να εδραιώσει την ασφάλειά της και τον ρόλο αυτόν τον απέδωσε στο NATO (Shelest, 2022).

Μετά το 2014 και την εισβολή της Ρωσίας στην Κριμαία, η αντίληψη περί ασφάλειας πήρε μία μορφή αμυντικού προσανατολισμού από τα κράτη. Αυτή η τάση ήταν έκδηλη μέσα από τα δόγματα που διαμορφώθηκαν, τα οποία αποτυπώθηκαν επί του εδάφους με τη διεξαγωγή μίας ποικιλίας στρατιωτικών ασκήσεων αμυντικού χαρακτήρα. Ένας από τους κύριους παράγοντες που επέδρασαν στην αλλαγή των πολιτικών ασφάλειας των κρατών της περιοχής, είναι η ανασφάλεια της Ρωσίας για πιθανή περικύκλωσή της από τη Δύση, με αποτέλεσμα να απεργάζεται τρόπους προκειμένου για να αντιμετωπίσει την επιρροή της Ε.Ε. και των Η.Π.Α. Στη συνέχεια και οι Η.Π.Α. με την Ε.Ε. από την πλευρά τους έχουν επικεντρωθεί στην προώθηση της δημοκρατίας και της οικονομίας της αγοράς και έχουν δώσει προτεραιότητα

σε θέματα ενέργειας και ελεύθερου εμπορίου. Η Ε.Ε. έχει επιδιώξει διάφορες πολιτικές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις, παίζοντας και τον ρόλο του διαμεσολαβητή κατά τη διάρκεια των συγκρούσεων που έχουν λάβει χώρα, με περιορισμένο ωστόσο αντίκτυπο στην περιφερειακή ασφάλεια. Η πιο σημαντική και κρίσιμη πρόκληση όμως, είναι η ύπαρξη μεγάλου αριθμού δρώντων με αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα. Το παρελθόν έχει κληροδοτήσει αρκετά ζητήματα, τα οποία δημιουργούν αστάθεια και εμποδίζουν την εγκαθίδρυση ενός ολοκληρωμένου περιφερειακού πλαισίου ασφάλειας. Ακόμα και θέματα που χαρακτηρίζονται ως ζητήματα ήπιας ασφάλειας (π.χ. περιβαλλοντικές ανησυχίες), έχουν τη δυναμική να διαταράξουν την πολιτική σταθερότητα και την ασφάλεια στην περιοχή, ωθώντας έτσι όλους τους παράγοντες που δρουν σε αυτήν στη θεώρηση αμυντικών προανατολισμών, πολιτικών και στρατηγικών (Çelikrala, 2010a).

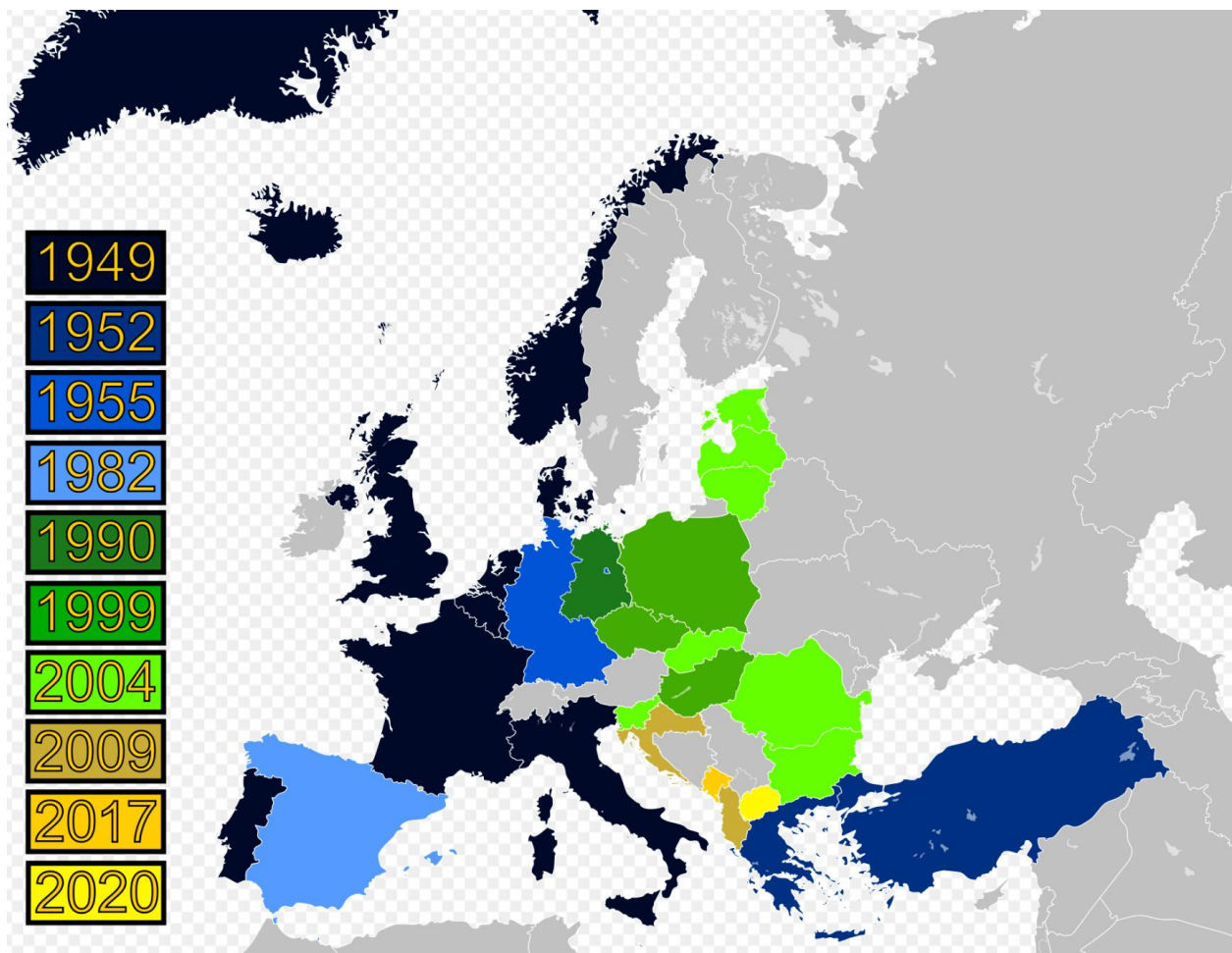
3.2. Τα Διλήμματα Ασφάλειας και η Ασφαλειοποίηση στη Ρωσία

Με βάση τα όσα έχουν αναφερθεί, αναμφίβολα η Ρωσία είναι ένας από τους κύριους παράγοντες που μπορούν να καθορίσουν την περιφερειακή σταθερότητα και ασφάλεια. Το κύριο μέλημα της Ρωσίας είναι να διατηρήσει και να εδραιώσει την εξουσία της, περιορίζοντας την παρουσία των άλλων δυνάμεων. Θεωρεί δε, ως κύριο συστατικό τη εθνικής της ασφάλειας την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας και γι' αυτό θεωρεί ότι αυτή τελεί υπό την προστασία της ρωσικής σφαίρας επιρροής, προσπαθώντας να εξισορροπήσει άλλους παράγοντες όπως οι Η.Π.Α, το ΝΑΤΟ, η Ε.Ε. κ.λπ. Το βασικό αίσθημα που χαρακτηρίζει τη Ρωσία, το οποίο περιγράφεται και ως σύμπλεγμα ασφάλειας, είναι πως η Ρωσία αισθάνεται ότι περικυκλώνεται από τη Δύση. Η διεύρυνση του ΝΑΤΟ, οι διμερείς αμυντικές συμφωνίες μεταξύ διαφόρων κρατών της Μαύρης Θάλασσας και του ΝΑΤΟ και η ύπαρξη φιλοδυτικών ελίτ που αντιτάσσονται στις φιλορωσικές κυβερνήσεις κρατών της περιοχής, εντείνουν το προαναφερόμενο σύμπλεγμα ασφάλειας (Çelikrala, 2010a).

Στη ρωσική στρατηγική, οι χώρες που βρίσκονται κοντά στα σύνορα της Ρωσίας θεωρούνται αναπόσπαστο μέρος της ασφάλειας της χώρας. Ουκρανία, Γεωργία καθώς και οι αποσχισθείσες περιοχές της Αμπχαζίας και Νότιας Οσετίας, αποτελούν τον πιο στενό κύκλο ανησυχίας. Ταυτόχρονα, η Μόσχα προσπαθεί να διατηρήσει την επιρροή της έναντι της Μολδαβίας, της Αρμενίας και του Αζερμπαϊτζάν, περιορίζοντας την ανάπτυξη των δεσμών τους με τη Δύση. Προς τον σκοπό αυτόν, επιδιώκει να διατηρήσει μια σφαίρα επιρροής στην περιοχή μέσα από την εκμετάλλευση πληροφοριακών, διπλωματικών, οικονομικών, ενεργειακών και στρατιωτικών μέσων. Χρησιμοποιεί επίσης αυτά τα εργαλεία για να ενθαρρύνει διαιρέσεις εντός του ΝΑΤΟ και να ματαιώσει αντιρωσικές πολιτικές. Όταν η απροκάλυπτη στρατιωτική δράση είναι πολύ δαπανηρή ή επικίνδυνη για τη χώρα, τότε χρησιμοποιεί υβριδικές τακτικές, με αξιοποίηση μυστικών υπηρεσιών πληροφοριών, ειδικών δυνάμεων και ιδιωτικών στρατών, όπως έκανε και στην περίπτωση της Ουκρανίας το 2014 (Flanagan et al., 2020).

Η Ρωσία στοχεύοντας να διατηρήσει τη δική της πολιτική επιρροή στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, επικεντρώνει την εξωτερική της πολιτική στον Νότιο Καύκασο, την Ουκρανία και τη Μολδαβία, όπου βρίσκονται οι περισσότερες στρατιωτικές εγκαταστάσεις της. Αντιλαμβάνεται τη διατλαντική διείσδυση στην περιοχή ως απειλή για τα συμφέροντά της και ως εκ τούτου, αντιτίθεται σε οποιεσδήποτε δράσεις ασφαλείας ενθαρρύνει το ΝΑΤΟ μέσα και γύρω από τη Μαύρη Θάλασσα. Με μη στρατιωτικά και αλλά και με στρατιωτικά μέσα, αντιτάσσεται σε

οποιαδήποτε επίσημη πολιτική ή στρατιωτική ενσωμάτωση με τη Δύση από τις χώρες που βρίσκονται μαζί στην περιφέρειά της και θεωρεί casus belli οποιαδήποτε απώλεια συμμάχου της που θα ενσωματωθεί στη Δύση. Θεωρεί πως η ανάπτυξη στρατιωτικών δυνάμεων του NATO στα σύνορά της αποτελεί μία σοβαρή πρόκληση, που παραβιάζει τις εγγυήσεις που έχουν δοθεί από τους ηγέτες της Συμμαχίας. Για παράδειγμα, η Ρωσία βλέπει τη Ρουμανία ως στόχο από τότε που η τελευταία εντάχθηκε στο NATO. Αυτές οι ανησυχίες έχουν οξυνθεί την τελευταία δεκαετία και η Ρωσία έχει χρησιμοποιήσει διάφορα μέσα εθνικής ισχύος, συμπεριλαμβανομένης και της στρατιωτικής ισχύος, τέσσερις φορές στην ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας για την αντιμετώπιση αυτών των απειλών, σύμφωνα με τη δική της θεώρηση και την προστασία των συμφερόντων της (Cross, 2015; Flanagan et al., 2020; Özdamar, 2010).

Χάρτης 3.1. Τα κράτη μέλη του NATO στην Ευρώπη και οι χρονολογίες εισόδου τους στη συμμαχία (Πηγή: wikipedia.org, 2022)

Ο φόβος της περικύκλωσης αποτελεί την κύρια πράξη ασφαλειοποίησης από την πλευρά της Ρωσίας. Η κρίση του Αυγούστου του 2008 με την εισβολή στη Γεωργία είναι μία από τις πιο προφανείς εκφράσεις υλοποίησης της ασφαλειοποίησης εκ μέρους της Ρωσίας. Εκεί, υπό το πρίσμα της αυξανόμενης επιρροής τόσο περιφερειακών όσο και παγκόσμιων παραγόντων στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, της εμφάνισης παραγόντων σχετιζόμενων με την ενέργεια που δεν βρίσκονταν κάτω από τον ρωσικό έλεγχο, της εμφάνισης διχαστικών αντιρωσικών στρατιωτικών συνασπισμών και της έναρξης των συνομιλιών για ένταξη της Γεωργίας στο NATO, η Ρωσία ενήργησε κατά της Γεωργίας, με έναν πόλεμο, ο οποίος άλλαξε

τις αντιλήψεις για την ασφάλεια στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας. Μετά το τέλος του, ορισμένες εξελίξεις ενίσχυσαν τον ρόλο της Ρωσίας ως περιφερειακού παράγοντα με αποτέλεσμα να αποκτήσει νέες στρατιωτικές βάσεις στον Καύκασο ενώ η αξιοπιστία της Δύσης δέχθηκε ισχυρό πλήγμα (Çelikpala, 2010a).

Η εισβολή της Ρωσίας στα μετασοβιετικά γειτονικά έθνη, με παράλληλες αναφορές περί προστασίας των Ρώσων που ζουν εκτός των συνόρων της χώρας, φανερώνει τα ζητήματα τα οποία η χώρα έχει ανάγκη σε ζητήματα ύψιστης ασφάλειας γι' αυτήν. Για τη Ρωσία οτιδήποτε συμβαίνει «κοντά στο σπίτι της» αποτελεί πράξη απειλής κατά της ίδιας της ύπαρξής της. Η Ρωσία έχει προβάλει αξιώσεις διαφορετικών ειδών στην Κριμαία, την Αμπχαζία και τη Νότια Οσετία, φανερώνοντας πως αυτά τα εδάφη έχουν ιδιαίτερη σημασία για την ασφάλειά της αλλά ταυτόχρονα τόσο η Ουκρανία όσο και η Γεωργία στο σύνολό τους, αποτελούν μέρος του ευρύτερου κύκλου ανησυχίας της Ρωσίας. Και αυτή καθαυτή η Μαύρη Θάλασσα είναι σημαντική για τη Ρωσία λόγω της πρόσβασης που προσφέρει στις θαλάσσιες γραμμές επικοινωνίας παγκοσμίως και λόγω των ευκαιριών προβολής ισχύος, όπως με την παρουσία του ρωσικού στόλου στον πόλεμο της Συρίας καθώς και με την επέκταση της αντιαεροπορικής και παράκτιας άμυνας της χώρας. Τέλος, άλλα θέματα ασφάλειας, τα οποία απασχολούν τη Ρωσική Ομοσπονδία είναι τα λαθρεμπόριο συμβατικών όπλων και όπλων μαζικής καταστροφής, η αντιμετώπιση της τρομοκρατίας και του εξτρεμισμού καθώς οι περιφερειακές συγκρούσεις όχι μόνο εντός της ευρωπαϊκής ηπείρου αλλά και εκτός αυτής (Cross, 2015; Flanagan et al., 2020).

3.3. Τα Διλήμματα Ασφάλειας και η Ασφαλειοποίηση στη Ουκρανία

Η απειλή που προβάλλει η Ρωσία αποτελεί μακράν το πιο σημαντικό ζήτημα για την εθνική ασφάλεια της Ουκρανίας. Η δέσμευση της Ουκρανίας, τα τελευταία χρόνια, για μία βαθύτερη αμυντική συνεργασία με τις Η.Π.Α. και κατ' επέκταση με το NATO και η εν γένει δυτική ολοκλήρωση, την οποία επιθυμεί η ηγεσία της χώρας, την έχουν μετατρέψει στον νούμερο ένα στόχο της Ρωσίας. Το παραπάνω εκτός από την ανασφάλεια που δημιουργεί ως προς την προστασία της εδαφικής ακεραιότητας της χώρας, προκαλεί και παράπλευρες απώλειες, όπως για παράδειγμα στην οικονομία της χώρας. Αυτή η αβεβαιότητα και η αστάθεια στα ανατολικά σύνορα της χώρας απομακρύνει τις ξένες επενδύσεις δημιουργώντας οικονομική επισφάλεια και αναχαιτίζοντας την όποια προσπάθεια οικονομικής ανάπτυξης (Flanagan et al., 2020; Serhii, 2019).

Η ενεργειακή εξάρτηση από τη Ρωσία είναι επίσης μια βασική μεταβλητή καθώς η εξάρτηση από την εισαγωγή ενέργειας προσδιορίζει και το επίπεδο της απειλής και την τρωτότητά της σε ό,τι αφορά στην ενεργειακή της αυτάρκεια και την ενεργειακή ασφάλεια της χώρας. Όπως είναι γνωστό, όσο περισσότεροι ενεργειακοί πόροι εισάγονται, τόσο υψηλότερη είναι η εξάρτηση της χώρας που εισάγει από τη χώρα εξαγωγής και τόσο λιγότερο ασφαλής αισθάνεται ο εισαγωγέας. Η εξάρτηση της Ουκρανίας την τελευταία δεκαετία από τη Ρωσία αναφορικά με την εισαγωγή ενέργειας ανέρχεται περίπου στο 70%. Ωστόσο, η Ουκρανία διαθέτει και ένα πλεονέκτημα, καθώς η διέλευση του πετρελαίου και του φυσικού αερίου προς την Ευρώπη πραγματοποιείται διαμέσου της χώρας, κατέχοντας το μεγαλύτερο σύστημα αγωγών φυσικού αερίου και πετρελαίου στην Ευρώπη. Επιπλέον, η Ουκρανία έχει μεγάλα αποθέματα πετρελαίου, φυσικού φυσικό αέριο και άνθρακα. Όμως αυτά τα πλεονεκτήματα του ενεργειακού τομέα της Ουκρανίας, δεν είναι αρκετά για να διασφαλίσει την ενεργειακή της ασφάλεια και αντιμετωπίζει σημαντικούς κινδύνους, διότι οι βιομηχανικές της εγκαταστάσεις και γενικότερα το ενεργειακό της δίκτυο προέρχεται από την σοβιετική περίοδο, με αποτέλεσμα να

υπάρχουν υψηλές καταναλώσεις ενέργειας. Έτσι η ενεργειακή ασφάλεια είναι στις υψηλότερες προτεραιότητες από πλευρά απειλών για τη χώρα, κάτι το οποίο επιτείνεται από την εξάντληση των παραδοσιακών ενεργειακών πόρων και τον αυξημένο ανταγωνισμό για την πρόσβαση και τον έλεγχο των διαδρομών μεταφοράς της ενέργειας (Janeliūnas & Tumkevič, 2013).

Χάρτης 3.2. Η αγωγοί πετρελαίου (α) και οι αγωγοί φυσικού αερίου που περνούν μέσα από την Ουκρανία (Πηγή: Rumer & Simon, 2006)

3.4. Τα Διλήμματα Ασφάλειας και η Ασφαλειοποίηση στην Τουρκία

Το μεταβαλλόμενο περιβάλλον ασφαλείας μετά την 11η Σεπτεμβρίου 2001, οι διαφωνίες της Τουρκίας με τις Η.Π.Α. για το Ιράκ και οι αυξανόμενες εντάσεις μεταξύ Ρωσίας και ΝΑΤΟ, οδήγησαν την Τουρκία να ακολουθήσει μια προσεχτική προσέγγιση σε ό,τι αφορά στα ζητήματα της Μαύρης Θάλασσας. Στην περίπτωση του ρωσο-γεωργιανού πολέμου πρόβαλε έναν δυναμικό ρόλο, μέσα από τον οποίο έδειξε να επιστρέφει ενεργά στο διπλωματικό προσκήνιο. Οι τουρκικές προτάσεις για τη δημιουργία ενός συστήματος περιφερειακής ασφαλείας, μίας πλατφόρμας σταθερότητας και συνεργασίας, οδήγησαν σε μία νέα αρχιτεκτονική περιφερειακής ασφαλείας και βελτίωσαν τις στρατηγικές της σχέσεις με τη Ρωσία. Ταυτόχρονα, η Τουρκία επιδιώκει να εξομαλύνει τις σχέσεις της με ιστορικά αντίπαλα κράτη, όπως η Αρμενία, στο ίδιο πλαίσιο ολοκλήρωσης που σχεδιάζει για την περιφερειακή ασφάλεια. Εξακολουθεί να εκτιμά την εγγύηση του ΝΑΤΟ ως παράγοντα ασφαλείας, ωστόσο δείχνει πρόθυμη να εμποδίσει συμμαχικές πρωτοβουλίες εξισορροπώντας συστηματικά τις σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και Δύσης (Çelikpala, 2010a, Flanagan et al., 2020).

Για την Τουρκία η διατήρηση του status quo στην περιοχή, με ιδιαίτερη έμφαση στη θαλάσσια ασφάλεια αποτελεί μία από τις βασικές προτεραιότητες ασφαλείας. Στο ίδιο πλαίσιο, θεωρεί ως ταμππού, οποιαδήποτε σκέψη από οποιονδήποτε παράγοντα περί αναθεώρησης της Συνθήκης του Μοντρέ του 1936 σχετικά με τον έλεγχο των Στενών, μία συνθήκη η οποία θα μπορούσε να θέσει αντιμέτωπη την χώρα με συμμάχους της, όπως συνέβη κατά τη διάρκεια του ρωσο-γεωργιανού πολέμου, τον Αυγούστου 2008 και την εμπλοκή αμερικανικών πολεμικών πλοίων στην Μαύρη Θάλασσα. Κατά συνέπεια, η εδραίωση της ασφαλείας και της σταθερότητας της περιοχής γίνεται αντιληπτή κυρίως ως ευθύνη των περιφερειακών παραγόντων. Οι πρωτοβουλίες της Τουρκίας που βασίζονται στη θαλάσσια ασφάλεια, την ενεργειακή συνεργασία, τις προσπάθειες οικονομικής και εμπορικής συνεργασίας αποτελούν μέρη του ευρύτερου πλαισίου ασφαλείας που επιχειρεί να εγκαθιδρύσει η χώρα, υπερασπιζόμενη συγχρόνως το υφιστάμενο status quo (Büyükkakinci, 2004; Triantaphyllou, 2012).

Η Τουρκία, για τη διατήρηση της θαλάσσιας ασφαλείας, ξεκίνησε μία επιχείρηση από το 2001 με την επωνυμία «BLACKSEAFOR» προκειμένου να εκτελεί επιχειρήσεις έρευνας και διάσωσης, ανθρωπιστικής βοήθειας, ναρκαλιείας και προστασίας του περιβάλλοντος. Βελτιώνοντας περαιτέρω την εν λόγω επιχείρηση προκειμένου να αντιμετωπιστούν νέες ασύμμετρες απειλές, ξεκίνησε τον Μάρτιο του 2004 μία νέα πρωτοβουλία ασφαλείας με την επωνυμία «BLACK SEA HARMONY», καλώντας και άλλα κράτη πέραν της Ρωσίας να συμμετάσχουν. Η επιχείρηση αυτή ήταν παρόμοια με τη Νατοϊκή επιχείρηση «ACTIVE ENDEAVOUR» που διεξαγόταν στη Μεσόγειο Θάλασσα (Cohen & Conway, 2006).

Ένα άλλο θέμα ασφαλειοποίησης για την Τουρκία, είναι η αντιμετώπιση του Εργατικού Κόμματος του Κουρδιστάν (PKK), το οποίο χαρακτηρίζει ως τρομοκρατική οργάνωση. Το PKK έχει αναλάβει την ευθύνη για το θάνατο περισσότερων από 30.000 ανθρώπων από τη δεκαετία του 1980 και έχει διεξάγει μία σειρά επιθέσεων με στόχο αμάχους και βασικές κρατικές υποδομές. Η Τουρκία ανησυχεί πως η προώθηση της δημοκρατίας στη γειτονιά της μπορεί να πυροδοτήσει τις αποσχιστικές φιλοδοξίες των Κούρδων, δημιουργώντας έτσι θύλακες αστάθειας. Λαμβάνοντας υπόψη ότι γεωπολιτική της θέση μπορεί να τη μετατρέψει σε χώρα κόμβο αποθήκευσης και διαμετακόμισης ενέργειας μεταξύ της Ρωσίας, της Μέσης Ανατολής και

της Κεντρικής Ασίας σε αγορές προς τη Δύση, η διατήρηση ενός περιβάλλοντος ασφάλειας στην ευρύτερη περιφέρεια, αποτελεί βασική προτεραιότητα για τη χώρα (Cohen & Conway, 2006).

Χάρτης 3.3. Το κουρδικό ζήτημα έχει ωθήσει την Τουρκία να λάβει σκληρά μέτρα για τη διατήρηση της ασφάλειάς της, αποτελώντας χαρακτηριστικό παράδειγμα ασφαλειοποίησης (Πηγή: wikipedia.org, 2022)

3.5. Τα Διλήμματα Ασφάλειας και η Ασφαλειοποίηση στη Γεωργία

Οι ηγέτες της Γεωργίας συνεχίζουν να θεωρούν τη Ρωσία ως την κύρια απειλή για την εθνική ασφάλεια της χώρας. Παρά το γεγονός ότι η Γεωργία αναγνωρίζει και άλλες απειλές εκτός από τη Μόσχα, η Τιφλίδα βλέπει τα ρωσικά σχέδια ως θεμελιωδώς ληστρικά και πιστεύει ότι οι κίνδυνοι που θέτει η Ρωσία πρέπει να κυριαρχούν στον σχεδιασμό εθνικής ασφάλειας και άμυνας της Γεωργίας, ανάγοντας έτσι τη ρωσική απειλή στο κορυφαίο ζήτημα ασφάλειας για αυτήν. Ένα άλλο ζήτημα ασφάλειας που απασχολεί τη χώρα είναι η διασφάλιση και διατήρηση της ενεργειακής της ασφάλειας. Η κύρια πρόκληση στον τομέα αυτόν είναι η λειτουργία της χώρας ως διαμετακομιστικός κόμβος τόσο για τον ενεργειακό εφοδιασμό της όσο και άλλων χωρών στην ευρύτερη περιοχή (Flanagan et al., 2020).

Το 2003, η νέα κυβέρνηση της Γεωργίας κληρονόμησε ένα κράτος στα όρια της κατάρρευσης με τρεις περιοχές με αποσχιστικές τάσεις. Τα ζητήματα που χαρακτηρίστηκαν από την τότε κυβέρνηση ως υπαρξιακές απειλές για τη χώρα ήταν οι αυτονομιστικές τάσεις που

υπήρχαν στη χώρα, οι ρωσικές αξιώσεις για ανάκτηση της επιρροής στη χώρα, το οργανωμένο έγκλημα, η ανεξέλεγκτη διαφθορά κ.λπ. Βραχυπρόθεσμα ο Σακασβίλι καταπολέμησε με επιτυχία τη διαφθορά και το οργανωμένο έγκλημα, πραγματοποίησε ορισμένες οικονομικές μεταρρυθμίσεις, νομοθετικές μεταρρυθμίσεις και γενικότερα οδήγησε τη Γεωργία σε μια πορεία προς τη δημοκρατία, την οικονομική φιλελευθεροποίηση και την ευρωατλαντική ολοκλήρωση. Ωστόσο, τον Νοέμβριο του 2007 η κυβέρνηση της Γεωργίας αντιμετώπισε τη χειρότερη κρίση από τότε που ανέλαβε την εξουσία καθώς μια σειρά εκτεταμένων αντικυβερνητικών διαδηλώσεων πυροδότησε θύελλα διαμαρτυριών σε όλη τη χώρα. Η απόφαση της κυβέρνησης να χρησιμοποιήσει υπερβολική αστυνομική δύναμη εναντίον ειρηνικών διαδηλωτών και του αντιπολιτευόμενου τηλεοπτικού σταθμού «Imedi», οδήγησε τον Γεωργιανό Πρόεδρο να κηρύξει κατάσταση έκτακτης ανάγκης. Οι περιορισμοί που επιβλήθηκαν στα μέσα ενημέρωσης οδήγησαν σε παραβίαση των θεμελιωδών ελευθεριών στη Γεωργία (Kavadze & Kavadze, 2015).

Εικόνα 3.1. Επεισόδια στην Τιφλίδα τον Νοέμβριο του 2007 μεταξύ διαδηλωτών και αστυνομίας (Πηγή: wikipedia.org, 2007)

Το 2008, ο πρόεδρος Σακασβίλι διεξήγαγε πόλεμο κατά της Ρωσίας που έληξε με καταστροφικές συνέπειες για τη χώρα του. Προκειμένου να διατηρήσει τη συνοχή στη χώρα του, ένα ζήτημα που αποτέλεσε το κυριότερο μέλημα μετά τις αποτυχημένες στρατιωτικές επιχειρήσεις, οδηγήθηκε σε υπερβολική χρήση βίας και καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά ακτιβιστών, πολιτικών αντιπάλων κ.λπ, με αποτέλεσμα αυτές του οι ενέργειες το 2012 να κριθούν ως παράνομες και ο λαός κατά τις κοινοβουλευτικές εκλογές να στραφεί

προς τον προς τον Συνασπισμό του Γεωργιανού Ονείρου. Η συνέχεια αυτών των γεγονότων οδήγησε στην απελευθέρωση πολλοί πολιτικών του αντιπάλων και στην ανάδειξη πλήθους περιστατικών που φανέρωσαν την αυταρχικότητα του καθεστώτος, αποκαθλώνοντας τον Σακασβίλι από την εξουσία (Kavadze & Kavadze, 2015).

3.6. Τα Διλήμματα Ασφάλειας και η Ασφαλειοποίηση στη Ρουμανία

Η ρουμανική στρατηγική σκέψη εξελίχθηκε από μία κρατικοκεντρική και ρεαλιστικά εμπνευσμένη κοσμοθεωρία, προερχόμενη από την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου κατά τη δεκαετία του 1990, σε μια σύγχρονη, με δυτικούς προσανατολισμούς, αντίληψη της έννοιας της ασφάλειας. Αυτή η νέα αντίληψη στρατηγικής περί ασφάλειας παρουσιάστηκε για πρώτη φορά το 2004 και περιλάμβανε ένα σύνολο διαδικασιών και κανόνων που δομούν τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ ατόμων και οργανισμών, με στόχο την αντιμετώπιση ζητημάτων που προσδιορίζονταν ως απειλές για τη χώρα. Το 2015, κατά την παρουσίαση της Εθνικής Αμυντικής Στρατηγική στη Βουλή, ο πρόεδρος της χώρας επισήμανε ότι η διευρυμένη έννοια της ασφάλειας ήταν σε πλήρη συμφωνία με τις ευρωπαϊκές αρχές και ισχυρίστηκε ότι, η ασφάλεια συνεπαγόταν επίσης οικονομικούς στόχους, όπως είναι ένα ανταγωνιστικό οικονομικό περιβάλλον και η χρηματοπιστωτική σταθερότητα, στόχους που αφορούσαν στην κρατική ικανότητα σε λειτουργίες όπως η δημόσια εκπαίδευση, η υγεία, το συνταξιοδοτικό κ.λπ., στόχους που σχετικούς με την προστασία των κρίσιμων υποδομών και στόχους που αφορούσαν στην ανταπόκριση έναντι των περιβαλλοντικών προκλήσεων. Η προστασία του πολιτισμού και των αξιών του κράτους, η προστασία των δημοκρατικών αξιών και της ελευθερίας ήταν επίσης κρίσιμα στοιχεία που περιλαμβάνονται στην ιδέα ασφάλειας για το ρουμανικό κράτος. Συναφώς, η τρομοκρατία, γεγονότα που απειλούσαν την εδαφική ακεραιότητα του κράτους, όπως για παράδειγμα η προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία και οι κυβερνοεπιθέσεις αναφέρονται ως οι κύριες μελλοντικές απειλές για την ασφάλεια της Ρουμανίας (Stoian, 2018).

Η Ρουμανία εμφανίζεται επιφυλακτική κυρίως για τις προθέσεις και τις στρατιωτικές δυνατότητες της Ρωσίας. Η στρατιωτική παρουσία των Η.Π.Α. και του NATO, αναπτύσσοντας ανάλογες δραστηριότητες στην περιοχή, αποτελεί προτεραιότητα για τη ρουμανική κυβέρνηση, προκειμένου να αντιμετωπίσει οποιαδήποτε εξωτερική απειλή. Ταυτόχρονα, παρόλο που ως χώρα είναι σε μεγάλο βαθμό ανθεκτική σε εξωτερικές επιρροές, δίνει υψηλή προτεραιότητα στην αντιμετώπιση των ρωσικών υβριδικών απειλών, τις οποίες έχει ανάγκη σε ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα ασφάλειας. Έτσι, σύμφωνα με την Εθνική Αμυντική Στρατηγική της χώρας για τα έτη 2015 - 2019, οι αξιολογήσεις των απειλών και ο αμυντικός σχεδιασμός της, έχουν θέσει ως ύψιστη προτεραιότητα την αντιμετώπιση ασύμμετρων και υβριδικών ενεργειών, τομείς στους οποίους η Ρωσία, ειδικά μετά τα γεγονότα του 2014 στην Ουκρανία, δείχνει να διατηρεί υψηλές ικανότητες (Flanagan et al., 2020).

3.7. Τα Διλήμματα Ασφάλειας και η Ασφαλειοποίηση στη Βουλγαρία

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, η πολιτική εθνικής ασφάλειας αφορούσε στην καθιέρωση πολιτικών πρακτικών και νέων μηχανισμών, μέσω των οποίων θα διασφαλιζόταν η κρατική, η κοινωνική και η οικονομική ασφάλεια. Όσον αφορά στην εξωτερική πολιτική, η συζήτηση επικεντρωνόταν στην επιλογή νέου στρατηγικού εταίρου, όπου τελικά η αδυναμία

επιλογής του, δημιούργησε για χρόνια στη χώρα και την κοινωνία ένα χάσμα αντιλήψεων, με συνέπεια την καλλιέργεια κλίματος ανασφάλειας. Στις αρχές αυτού του αιώνα η συζήτηση για την ασφάλεια είχε ήδη λάβει νέες διαστάσεις, που αφορούσαν στην τρομοκρατία, την παγκόσμια οικονομική κρίση, την κλιματική αλλαγή, την ενεργειακή ασφάλεια, την επάρκεια των τροφίμων καθώς και λοιπά εσωτερικά ζητήματα όπως το οργανωμένο έγκλημα, ο εξτρεμισμός και η εθνοτική μισαλλοδοξία κ.λπ. Η Βουλγαρία από τις αρχές του 21ου αιώνα είναι προσηλωμένη στη δυτική ολοκλήρωση, χωρίς όμως να έχει καταφέρει μέχρι στιγμής να αποστασιοποιηθεί από τις διάφορες ρωσικές επιρροές. Αυτό το γεγονός την οδηγεί συχνά στο να αμφιταλαντεύεται στις σχέσεις της μεταξύ της Μόσχας και της Δύσης. Οι Βούλγαροι, σε αντίθεση με τους Ρουμάνους, δεν επιθυμούν ισχυρότερη στρατιωτική παρουσία των Η.Π.Α. και του NATO στην περιοχή τους, κάτι το οποίο θα αποδέχονταν μόνο υπό προϋποθέσεις (Flanagan et al., 2020; Terzиеv et al., 2018).

Για τη Βουλγαρία σύμφωνα με τη Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας που ψηφίστηκε στις 8 Μαρτίου 2011, κριτήριο για τη διασφάλιση της εθνικής ασφάλειας είναι η διαθεσιμότητα υψηλών ικανοτήτων ατομικής προστασίας, εξουδετέρωσης ή διαχείρισης διαφόρων τύπων απειλών και η προστασία τα αστικών, δημόσιων και κρατικών συμφερόντων. Τα συμφέροντα των Βούλγαρων πολιτών αφορούν στην πραγματική διασφάλιση των συνταγματικών δικαιωμάτων και ελευθεριών, την προσωπική ασφάλεια, τη βελτίωση της ποιότητας ζωής και του βιοτικού επιπέδου, της κοινωνικής ασφάλισης και της υγείας. Σε ό,τι αφορά στην κοινωνία των πολιτών, τα συμφέροντά της αφορούν στην εγκαθίδρυση της δημοκρατίας, τον πολιτικό έλεγχο των θεσμών και της ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι, τα δικαιώματα των θρησκευτικών, εθνοτικών και μειονοτικών ομάδων καθώς και τη διατήρηση των εθνικών, πνευματικών και πολιτιστικών αξιών και παραδόσεων (Terzиеv et al., 2018).

Τα συμφέροντα του κράτους απαιτούν την προστασία του συντάγματος, της κυριαρχίας και της εδαφικής ακεραιότητας, επίτευξη πολιτικής και χρηματοπιστωτικής σταθερότητας, οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, αυστηρή και αμοιβαία επωφελή διεθνή συνεργασία. Για την επίτευξη των παραπάνω η χώρα λαμβάνει μια σειρά από μέτρα, όπως η διατήρηση της ικανότητας των ενόπλων δυνάμεων, η βελτίωση του βαθμού πολιτικής προστασίας και ετοιμότητας για δράση σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης, συντήρηση των κρατικών υποδομών, διατήρηση ανακριτικών υπηρεσιών για την αποκάλυψη των απειλών και προστασία των εμπιστευτικών πληροφοριών, έτσι ώστε να επιτευχθεί ο κύριος στόχος που είναι η ελαχιστοποίηση της ευπάθειας του κράτους και η εξάλειψη όλων των πιθανών και πραγματικών απειλών για την εθνική ασφάλεια και τη σταθερότητα (Terzиеv et al., 2018).

3.8. Τα Διλήμματα Ασφάλειας και η Ασφαλειοποίηση στη Μολδαβία

Η Στρατηγική Εθνικής Ασφάλειας της Μολδαβίας του 2011 αναφέρει, ότι τα βασικά εθνικά συμφέροντα της χώρας είναι η διασφάλιση και διατήρηση της ανεξαρτησίας, της κυριαρχίας, της εδαφικής ακεραιότητας, της δημόσιας ασφάλειας, του σεβασμού και της προστασία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών του ανθρώπου, της ανάπτυξης του κράτους δικαίου και της οικονομίας. Μέσα από αυτήν τη στρατηγική προσδιορίζονται ως βασικές απειλές για την εθνική ασφάλεια της Μολδαβίας, η φτώχεια, η οικονομική υπανάπτυξη και η ενεργειακή εξάρτηση (Flanagan et al., 2020).

Η Μολδαβία θεωρεί επίσης, ότι τα στρατεύματα της Υπερδνειστερίας, τα οποία είναι ενσωματωμένα στον 14ο Σώμα Στρατού της Ρωσίας, δύνανται να μετατραπούν σε παράνομη παραστρατιωτική οργάνωση, που μπορεί να βλάψει την ακεραιότητα και τα συμφέροντα της χώρας. Η απόφαση του ουκρανικού κοινοβουλίου τον Μάιο του 2015 να ακυρώσει το δικαίωμα διέλευσης των ρωσικών στρατευμάτων μέσω της Οδησσού στην Υπερδνειστερία, ανάγκασε τη Ρωσία να παρέχει κεφάλαια αντί για αγαθά στα στρατεύματα και να εφοδιάζει αεροπορικώς της δυνάμεις της στην Υπερδνειστερία. Το γεγονός αυτό έδωσε στη молδαβική κυβέρνηση κάποιο βαθμό ελέγχου των όπλων και των πυρομαχικών που εισέρχονται στη Μολδαβία, καθώς κατά την εναλλαγή των ρωσικών ειρηνευτικών στρατευμάτων, πρέπει αυτά να προσγειωθούν στο διεθνές αεροδρόμιο του Κισινάου προκειμένου στη συνέχεια να κινηθούν προς την Υπερδνειστερία (Flanagan et al., 2020; Özdamar, 2010).

Εικόνα 3.2. Η περιοχή της Υπερδνειστερίας αναδύεται ως ένα νέο πιθανό σημείο ανάφλεξης μετά τον πόλεμο στην Ουκρανία (Πηγή: huffingtonpost.gr, 2022)

Μετά την προσάρτηση της Κριμαίας τον Μάρτιο του 2014, η Μολδαβία αναβάθμισε σημαντικά την απειλή που προέρχεται από τη ρωσική πλευρά φοβούμενη ότι θα μπορούσε να είναι ευάλωτη σε μια μελλοντική κρίση προερχόμενη από τη Ρωσία. Αυτοί οι φόβοι ήταν κατανοητοί υπό το πρίσμα των πρόσφατων επιθετικών ενεργειών της Ρωσίας στην περιοχή, την αύξηση του αριθμού και της κλίμακας των κοινών στρατιωτικών ασκήσεων μεταξύ του στρατού της Υπερδνειστερίας και των ρωσικών ειρηνευτικών δυνάμεων, παρά την αντίθεση που εκφράστηκε από την κυβέρνηση της Μολδαβίας τον Ιούνιο του 2018. Ο αριθμός των ρωσικών στρατιωτικών ασκήσεων στην Υπερδνειστερία αυξήθηκε από 48 το 2016 σε περισσότερες από 150 το 2017, ασκήσεις οι οποίες έμοιαζαν με τις ασκήσεις που έκαναν τα ρωσικά στρατεύματα κοντά στα γεωργιανά σύνορα πριν από τη στρατιωτική επέμβαση της Ρωσίας τον Αύγουστο του 2008 στη Νότια Οσετία και την Αμπχαζία. Αν και οι διπλωματικές προσπάθειες και τα μέτρα

οικοδόμησης εμπιστοσύνης έχουν ως στόχο να διατηρήσουν τη σύγκρουση στην Υπερδνειστερία σε καταστολή, η παρουσία του ρωσικού στρατού στην περιοχή παρέχει στη Ρωσία έναν μοχλό επιρροής στη молδαβική κυβέρνηση, περιορίζοντας επιλογές πολιτικής, ιδιαίτερα εκείνες που αφορούν στην προσέγγιση με την Ε.Ε. και το ΝΑΤΟ (Flanagan et al., 2020; Özdamar, 2010).

3.9. Τα Διλήμματα Ασφάλειας και η Ασφαλειοποίηση στην Αρμενία

Για την Αρμενία πρώτιστο μέλημα ασφάλειας αποτελεί το ζήτημα του Ναγκόρνο - Καραμπάχ. Η αυτοδιάθεση των ανθρώπων του Αρτσάχ (ονομασία της περιοχής του Ναγκόρνο - Καραμπάχ στην αρμενική διάλεκτο), αποτελεί κορυφαία προτεραιότητα για την πολιτική ασφάλειας της Αρμενίας, ένα μακροχρόνιο ζήτημα το οποίο κυριαρχεί στον σχεδιασμό ασφάλειας της χώρας αλλά και στον στρατιωτικό σχεδιασμό της, έχει δε βαθιές στρατηγικές επιδράσεις όπως το κλείσιμο των δυτικών συνόρων της με την Τουρκία και των ανατολικών της με το Αζερμπαϊτζάν (Flanagan et al., 2020; Wikipedia, 2022).

Χάρτης 3.4. Μετά τον πόλεμο των 44 ημερών του 2020, οι εντάσεις μεταξύ Ερεβάν και Μπακού δεν έχουν εκλείψει στην περιοχή του Ναγκόρνο - Καραμπάχ (Πηγή: capital.gr, 2021)

Πέραν από την επίλυση της διαφοράς του Ναγκόρνο - Καραμπάχ, η δεύτερη πολιτική προτεραιότητα του Ερεβάν είναι η διατήρηση της εταιρικής σχέσης και της συμμαχίας με τη Μόσχα, η οποία αποτελεί τον πυλώνα της πολιτικής ασφάλειας της Αρμενίας. Η Αρμενία εξαρτάται από τη ρωσική προστασία για την ασφάλειά της, αλλά είναι ανοιχτή σε μία περιορισμένη συνεργασία στον τομέα της ασφάλειας και με τη Δύση. Η σχέση της Αρμενίας με

τις Ηνωμένες Πολιτείες και οι δεσμοί της με την Ευρώπη, έρχονται σε δεύτερη μοίρα χωρίς ωστόσο να παραβλέπονται. Αυτό συμβαίνει διότι η Ε.Ε. είναι η κορυφαία εξαγωγική αγορά της Αρμενίας, με αποτέλεσμα, αν και η σχέση της Αρμενίας με τη Δύση να είναι απίθανο να αλλάξει δραματικά στο εγγύς μέλλον, ορισμένες πρόσφατες εξελίξεις θα μπορούσαν να συμβάλουν σε μια αναδιαμόρφωση των σχέσεων τόσο με την Ε.Ε. όσο και με τις Η.Π.Α. χωρίς να διαταραχθούν οι σχέσεις με τη Ρωσία. Οι προθέσεις των Η.Π.Α ενισχύουν το παραπάνω, καθώς στοχεύουν στην ενίσχυση της ασφάλειας της χώρας, ενθαρρύνοντας παράλληλα την ομαλοποίηση των σχέσεων με την Τουρκία και το Αζερμπαϊτζάν, προσβλέποντας στη δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών στην περιοχή, ώστε να στρέψουν στη συνέχεια την προσοχή τους προς τη Β. Κορέα, που εφελκεί περισσότερο την προσοχή των Η.Π.Α (Flanagan et al., 2020; Nichol, 2010).

3.10. Τα Διλήμματα Ασφάλειας και η Ασφαλειοποίηση στο Αζερμπαϊτζάν

Σε ό,τι αφορά στο Αζερμπαϊτζάν, η πολιτική εθνικής ασφάλειας του 2007 θέτει ως πρώτιστο μέλημα ασφάλειας την προστασία της εδαφικής ακεραιότητας και των συνόρων του, έναντι εννέα συνολικά ζητημάτων εθνικού συμφέροντος. Η δε απειλή κατά της εδαφικής ακεραιότητας που προέρχεται από την πλευρά της Αρμενίας, τίθεται ως πρώτη από τις υπόλοιπες απειλές για την εθνική ασφάλεια της χώρας. Η απόσχιση του Ναγκόρνο - Καραμπάχ από τη χώρα και η διεθνής αναγνώριση της ανεξαρτησίας της που πέτυχε η εθνοτική μειονότητα στην εν λόγω περιοχή, είναι ο πρωταρχικός παράγοντας ανησυχίας για την ασφάλεια της εδαφικής ακεραιότητας της χώρας (Nichol, 2010).

Η ενεργειακή αυτονομία αποτελεί επίσης μία από τις προτεραιότητες της χώρας καθώς με αυτόν τον τρόπο διασφαλίζεται η στρατηγική αυτονομία της Ευρώπης και η μείωση της επίδρασης της Ρωσίας στις χώρες της Ε.Ε. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί ότι το Αζερμπαϊτζάν επιδιώκει πρακτικές και μετρημένες σχέσεις με τη Ρωσία και τη Δύση, καθώς μπορεί με αυτόν τον τρόπο να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη μείωση της εξάρτησης της νότιας Ευρώπης από τη ρωσική ενέργεια. Επομένως και το ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας αποτελεί μία από τις πρώτες προτεραιότητες της χώρας (Flanagan et al., 2020).

Ο ισλαμικός εξτρεμισμός αποτελεί μικρότερη απειλή για το Αζερμπαϊτζάν συγκριτικά με άλλα κράτη της κεντρικής Ασίας, αν και οι αρχές της χώρας δεν εφησυχάζουν καθώς θεωρούν ότι η απειλή αυξάνεται, όσο οι νέοι άνθρωποι και κυρίως οι άνεργοι έλκονται από ριζοσπάστες που τους προσελτίζουν. Η κυβέρνηση του Αζερμπαϊτζάν έχει κινηθεί ενάντια σε διάφορες τρομοκρατικές ομάδες, όπως η Αλ Κάιντα, η διεθνής ομάδα του Καυκάσου, ο στρατός του Βόρειου Μαχντί, οι Αδελφοί του Δάσου, το Ισλαμικό Κόμμα και άλλες. Στα μέσα του 2006, αξιωματούχοι του Αζερμπαϊτζάν εξέφρασαν ανησυχίες ότι οι ισλαμιστές εξτρεμιστές ενδέχεται να στοχοποιήσουν τη χώρα, όταν μέλος της Αλ Κάιντα δήλωσε ότι το Αζερμπαϊτζάν και άλλες μουσουλμανικές χώρες θα πρέπει να τιμωρηθούν επειδή ευθυγραμμίστηκαν με τη Δύση, με αποτέλεσμα να πραγματοποιηθούν τρομοκρατικές ενέργειες τα επόμενα χρόνια αλλά και ικανός αριθμός μελών τρομοκρατικών ομάδων να συλληφθεί από τις αρχές του κράτους (Nichol, 2010).

Εικόνα 3.3. Αρκετές τρομοκρατικές επιθέσεις έχουν εκδηλωθεί και ακόμα περισσότερες έχουν αποτραπεί στο Αζερμπαϊτζάν από το 2007 μέχρι και σήμερα (Πηγή: oc-media.org, 2017)

Σε ό,τι αφορά στο οργανωμένο έγκλημα, το Αζερμπαϊτζάν είναι μια οδός διέλευσης για τα αφγανικά οπιούχα που εισέρχονται από το Ιράν, σε μεγαλύτερο ποσοστό και σε μικρότερο βαθμό από την κεντρική Ασία. Αυτά στη συνέχεια μεταφέρονται στις αγορές της Ρωσίας, της Τουρκίας και της Ευρώπης. Το 2009 οι κρατικές αρχές αύξησαν τους ελέγχους στα σύνορα Αζερμπαϊτζάν - Ιράν με ανάλογες επιτυχίες στις κατασχέσεις ναρκωτικών. Όμως, η διακίνηση ναρκωτικών μέσα από τη χώρα έχει και αρνητικό αντίκτυπο στο εσωτερικό της καθώς έχει παρατηρηθεί σημαντική αύξηση της χρήσης ναρκωτικών ουσιών και από τους Αζέρους, κυρίως νεαρής ηλικίας (Nichol, 2010).

3.11. Τα Διλήμματα Ασφάλειας και η Ασφαλειοποίηση στη Διατλαντική Κοινότητα

Ένας από τους κύριους παράγοντες που δρουν και αναπτύσσουν συμφέροντα στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας είναι η διατλαντική κοινότητα, με ελαφρώς διαφορετικές προσεγγίσεις, αν και με κοινά συμφέροντα, μεταξύ των Η.Π.Α. - NATO και της Ε.Ε. στην υπόψη περιοχή. Η Ε.Ε. δραστηριοποιείται μέσω της Ευρωπαϊκή Πολιτικής Γειτονίας, της Συνέργειας της Μαύρης Θάλασσας και της Ανατολικής Εταιρικής Σχέσης. Το NATO και οι Η.Π.Α. ως επί το πλείστον αποσκοπούν στο να αποτρέψουν τα νέα ανεξάρτητα κράτη από το να υποκύψουν στη ρωσική επιρροή. Ιδιαίτερα μετά τις 11 Σεπτεμβρίου 2001, η εστίαση στη διατλαντική ασφάλεια μετατοπίστηκε από την κεντρική και την ανατολική Ευρώπη σε περιοχές που ονομάστηκαν «Μεγάλη Μέση Ανατολή» και «Ευρύτερη Μαύρη Θάλασσα». Οι Η.Π.Α. επανεκτίμησαν το γεωστρατηγικό τους ενδιαφέρον για την εκάστοτε περιοχή και πρόσθεσαν μια στρατιωτική διάσταση στη στρατηγική τους μέσα από την ενίσχυση του ρόλου του NATO στις περιοχές αυτές (Büyükkakinci, 2004; Çelikkala, 2010a).

Εικόνα 3.4. Οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001 αποτέλεσαν σημείο καμπής για τη στρατηγική των Η.Π.Α. στην περιφέρεια της Μαύρης Θάλασσας (Πηγή: wikipedia.org, 2022)

Ως ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα ασφάλειας για τις Η.Π.Α. τέθηκε η καταπολέμηση της τρομοκρατίας, του οργανωμένου εγκλήματος και του λαθρεμπορίου όπλων μαζικής καταστροφής. Ιδιαίτερη σημασία για τις Η.Π.Α είχε ο συντονισμός στα θέματα ασφάλειας των συνόρων που υλοποιήθηκε μέσα από διάφορες δράσεις σχεδιασμένες για τον διασυνοριακό συντονισμό. Στο πλαίσιο αυτό, αναπτύχθηκαν διμερείς δεσμοί ασφάλειας με χώρες όπως η Γεωργία, η Ουκρανία, η Βουλγαρία και η Ρουμανία, ενώ επιδιώχθηκε η διεύρυνση του NATO με την ένταξη τόσο της Ουκρανίας όσο και της Γεωργίας, καθώς εκτιμήθηκε ότι αυτό θα προσέδιδε βαρύνουσα σημασία σε αυτήν την προσπάθεια (Büyükkakinci, 2004; Çelikpala, 2010a; Cohen & Conway, 2006).

Επιπλέον ζητήματα επί των οποίων η προτεραιότητα αναβαθμίστηκε από την πλευρά των Η.Π.Α, αφορούσαν στην ασφάλεια των οικονομικών, εμπορικών αλλά και λοιπών ανθρώπινων πτυχών. Σε αυτό το γεωπολιτικό τρέν, οι Η.Π.Α αντιλαμβάνονταν τη Ρωσία ως μία διεκδικητική δύναμη που ανέπτυσσε πολιτικές και στρατηγικές που θα επηρέαζαν την ενεργειακή αυτονομία, την οικονομία και το εμπόριο τόσο της Ε.Ε. όσο και των χωρών του NATO και η συγκράτησή της κρίθηκε ως μία γεωπολιτική προτεραιότητα ασφάλειας για Η.Π.Α και NATO. Η θαλάσσια ασφάλεια επίσης, η οποία είναι συνυφασμένη με την οικονομική, εμπορική και ενεργειακή ασφάλεια, ήταν ένα σημαντικό ζήτημα στην ατζέντα των Αμερικανών αξιωματούχων από τις αρχές του 21ου αιώνα, που ώθησε τις Η.Π.Α να αναπτύξουν, όπως προαναφέρθηκε, στενούς διμερείς δεσμούς ασφάλειας με περιφερειακούς παράγοντες όπως η Γεωργία, η Ουκρανία, η Βουλγαρία και η Ρουμανία, προκειμένου να αναβαθμίσουν την επιρροή τους στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας. Η πολιτική ενίσχυσης του NATO στην περιοχή και η αποτροπή των ενεργειών της Ρωσίας, παρόλα αυτά, οδήγησε αρκετές φορές τις Η.Π.Α και τη Ρωσία σε διαξιφισμούς, προκαλώντας αστάθεια στην περιοχή και δημιουργώντας νέα κενά ασφάλειας (Büyükkakinci, 2004; Çelikpala, 2010b; Özdamar, 2010).

Ιδιαίτερα, αναφορικά με την ενεργειακή ασφάλεια, οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν δώσει αυξανόμενη στρατηγική σημασία στον ενεργειακό εφοδιασμό από την περιοχή της Κασπίας. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, η κυβέρνηση Κλίντον ενθάρρυνε τις προσπάθειες για κατασκευή αγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου, που θα παράκαμπταν το Ιράν και τη Ρωσία. Στην Εθνική Στρατηγική Ασφαλείας των Η.Π.Α. του 2003 και του 2006, αναφέρεται ότι η ασφάλεια των Η.Π.Α. και η παγκόσμια ευημερία θα ενισχυθούν με την επέκταση του αριθμού των προμηθευτών ενέργειας, συμπεριλαμβανομένων εκείνων στην περιοχή της Κασπίας. Η κυβέρνηση Ομπάμα υποστήριξε τη δημιουργία ενός νότιου διαδρόμου για τη διέλευση πετρελαίου και φυσικού αερίου, μια διαδρομή που εκτείνεται από την κεντρική Ασία μέσω της περιοχής του νοτίου Καυκάσου και την Τουρκία έως την Ευρώπη, προκειμένου να συμπληρωθούν οι υπάρχοντες αγωγοί που διέρχονταν μέσω της Ρωσίας και να παρακαμφθούν οι αντίστοιχοι που διέρχονται μέσω του Ιράν (Nichol, 2010).

Χάρτης 3.5. Οι Η.Π.Α. ενθάρρυναν τις εναλλακτικές διαδρομές για τους αγωγούς μεταφοράς ενέργειας (Πηγή: Rumer & Simon, 2006)

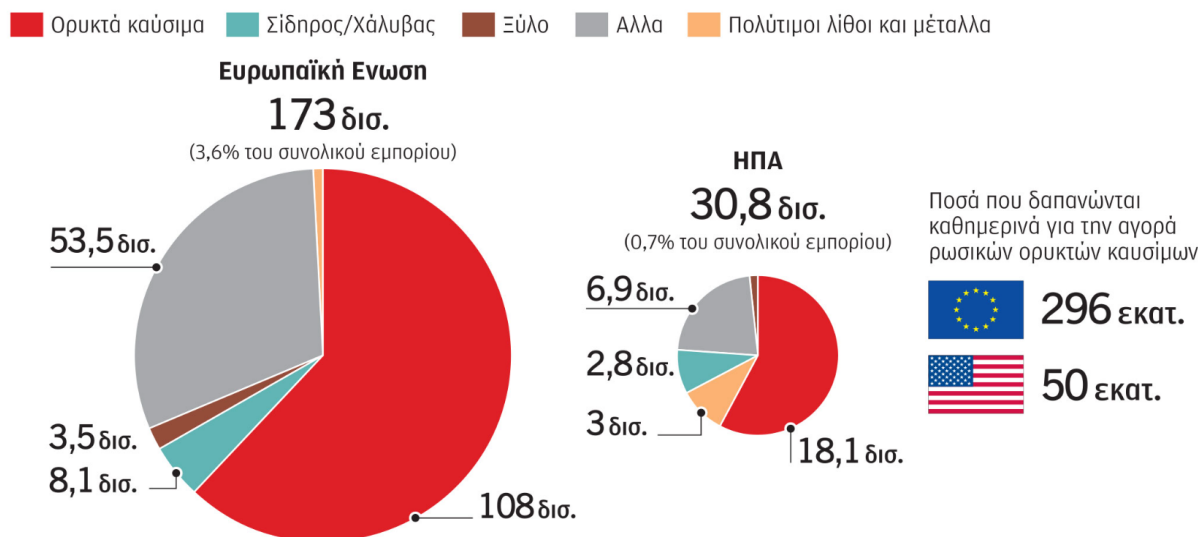
Για τη δεύτερη σημαντική συνιστώσα του δυτικού πολιτισμού, την Ε.Ε., η οποία σε αντίθεση με τις Η.Π.Α., έχει κοινά σύνορα με την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, τη δεκαετία του 1990 η Μαύρη Θάλασσα δεν ήταν στις βασικές προτεραιότητές της καθώς είχε αναπτύξει μία κάπως απόμακρη πολιτική προσέγγιση προς αυτήν. Οι προτεραιότητες της Ε.Ε. περιστρέφονταν γύρω από το ζήτημα της ένταξης κάποιων κρατών, χωρίς ιδιαίτερο όραμα. Από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 όμως, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφαλείας (2003), η περιοχή του νότιου Καυκάσου χαρακτηριζόταν ως μια περιοχή που έχρηζε ιδιαίτερης προσοχής. Στον απόηχο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφαλείας, η περιοχή της Μαύρης Θάλασσας αναγνωρίστηκε ως μία σημαντική περιοχή για την ευρωπαϊκή πολιτική ασφάλειας και άμυνας. Η διαδικασία της διεύρυνσης οδήγησε σε αυξανόμενη συμμετοχή της Ε.Ε. στην περιοχή. Έτσι με την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας και τη Συνέργεια της Μαύρης Θάλασσας, έγινε εμφανής η ανησυχία της Ε.Ε. για την περιοχή αυτήν. Ειδικά, μέσα από τη Συνέργεια της

Μαύρης Θάλασσας έγινε προσπάθεια να τονωθούν οι μεταρρυθμίσεις σε διάφορους πολιτικούς και οικονομικούς τομείς προκειμένου να διατηρηθεί η σταθερότητα και να προαχθεί η ανάπτυξη, ώστε να διευκολυνθεί η επίλυση των συνεχιζόμενων συγκρούσεων (Büyükkakıncı, 2004).

Τα παραπάνω εμπίπτουν στις ανησυχίες της Ε.Ε. καθώς οι παρατεταμένες συγκρούσεις, το ζήτημα της ενέργειας και της ενεργειακής ασφάλειας, τα πρόσφατα ανεξάρτητα de facto κράτη και η συνολική σταθερότητα της περιοχής, αναβάθμισαν το επίπεδο αντίληψης της απειλής για τα κράτη - μέλη της Ε.Ε. Η εξάρτηση της Ευρώπης από τη ρωσική ενέργεια δημιουργεί ζωτική ανάγκη για διέλευση φυσικού αερίου και πετρελαίου προς την Ε.Ε. από άλλες αγορές μέσω της Μαύρης Θάλασσας και της Τουρκίας. Επίσης, η Ε.Ε., σε αντίθεση με τις Η.Π.Α. δίνει ιδιαίτερη προσοχή στα ζητήματα της μετανάστευσης και της εμπορίας ανθρώπων λόγω των δημογραφικών, κοινωνικών και πολιτικών - πολιτισμικών συνεπειών τους. Πολλοί υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής είναι πεπεισμένοι ότι η σταθεροποίηση και ο εκδημοκρατισμός των πρώην σοβιετικών δημοκρατιών στην περιοχή θα ενισχύσει την ασφάλεια της Ευρώπης, καθώς οι παρατεταμένες συγκρούσεις αποτελούν παράγοντα προβληματισμού για την ασφάλεια της Ευρώπης. Ένας ακόμα παράγοντας ανησυχίας για την Ε.Ε. είναι οι σχέσεις της με τη Ρωσία, καθώς οι ρωσικές προσπάθειες να δημιουργήσει μια χωριστή σφαίρα επιρροής, θα μπορούσαν να απειλήσουν και να διχάσουν την Ευρώπη, βλάπτοντας και την περιφερειακή ασφάλεια. Έτσι, οι χώρες της Ένωσης έχουν στραφεί σε ενέργειες, όπως για παράδειγμα η επιβολή πακέτων κυρώσεων, προκειμένου να αναχαιτίσουν αυτήν τη ρωσική επιθετική στρατηγική (Özdamar, 2010; Triantaphyllou, 2007; Winrow, 2007).

Η εξάρτηση της Ε.Ε. από τη Ρωσία

Εισαγωγές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των ΗΠΑ σε αγαθά από τη Ρωσία το 2021, ανά κατηγορία (σε εκατ. δολάρια)

Εικόνα 3.5. Παρά τις οικονομικές κυρώσεις που εφαρμόζουν Ευρώπη και Η.Π.Α. κατά της Ρωσίας μετά την εισβολή της τελευταίας στην Ουκρανία το 2022, είναι δύσκολη η ενεργειακή και οικονομική απεξάρτησή τους από αυτήν (Πηγή: kathimerini.gr, 2022)

Κεφάλαιο 4.

Η Χρήση Ήπιας και Σκληρής Ισχύος στην Περιοχή της Μαύρης Θάλασσας

4.1. Η Χρήση Ήπιας Ισχύος από Δρώντες της Περιοχής

Το εκρηκτικό περιβάλλον με τα αντικρουόμενα συμφέροντα και τον υψηλό ανταγωνισμό στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, απαιτεί μία ιδιαίτερη προσέγγιση, η οποία θα πρέπει να απορρίπτει τον ανταγωνισμό ώστε να προωθείται η εμπιστοσύνη μεταξύ των κρατών της περιφέρειας. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η αβεβαιότητα είναι το καθοριστικό χαρακτηριστικό στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον ασφάλειας, η χρήση της ισχύος καθίσταται εξαιρετικά περίπλοκη διαδικασία. Κατά συνέπεια, η φύση των απειλών, των κινδύνων και των προκλήσεων και εκείνες οι δυνάμεις που τις δημιουργούν, απαιτούν μια πολύ ευρύτερη έννοια ασφάλειας και τα απαραίτητα εργαλεία για την επίτευξη των επιθυμητών τελικών καταστάσεων (Çelikpala, 2010a; Lindley – French, 2010).

Η αβεβαιότητα είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα συνεχίσει να υφίσταται, δημιουργώντας ένα ομιχλώδες τοπίο στην επιλογή των κατάλληλων πολιτικών για τη διατήρηση της ασφάλειας. Επιπλέον, η παραδοχή που ίσχυε κατά το παρελθόν ότι η σκληρή ισχύς εφαρμόζεται από τα ισχυρά κράτη καταρρίφθηκε, μετά την εμφάνιση ασθενών δυνάμεων με ισχυρό αντίκτυπο στις ενέργειές τους, όπως είναι οι τρομοκρατικές οργανώσεις. Αυτά έχουν ως συνέπεια οι διάφοροι θεσμοί και παράγοντες να απαιτείται να στραφούν σε νέες προσεγγίσεις αναφορικά με τη χρήση της ισχύος επιλέγοντας το κατάλληλο εργαλείο για το αντίστοιχο πρόβλημα. Ωστόσο, πολλές φορές και με τα μέσα της σύγχρονης εποχής, η χρήση της ήπιας ισχύος περιπλέκεται με την αντίστοιχη σκληρή και καθίσταται ασαφές ποια εργαλεία απαιτούνται για τη χρήση ήπιας ισχύος και πως αυτά θα ελέγχονται και θα κατευθύνονται. Αυτό έχει αντίκτυπο και στο πως και που κάθε κράτος θα πρέπει να καταναείμει τους διαθέσιμους πόρους του, προκειμένου να αντιμετωπίζει τα διλήμματα ασφάλειάς του (Lindley – French, 2010).

Ένα αξιοσημείωτο παράδειγμα, σύγκυσης μεταξύ ήπιας και σκληρής ισχύος αποτελεί η άνοιξη του 2014, όταν ο Πρόεδρος Πούτιν ανέπτυξε στρατεύματα κοντά στα σύνορα με την Ουκρανία. Αυτή η ενέργεια σήμαινε διαφορετικά πράγματα για διαφορετικούς παράγοντες. Για κάποιους ήταν μια απειλητική ενέργεια που κατέδειξε την προθυμία της Ρωσίας να χρησιμοποιήσει εξαναγκασμό ενώ για άλλους ήταν μια συμβολική επιβεβαίωση της αποφασιστικότητας της Ρωσίας να προστατεύσει τους Ρωσόφωνους (Feklyunina, 2016).

Το πλέον σημαντικό είναι να γίνει αντιληπτή η έννοια της ήπιας ισχύος, η οποία για πολλούς μέχρι σήμερα είναι αμφισβητούμενη. Επίσης, είναι εξίσου σημαντικό, οι αντίστοιχες ενέργειες για την εφαρμογή της να είναι διακριτές, κάτι το οποίο επιδρά και στην επιλογή της κατάλληλης πολιτικής ασφάλειας. Έτσι, ως ήπια ισχύς, νοείται η ικανότητα να επιβάλεις τη θέλησή σου σε κάποιον άλλο, να επηρεάζεις συμπεριφορές και προτιμήσεις χωρίς να αλλάζεις τις υφιστάμενες συνθήκες για τον στόχο. Εργαλεία προς αυτόν τον σκοπό, μπορούν να είναι

διάφορα οικονομικά μέτρα, όπως οι κυρώσεις ή η επιρροή μέσα από οικονομικούς παράγοντες - εταιρείες, οι ψυχολογικές επιχειρήσεις με την αξιοποίηση μέσων μαζικής ενημέρωσης που πρόσκεινται φιλικά σε αυτόν που επιθυμεί να επηρεάσει την κοινή γνώμη κ.λπ. (Feklyunina, 2016; Vuning, 2009).

4.1.1. Η Χρήση Ήπιας Ισχύος από τη Ρωσία

Για τη Ρωσία, το ουκρανικό παραμένει ένα ιδιαίτερα νευραλγικό ζήτημα στην εξωτερική της πολιτική. Επειδή η Ουκρανία είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της Ρωσίας, η Μόσχα χρησιμοποιεί αυτό ως μοχλό πίεσης για να σταματήσει την είσοδό της στην Ε.Ε. Οι οικονομικές επενδύσεις σε χώρες όπως π.χ. η Αρμενία, αποτελούν μέτρα για διατήρηση της επιρροής της και την προώθηση της ηγεμονίας της στην ευρύτερη περιοχή. Επιχειρήσεις ελεγχόμενες από το κράτος, όπως η Gazprom, χρησιμοποιούνται για την προώθηση της πολιτικής της ατζέντας, αξιοποιώντας την οικονομική τους δύναμη ως εργαλείο για την επιβράβευση κυβερνήσεων και επιχειρήσεων. Αντίθετα, η απειλή άσκησης ή η πραγματική επιβολή οικονομικών πιέσεων μέσω των εταιρειών αυτών, χρησιμοποιείται για τον εκφοβισμό ή την τιμωρία όσων προβαίνουν σε ενέργειες που θεωρούνται εχθρικές προς τα ρωσικά συμφέροντα. Η ενεργειακή διπλωματία της Ρωσίας είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της χρήσης οικονομικών μέτρων στην περιοχή (Flanagan et al., 2020).

Εικόνα 4.1. Η ρωσική κρατική εταιρεία ROSATOM έχει αναλάβει την κατασκευή του πυρηνικού σταθμού στο Άκουγιου της Τουρκίας και θα τον διαχειρίζεται για χρονικό διάστημα σαράντα εννέα χρόνων (Πηγή: google maps, 2018)

Ο έλεγχος των μέσων μαζικής ενημέρωσης χωρών της Μαύρης Θάλασσας καθώς και ο έλεγχος των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, αποτελεί μία πρακτική εφαρμογής μαλακής ισχύος για τη Ρωσία, μέσα από την οποία μπορεί να διαμορφώσει την κοινή γνώμη διαχέοντας τα ρωσικά αφηγήματα. Οι πληροφοριακές επιχειρήσεις χρησιμοποιούνται ευρέως από τη Μόσχα στην εξωτερική της πολιτική, καθώς στοχεύουν στη χειραγώγηση των ξένων πληθυσμών

επηρεάζοντας τις πεποιθήσεις και τις αντιλήψεις τους, αντί να ελέγχει με φυσική παρουσία τα εδάφη τους, μία πρακτική η οποία κοστίζει τόσο σε ανθρώπινους όσο και σε υλικούς πόρους. Οι προσπάθειες της ρωσικής προπαγάνδας είναι ευκαιριακές και προσαρμοστικές και τα μηνύματα προσαρμόζονται ώστε να έχουν απήχηση στις πολιτισμικές κουλτούρες και το κοινωνικό περιβάλλον του κοινού - στόχου. Έτσι στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, οι οποιοσδήποτε αποσχιστικές και διαιρετικές τάσεις αξιοποιούνται πλήρως από τη ρωσική προπαγάνδα για την επίτευξη των στόχων εξωτερικής πολιτικής (Flanagan et al., 2020; Karadeniz, 2007).

Η Ορθόδοξη Εκκλησία είναι ένα ακόμα είδος μαλακής ισχύος που χρησιμοποιεί η Ρωσία για την επίτευξη των πολιτικών της στόχων. Η ομογενοποίηση τόσο των Ρώσων πολιτών όσο και των Ρώσων της διασποράς περνάει μέσα από τις θρησκευτικές αξίες και την ιστορική μνήμη των ανθρώπων, γι' αυτό τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μία σύσφιξη των σχέσεων του Κρεμλίνου με την Ορθόδοξη Εκκλησία (Cross, 2015).

Μία άλλη πρακτική της Ρωσίας είναι ο ρόλος του έντιμου μεσολαβιτή που αναλαμβάνει κατά τη διάρκεια συγκρούσεων σε περιοχές εντός της Μαύρης Θάλασσας, όπως συμβαίνει στο Ναγκόρνο - Καραμπάχ. Με αυτόν τον τρόπο αφενός διεκδικεί τα εύσημα για την αποκατάσταση της τάξης και της ασφάλειας σε περιοχές που έχει ξεσπάσει βία και αφετέρου υποβαθμίζει τον ρόλο διεθνών παραγόντων σε αυτές τις συρράξεις, όπως είναι ο ρόλος του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (Ο.Α.Σ.Ε.) (Flanagan et al., 2020). Τέλος, η Ρωσία δεν διστάζει να υποστηρίξει ενεργά Μ.Κ.Ο., πολιτικά κόμματα, πολιτιστικά ιδρύματα και τοπικές κυβερνήσεις, όταν βλέπει ότι με αυτόν τον τρόπο προωθούνται τα συμφέροντά της. Η αντίληψη της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής δηλώνει ανοιχτά ότι η Ρωσία προσφέρει κυβερνητική υποστήριξη σε μη κυβερνητικές οργανώσεις που ενδιαφέρονται να προωθήσουν τα συμφέροντα εξωτερικής πολιτικής της χώρας (Çelikpala, 2010b).

4.1.2. Η Χρήση Ήπιας Ισχύος από την Ουκρανία

Από το 2014 και μετά, η εισβολή της Ρωσίας στην Κριμαία δημιούργησε την ανάγκη εξισορρόπησης της εν λόγω απειλής. Η αδυναμία εξεύρεσης συντελεστών εθνικής ισχύος με σκοπό την εσωτερική ενδυνάμωση, οδήγησε το Κίεβο στην οδό της εξωτερικής ενδυνάμωσης. Έτσι, προχώρησε στην υπογραφή συμφωνίας σύνδεσης με την Ε.Ε. και συνέχισε να εμβαθύνει την πολιτική και στρατιωτική της συνεργασία με το ΝΑΤΟ (Flanagan et al., 2020).

Παράλληλα, ένα μεγάλο μέρος παραγόντων τη Ουκρανίας, όπως πολιτικοί και θρησκευτικοί παράγοντες κατέβαλλαν σημαντική προσπάθεια προκειμένου η χώρα να αποκοπεί από την ιστορική διασύνδεσή της με τη Ρωσία, προκειμένου να ξεφύγουν από την στρατηγική της προσκόλλησης στο άρμα του αντιπάλου. Για παράδειγμα, ο Πατριάρχης Φιλάρετος, τόνιζε τη διαφορετικότητα της ουκρανικής γλώσσας και την ανεξαρτησία της Ουκρανικής Ορθόδοξης Εκκλησίας από τη Μόσχα, ως κλειδί για την ουκρανική ταυτότητα. Η ιδέα του κοινού παρελθόντος αμφισβητήθηκε τόσο στο εσωτερικό της χώρας όσο και στις επαφές της με διεθνείς παράγοντες και θεσμού όπως η Ε.Ε., με αναφορές σε ιστορικά γεγονότα, προκειμένου μέσα από τη διπλωματία να πεισθεί η κοινή γνώμη της χώρας αλλά και η διεθνής κοινή γνώμη, ότι Ουκρανία και Ρωσία δεν ανήκουν στην ίδια σφαίρα συμφερόντων και ότι τα συμφέροντα των δύο χωρών είναι θεμελιωδώς διαφορετικά (Feklyunina, 2016).

4.1.3. Η Χρήση Ήπιας Ισχύος από την Τουρκία

Στον απόηχο του ρωσο-γεωργιανού πολέμου του 2008, οι τουρκικές ενέργειες στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας ήταν εντυπωσιακές. Εφαρμόζοντας ενεργή περιφερειακή διπλωματία, ιδίως στον Καύκασο, με προτάσεις για θέσπιση μιας περιφερειακής πρωτοβουλίας για την ασφάλεια, τη σταθερότητα και τη συνεργασία στην περιοχή του Καυκάσου, προτάθηκε η δημιουργία μίας πλατφόρμας, που θα περιλάμβανε όλους τους περιφερειακούς παράγοντες, οδηγώντας την Τουρκία και τη Ρωσία σε μια νέα περιφερειακή αρχιτεκτονική ασφάλειας. Η φιλοδοξία της Τουρκίας απέβλεπε στο να εκληφθεί ως υπερασπιστής και προστάτης των περιφερειακών συμφερόντων των συμμάχων της στην περιοχή, μία προσέγγιση που θα μπορούσε να δημιουργήσει ένα πλαίσιο πολιτικής και οικονομικής ασφαλείας, το οποίο θα ικανοποιούσε τη Ρωσία, την Ε.Ε. και τους άλλους περιφερειακές δρώντες (Büyükkıncı, 2004).

Αυτή η νέα αρχιτεκτονική ασφάλειας και σταθερότητας της Μαύρης Θάλασσας στηρίχτηκε σε δύο βασικούς πυλώνες. Ο πρώτος ήταν ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου (ΟΣΕΠ) και ο δεύτερος ήταν το πρόγραμμα ναυτικής συνεργασίας με την επωνυμία «BLACKSEAFOR», το οποίο ήταν μία ναυτική επιχείρηση ασφάλειας στη Μαύρη Θάλασσα. Αυτές οι πρωτοβουλίες είχαν στόχο να καλύψουν το στρατηγικό κενό που εμφανίστηκε στην περιοχή μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και βασιζόνταν στην οικοδόμηση της εμπιστοσύνης μέσω της περιφερειακής συνεργασίας. Ο ΟΣΕΠ έχει επιτύχει ένα πολύτιμο έργο στην οικοδόμηση της εμπιστοσύνης. Ο οργανισμός συμβάλλει έμμεσα στην καλλιέργεια περιβάλλοντος ειρήνης και σταθερότητας καθώς και στην κουλτούρα συμφιλίωσης στην περιοχή, με την εγκαθίδρυση οικονομικών αλληλεξαρτήσεων και συνεργασιών μεταξύ των κρατών μελών. Η περιοχή που καλύπτεται από τον ΟΣΕΠ περιλαμβάνει ένα πληθυσμό 350 εκατομμυρίων ανθρώπων που ζουν σε έναν γεωγραφικό χώρο εξαιρετικά πλούσιο σε φυσικούς πόρους. Αυτό προσφέρει σημαντικά πλεονεκτήματα για την ανάπτυξη της περιφερειακής συνεργασίας με βάση το αμοιβαίο όφελος (Karadeniz, 2007).

Εικόνα 4.2. Η Τουρκία στήριξε πολλά στην πρωτοβουλία BlackSeaFor από το 2001 για να καλύψει το στρατηγικό κενό ασφάλειας στη Μαύρη Θάλασσα (Πηγή: turkishnavy.net, 2011)

4.1.4. Η Χρήση Ήπιας Ισχύος από τη Ρουμανία

Η Ρουμανία ως μέλος του NATO και της Ε.Ε. ενδιαφέρεται περισσότερο για τη σύναψη στενότερων σχέσεων με τις Η.Π.Α. Η θέση των Η.Π.Α. στην περιοχή προωθήθηκε κυρίως από τη Ρουμανία, την οποία υποστήριξε η Βουλγαρία, η Γεωργία και σε μικρότερο βαθμό η Ουκρανία. Το σύνθετο δίκτυο σχέσεων μεταξύ των περιφερειακών και μη φορέων και οι πολιτικές τους, είναι αποφασιστικής σημασίας για το μέλλον των πολιτικών διευθετήσεων και της ασφάλειας στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας. Η Ρουμανία εμβαθύνει τη στρατηγική εταιρική σχέση με τις Ηνωμένες Πολιτείες μέσα από την εδραίωση της στρατιωτικής συνεργασίας στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας. Παράλληλα, οι κρατικοί θεσμοί και το σύνολο της κοινωνίας της Ρουμανίας επιδιώκουν να ενισχύσουν την ανθεκτικότητα και την ανταπόκρισή τους σε θέματα εθνικού συμφέροντος προκειμένου να αποτραπούν κυρίως υβριδικές επιθέσεις αποδεχόμενοι το οποιοδήποτε κόστος. Επιπρόσθετα, τον Νοέμβριο του 2018 η Ρουμανία έγινε το 19ο μέλος του Ευρωπαϊκού Κέντρου Αριστείας για την αντιμετώπιση υβριδικών απειλών αποτελώντας το μόνο μέλος από τα κράτη της νοτιοανατολικής Ευρώπης, διαχέοντας την πολύτιμη εμπειρία της στα υπόλοιπα Κ-Μ της Ε.Ε. σε αυτόν τον τομέα (Çelikpala, 2010a; Flanagan et al., 2020).

Εικόνα 4.3. Η Ρουμανία φιλοξενεί για περισσότερο από μία δεκαετία το νατοϊκό κέντρο εκπαίδευσης στη συλλογή πληροφοριών από ανθρώπινες πηγές (Πηγή: nato-hcoe, 2020)

4.1.5. Η Χρήση Ήπιας Ισχύος από τη Βουλγαρία

Οι διαδοχικές κυβερνήσεις της Βουλγαρίας προκειμένου να εξισορροπήσουν τις ανταγωνιστικές πολιτικές της Μόσχας και των δυτικών της συμμάχων, επέλεξαν μία επιφυλακτική και συνάμα ριψοκίνδυνη στάση. Για παράδειγμα υποστήριξαν τους όρους της Ε.Ε. σχετικά με την επιβολή κυρώσεων επί της Ρωσίας ακόμα και κατά τη διάρκεια της προεδρίας της στην Ε.Ε. το 2018, αναγνωρίζοντας το ενδεχόμενο επιβολής αντιποίνων από την πλευρά της Ρωσίας. Από την άλλη πλευρά, η Σόφια αρνήθηκε να απελάσει Ρώσους διπλωμάτες ως απάντηση στη δηλητηρίαση των Σκριπάλ στην Αγγλία, επικαλούμενη την ανάγκη διατήρησης ανοιχτών διαύλων επικοινωνίας με τη Μόσχα (Flanagan et al., 2020).

Σε ό,τι αφορά στη στρατηγική στήριξης των Η.Π.Α, αυτή ήταν επίσης ομιχλώδης. Στην περίπτωση του Ιράκ, αρχικά η κυβέρνηση εκμεταλλεύθηκε τις αντιδράσεις της κοινής γνώμης και με ψήφισμά της αποφάσισε να μην συμμετάσχει στις επιχειρήσεις. Όμως λίγο αργότερα, το 2003 οι χλιαρές αντιδράσεις και η πρόθεση των κυβερνώντων να συνδράμουν τις Η.Π.Α. σε αυτήν τους την προσπάθεια, οδήγησαν τη χώρα στο πλευρό των Αμερικάνων, επιτυγχάνοντας έτσι με τη χρήση ήπιας διπλωματίας την εύνοια της μεγάλης δύναμης, γεγονός που έθεσε τη Βουλγαρία λίγα χρόνια αργότερα υπό το καταφύγιο του NATO (Goldsmith & Horiuchi, 2012).

4.1.6. Η Χρήση Ήπιας Ισχύος από τη Μολδαβία

Οι ανησυχίες για τις ρωσικές πιέσεις μαζί με τις εσωτερικές πολιτικές αντεγκλήσεις, έχουν οδηγήσει τη Μολδαβία στο να υιοθετήσει μια προσεκτική προσέγγιση στις σχέσεις της με την Ε.Ε. και το NATO. Το 2014 υπέγραψε μία συμφωνία σύνδεσης με την Ε.Ε., συμπεριλαμβανομένης μίας ζώνης ελεύθερων συναλλαγών (DCFTA), παρά το ότι το Κρεμλίνο περιόρισε την πρόσβαση της Μολδαβίας στη ρωσική αγορά και απείλησε να περιορίσει τις ροές ενέργειας προς τη χώρα. Οι κυβερνητικές πολιτικές της Μολδαβίας τα τελευταία χρόνια είναι προσανατολισμένες προς τη Μόσχα, όμως ταυτόχρονα η χώρα έχει πλαισιώσει τη συνεργασία της με το NATO και έχει σχεδιάσει να προωθήσει μεταρρυθμίσεις στον τομέα της άμυνας και της ασφάλειας. Επίσης, η Μολδαβία έχει συνεισφέρει περιορισμένο προσωπικό στις αποστολές των Ηνωμένων Εθνών στην Αφρική και στο NATO στην αποστολή στο Κοσσυφοπέδιο (Flanagan et al., 2020).

4.1.7. Η Χρήση Ήπιας Ισχύος από τη Γεωργία

Η Γεωργία τα τελευταία χρόνια εμβαθύνει την πολιτική και στρατιωτική της συνεργασία με τις Ηνωμένες Πολιτείες και άλλες χώρες του NATO. Με την Ε.Ε. υπέγραψε τη συμφωνία ελεύθερων συναλλαγών (DCFTA), συμπεριλαμβανομένων διατάξεων που επιτρέπουν την επέκταση του εμπορίου, η οποία τέθηκε σε ισχύ το 2016. Η γεωργιανή κυβέρνηση ακολούθησε μια ρεαλιστική πολιτική στην αντιμετώπιση της Μόσχας, οδηγώντας στην επανέναρξη των εξαγωγών κρασιού στη Ρωσία και την αύξηση του ρωσικού τουρισμού στη Γεωργία. Ταυτόχρονα, η χώρα προσανατολίζεται στο να εμβαθύνει τη συνεργασία της με περιφερειακούς εταίρους σε ενεργειακά, πολιτικά, οικονομικά και στρατιωτικά ζητήματα. Οι Γεωργιανοί αναλαμβάνουν διεθνείς ειρηνευτικές αποστολές και συμμετείχαν στις επιχειρήσεις σταθεροποίησης στο Αφγανιστάν και το Ιράκ. Οι στρατηγικοί στόχοι που μοιράζεται η Γεωργία με το NATO περιλαμβάνουν τη βελτίωση της ανταλλαγής πληροφοριών, την κυβερνοάμυνα και τη συνεργασία σε θέματα θαλάσσιας ασφάλειας (Flanagan et al., 2020).

4.1.8. Η Χρήση Ήπιας Ισχύος από το Αζερμπαϊτζάν

Η αναθέρμανση των τουρκο-ρωσικών σχέσεων οδήγησε το Μπακού να ενισχύσει τους δεσμούς του με τη Μόσχα. Ωστόσο, αντικατοπτρίζοντας τη στρατηγική αντιστάθμισης του κινδύνου, η κυβέρνηση του Αζερμπαϊτζάν αναφέρει ότι η ένταξη στις ευρωπαϊκές δομές είναι στρατηγικός στόχος και συνεχίζει να αναπτύσσει πολιτική και στρατιωτική συνεργασία με το NATO, συμπεριλαμβανομένης της συμμετοχής σε στρατιωτικές ασκήσεις και της συνεισφοράς δυνάμεων στις αποστολές του NATO στο Κοσσυφοπέδιο και το Αφγανιστάν. Τα ενεργειακά αποθέματα του Αζερμπαϊτζάν, επί των οποίων έχουν πραγματοποιηθεί σημαντικές δυτικές επενδύσεις, καθιστούν τη χώρα λιγότερο ευάλωτη στη Ρωσία ενισχύοντας αντίστοιχα τη δική της οικονομική ανθεκτικότητα (Flanagan et al., 2020).

4.1.9. Η Χρήση Ήπιας Ισχύος από την Αρμενία

Η διαρκής σύγκρουση της Αρμενίας με το Αζερμπαϊτζάν για το Ναγκόρνο - Καραμπάχ καθώς και ο οικονομικός αποκλεισμός και ο αποκλεισμός των μεταφορών από την πλευρά της Τουρκίας, ώθησαν το Ερεβάν να συνάψει συμμαχία με τη Μόσχα ως μέλος του Οργανισμού Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας (CSTO) και της Ευρασιατικής Οικονομικής Ένωσης. Ταυτόχρονα, συμμετέχει στη Σύμπραξη για την Ειρήνη και λαμβάνοντας μέρος μερικές φορές σε ασκήσεις του NATO και έχει συμβάλει και σε ειρηνευτικές αποστολές. Αλλά το μεγαλύτερο μέρος της εμπλοκής της με το NATO αφορούσε στις προσπάθειες που σχετίζονται με τη στρατιωτική μεταρρύθμιση, τη διακυβέρνηση και τις πτυχές της διαλειτουργικότητας (Flanagan et al., 2020).

Η αρμενική κυβέρνηση παραμένει προσηλωμένη στη διατήρηση του διαλόγου της με τις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ευρώπη και διατηρεί περιορισμένη συνεργασία στον τομέα της ασφάλειας εκτός της περιοχής της Μαύρης Θάλασσας. Από το 2018, έχει λάβει μέτρα για την εμβάθυνση της οικονομικής και πολιτικής συνεργασίας με την Ε.Ε. στο πλαίσιο μιας συνολικής και ενισχυμένης συμφωνίας εταιρικής σύμβασης, αλλά δεν επιδίωξε να στραφεί σε μια πιο δυτική κατεύθυνση, που θα προκαλούσε την ενόχληση της Μόσχας (Flanagan et al., 2020).

4.1.10. Η Χρήση Ήπιας Ισχύος από Διεθνείς Παράγοντες

Οι προτεραιότητες της Ε.Ε. περιστρέφονται γύρω από το ζήτημα της ένταξης χωρών της Μαύρης Θάλασσας στην Ένωση. Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας, το 2003, ήταν το πρώτο επίσημο έγγραφο που δήλωνε ότι ο νότιος Καύκασος ήταν μέρος της περιοχής που απαιτούσε περαιτέρω προσοχή. Στον απόηχο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας, η περιοχή έλαβε μεγαλύτερη σημασία στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ). Η διαδικασία της διεύρυνσης οδήγησε σε αυξανόμενη συμμετοχή της Ε.Ε. στην περιοχή, με την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας (Ε.Π.Γ.), το βασικό σχέδιο της Ε.Ε. για το τι πρέπει να κάνει στην περιοχή. Μία ακόμα ενέργεια ήταν η Συνέργεια της Μαύρης Θάλασσας, ένα ενδιάμεσο βήμα που καθοδηγεί το στρατηγικό όραμα της Ε.Ε. στην εν λόγω περιοχή. Η Συνέργεια συμπλήρωσε την Ε.Π.Γ., στη στρατηγική εταιρική σχέση μεταξύ της Ε.Ε. και της Ρωσίας. Η σημασία της Συνέργειας ήταν διπλή. Από τη μία, εντόπισε τους βασικούς τομείς στους οποίους θα μπορούσε να είναι δυνατή η προώθηση της περιφερειακής συνεργασίας. Από την άλλη, προσπάθησε να τονώσει τη μεταρρύθμιση σε διάφορους τομείς της πολιτικής και των οικονομικών τομέων των χωρών της περιοχής, για τη στήριξη της σταθερότητας, την προώθηση της ανάπτυξης και την ανεξαρτησία (Çelikpala, 2010a; Weaver & Henderson, 2010).

Οι Η.Π.Α. επιδιώκουν να ασκούν πολιτική επιρροή στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας μέσω της διεύρυνσης του NATO, των διμερών αμυντικών συμφωνιών, της υποστήριξης φιλοδυτικών ελίτ και της αντιπαράθεσης με φιλορωσικές κυβερνήσεις. Παρόλα αυτά, οι πόροι και οι δυνατότητες του NATO είναι δεδομένες και σκέφτεται περισσότερο πώς να διασφαλίσει την εποικοδομητική ανάπτυξη των σχέσεων τόσο με τη Ρωσία όσο και με την Κίνα, όπως επίσης και με άλλες αναδυόμενες δυνάμεις και με διεθνείς οργανισμούς. Η ηγεσία του NATO ήλπιζε ότι ιδρύοντας μία εταιρική σχέση μεταξύ NATO και Ρωσίας θα μπορούσε να παρέχει μία βάση για εποικοδομητική συνεργασία στον τομέα της ασφάλειας ακόμη και με τις υφιστάμενες αντιρρήσεις της Μόσχας σχετικά με τη διεύρυνση του NATO (Çelikrala, 2010b; Cross, 2015).

Σε ό,τι αφορά στον Ο.Α.Σ.Ε., τις τελευταίες δεκαετίες βασική πρόθεση του ήταν να ενώσει όλες τις χώρες της περιοχής, μία στρατηγική, η οποία προέκυψε ως απάντηση στις υπάρχουσες ανάγκες ασφάλειας. Ο Ο.Α.Σ.Ε εξακολουθεί να εξετάζει την ασφάλεια της Μαύρης Θάλασσας δίνοντας προτεραιότητα στον διάλογο, έναντι του διεθνούς δικαίου. Βασικός του στόχος είναι η εφαρμογή ήπιας ισχύος μέσω συνεργασιών, διαβουλεύσεων και επικοινωνίας των αντίπαλων πλευρών ακόμα και όταν αυτές αντιμετωπίζουν σκληρές απειλές για την ασφάλειά τους, καταδικάζοντας ανοιχτά πράξεις παραβίασης των διεθνούς δικαίου (Shelest, 2022).

4.2. Η Χρήση Σκληρής Ισχύος από Δρώντες της Περιοχής

Για πάρα πολλά χρόνια, τα κράτη της Μαύρης Θάλασσας στηρίχτηκαν στις στρατιωτικές τους δυνατότητες ως το κύριο εργαλείο ασφάλειας για την ύπαρξή τους. Το πρόβλημα με αυτήν την περιοχή είναι ότι, υπάρχουν ακόμα κράτη που προσανατολίζονται στη χρήση σκληρής ισχύος, της στρατιωτικής τους ισχύος, προκειμένου να επιτύχουν αλλαγές των συνόρων τους ή να διασφαλίσουν τη σφαίρα επιρροή τους. Συναφώς, για πολλούς ερευνητές τα τελευταία χρόνια, δράσεις που κατατάσσονταν στο πλαίσιο της μαλακής ισχύος, θεωρούνται ότι έχουν μετακινηθεί προς τη «γειτονιά» της σκληρής ισχύος. Σε αυτήν την περίπτωση εντάσσονται η κυβερνοεπιθέσεις και οι πληροφοριακές επιχειρήσεις, που θεωρούνται, σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα δόγματα ασφάλειας, εξαιτίας του τρόπου που χρησιμοποιούνται, ως επιθετικά όπλα (Shelest, 2022).

4.2.1. Η Χρήση Σκληρής Ισχύος από τη Ρωσία

Η Ρωσία, ειδικά μετά το 2014, έχει προσανατολίσει ένα σημαντικό μέρος των χερσαίων δυνάμεών της στην Κριμαία και έχει στραφεί στον εκσυγχρονισμό του στόλου της Μαύρης Θάλασσας και του στόλου της Κασπίας, με σκοπό την προστασία της ζωτικής σημασίας νοτιοδυτικής πλευράς της από μία επίθεση, αποτρέποντας και εκφοβίζοντας τους γείτονές της και προβάλλοντας μια ισχυρή δύναμη αποτροπής. Παράλληλα, από το 2015 έχει αναπτύξει κινητά πυραυλικά συστήματα παράκτιας άμυνας καθώς και το υπερσύγχρονο αντιαεροπορικό πυραυλικό σύστημα S-400 Triumph μαζί με την εκ νέου ενεργοποίηση σταθμών ραντάρ έγκαιρης προειδοποίησης και την ανάπτυξη προηγμένων συστημάτων ηλεκτρονικού πολέμου. Τέλος, διατηρεί ένα πυρηνικό οπλοστάσιο που συναγωνίζεται αυτό των Ηνωμένων Πολιτειών, δηλώνοντας κατά καιρούς την πιθανή χρήση του σε περίπτωση που απειληθεί η ακεραιότητά της (Cross, 2015; Flanagan & Chindea, 2019; Flanagan et al., 2020).

Αναφορικά με τις συμβατικές της δυνάμεις, για την αντιμετώπιση επερχόμενων προκλήσεων ασφάλειας η Ρωσία ξεκίνησε ένα πρόγραμμα εκσυγχρονισμού, σύμφωνα με το οποίο η βελτίωση των χερσαίων δυνάμεων και η αναβάθμιση του ρωσικού στόλου της Μαύρης Θάλασσας ήταν ένα από τα πιο φιλόδοξα μέρη του, καθώς ο στόλος της Μαύρης Θάλασσας ήταν ένας από τους πιο ξεπερασμένους ρωσικούς στόλους και η ανάγκη για επείγουσα ενίσχυση και εκσυγχρονισμό, είχε αναγνωριστεί από το Κρεμλίνο. Οι εξελίξεις στη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας μαρτυρούν ότι η Ρωσία δεν διστάζει να χρησιμοποιήσει σκληρή ισχύ για να προασπίσει τα συμφέροντά της, όπως το απέδειξαν οι επιχειρήσεις στη Γεωργία το 2008 και στην Ουκρανία το 2014 και το 2022. Η στρατιωτική ισχύς ενισχύει και υποστηρίζει τον ρόλο της Ρωσίας ως περιφερειακού παράγοντα, αναβαθμίζοντας το επίπεδο απειλής για τους υπόλοιπους δρώντες της περιοχής σε κορυφαία επίπεδα (Çelikrala, 2010b; Delanoë, 2014).

Εικόνα 4.4. Οι εκσυγχρονισμένες ένοπλες δυνάμεις της Ρωσίας αποτελούν τον εκφραστή της σκληρής ισχύος της χώρας (Πηγή: tribune.gr, 2021)

4.2.2. Η Χρήση Σκληρής Ισχύος από την Ουκρανία

Η Ουκρανία άρχισε να μεταρρυθμίζει τις ένοπλες δυνάμεις της και να προσαρμόζει τις διαδικασίες και τον εξοπλισμό τους, με σκοπό να γίνουν συμβατές με το NATO. NATO και Ουκρανία συνεργάστηκαν στην εκπαίδευση, τις ασκήσεις και τις επιχειρήσεις, ενώ Η.Π.Α. και άλλοι νατοϊκοί στρατοί έχουν εκπαιδεύσει μάχιμες μονάδες του ουκρανικού στρατού. Επίσης και το μικρό ουκρανικό ναυτικό έχει λάβει μέρος σε ασκήσεις του NATO στη Μαύρη Θάλασσα. Τον Ιούλιο του 2017 ένα κέντρο επιχειρήσεων για τον συντονισμό των ναυτικών ασκήσεων – επιχειρήσεων κατασκευάστηκε από τις Η.Π.Α στη ναυτική βάση Οχάκιβ κοντά στην Οδησό. Επίσης, το νέο στρατιωτικό δόγμα που εκπονήθηκε τον Σεπτέμβριο του 2015 εστίαζε σε ένα πιθανό σενάριο ολοκληρωτικής σύρραξης, ύστερα από επίθεση της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας, με την ανάλογη αντίδραση χρησιμοποίησης των ενόπλων δυνάμεων για την απορρόφηση της επιθετικής ενέργειας (Wezeman & Kuimova, 2018).

Τη δεκαετία πριν από το 2014 η Ουκρανία είχε ξεκινήσει μία μεταρρύθμιση του στρατιωτικού δόγματος και της δομής των ενόπλων δυνάμεων, δίνοντας έμφαση σε μικρές ταχικίνητες μονάδες με επαγγελματικό προσωπικό και προηγμένο εξοπλισμό. Ο ρυθμός της ανασυγκρότησης ωστόσο ήταν αργός, επηρεασμένος σε μεγάλο βαθμό από τις περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες της χώρας. Έτσι, τα γεγονότα του 2014 έπιασαν την αμυντική δομή της Ουκρανίας σε μία κατάσταση αταξίας, μη ικανή να αντιμετωπίσει τις επιθετικές επιχειρήσεις των υποστηριζόμενων από τη Ρωσία ανταρτών. Μετά το 2014 ο αριθμός των ενεργών χερσαίων δυνάμεων διπλασιάστηκε ενώ αντίθετα ο αριθμός του προσωπικού στο ναυτικό μειώθηκε στο μισό καθώς πολλά από τα μικρά πολεμικά πλοία αποσύρθηκαν από την ενεργό υπηρεσία. Παράλληλα, προσωπικό ξένων χωρών όπως του Καναδά, του Ηνωμένου Βασιλείου και των Η.Π.Α., δραστηριοποιήθηκε στην Ουκρανία για την εκπαίδευση του ουκρανικού στρατιωτικού προσωπικού (Wezeman & Kuimova, 2018).

Κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων του 2014 κατέστη σαφές ότι οι ένοπλες δυνάμεις της Ουκρανίας είχαν έλλειψη σε εξοπλισμό, όπως συστήματα νυχτερινής όρασης, ηλεκτρονικού πολέμου, επικοινωνιών κ.λπ. Η Ουκρανία ζήτησε από τις δυτικές χώρες να προμηθευτεί σύγχρονο εξοπλισμό, ωστόσο Η.Π.Α., Καναδάς και οι περισσότερες χώρες στην Ευρώπη κατέστησαν σαφές ότι ενώ υποστήριζαν την Ουκρανία, η υποστήριξη δεν επρόκειτο να μεταφραστεί σε προμήθειες θανατηφόρου στρατιωτικού εξοπλισμού. Αυτή η στάση άλλαξε από το 2017 και μετά, όταν παραδόθηκαν στην Ουκρανία τεθωρακισμένα οχήματα μάχης (BMP-1), αυτοκινούμενα πυροβόλα (τσεχικής προέλευσης), νέα τυφέκια εφόδου (M4-WAC-47), τυφέκια ελεύθερου σκοπευτή, αντιαρματικοί εκτοξευτές (Javelin) κ.λπ. (Wezeman & Kuimova, 2018).

Εικόνα 4.5. Οι αμερικανικοί αντιαρματικοί πύραυλοι Javelin έχουν προσδώσει εξαιρετικές δυνατότητες στις χερσαίες δυνάμεις της Ουκρανίας στον εν εξελίξει πόλεμο απέναντι στη Ρωσία (Πηγή: iskra.gr, 2022)

4.2.3. Η Χρήση Σκληρής Ισχύος από την Τουρκία

Η Τουρκία τα τελευταία χρόνια έχει αποφασίσει να χρησιμοποιήσει σκληρή ισχύ για να προστατέψει τα συμφέροντά της στα νότια σύνορά της με τη Συρία και το Ιράκ. Οι εξελίξεις στο συριακό από το 2011 και η απόσυρση των τακτικών συριακών χερσαίων δυνάμεων από τα τουρκο-συριακά σύνορα, δημιούργησε ένα κενό ασφάλειας, το οποίο επιδίωξαν να καλύψουν οι Κούρδοι μαχητές του Εργατικού Κόμματος του Κουρδιστάν (PKK), το οποίο έχει χαρακτηριστεί από την Τουρκία ως τρομοκρατική οργάνωση. Οι αλλαγές στα γεωπολιτικά δεδομένα της περιοχής που επήλθαν από το 2013 και μετέπειτα, με την ανατροπή του Προέδρου Μόρσι στην Αίγυπτο, ο οποίος τηρούσε φιλικές επαφές με την Τουρκία, την εμπλοκή των Φρουρών της Επανάστασης από το Ιράν στις επιχειρήσεις στη Συρία κατά του Ισλαμικού Κράτους και τις παρεμβάσεις της Ρωσίας στο Συριακό, ώθησαν την Τουρκία λάβει κρίσιμες αποφάσεις. Το κενό ασφάλειας στην περιοχή διογκωνόταν από την άρνηση των συμμάχων του NATO να εμπλακούν ενεργά και η διασυννοριακή τρομοκρατία που για την Τουρκία προερχόταν από το PKK αλλά και παρακλάδια του Ισλαμικού Κράτους, εγκυμονούσε πολλούς κινδύνους για τη χώρα (Bakir, 2021).

Μετά τη νίκη του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν στις προεδρικές εκλογές τον Αύγουστο του 2014, το πολιτικό κατεστημένο της Τουρκίας προσανατολιζόταν προς τη στροφή της χώρας στην εφαρμογή σκληρής ισχύος, με δεδομένο ότι οι τουρκικές ένοπλες δυνάμεις αποτελούσαν τον δεύτερο μεγαλύτερο στρατό του NATO, η άνοδος του ριζοσπαστισμού, η τρομοκρατία και η ανάγκη αντιμετώπισης των αυξανόμενων υβριδικών απειλών, παρείχαν στο τουρκικό κράτος τα αναγκαία κίνητρα για την άσκηση σκληρής ισχύος. Έτσι, η Τουρκία πραγματοποίησε στρατιωτικές επιχειρήσεις εκτός των συνόρων της με προβολή ισχύος σε ξηρά θάλασσα και αέρα σε πολλά θέατρα επιχειρήσεων όπως στο Λεβάντε, στο Κέρας της Αφρικής στη βόρεια Αφρική, τη Μέση Ανατολή και τον νότιο Καύκασο. Παράλληλα δόθηκε ώθηση στην εγχώρια αμυντική βιομηχανία με απώτερο στόχο τη στρατηγική αυτονομία των ενόπλων δυνάμεων της χώρας σε εξοπλισμούς και εφόδια, ενώ το έμπυχο δυναμικό ενισχύθηκε με μόνιμο προσωπικό προκειμένου μελλοντικά να αξιοποιηθεί η εμπειρία του σε μάχες υβριδικού πολέμου, οι οποίες διεξάγονται στις προαναφερθείσες περιοχές επιχειρήσεων (Bakir, 2021).

Αναφορικά με το συριακό μέτωπο, από το 2016 η Τουρκία μετάγγισε δυνάμεις στα τουρκο-συριακά σύνορα και διεξήγαγε την επιχειρήση «Ασπίδα του Ευφράτη» (Αύγουστος 2016), την οποία επακολούθησαν οι επιχειρήσεις «Κλάδος Ελαίας» (Ιανουάριος 2018), Πηγή Ειρήνης (Νοέμβριος 2019) και Ανοιξιάτικη Ασπίδα (Φεβρουάριος 2020). Αντίστοιχα στο βόρειο Ιράκ διεξήγαγε την επιχείρηση «Νύχια της Τίγρης» τον Ιούνιο του 2020. Με αυτόν τον τρόπο η Τουρκία πέτυχε τη δημιουργία μίας ασφαλούς ζώνης για την προστασία των αμάχων, την αποτροπή περαιτέρω εισροής προσφύγων στη χώρα και κυρίως την καταστολή των διασυννοριακών τρομοκρατικών επιχειρήσεων (Bakir, 2021).

Πέραν από τις αμιγείς στρατιωτικές επιχειρήσεις η Τουρκία από το 2014 και μετά έχει υπογράψει πολλές αμυντικές συμφωνίες με το Κατάρ, τη Σομαλία, το Σουδάν και τη Λιβύη, μέσα από τις οποίες κατάφερε να αναπτύξει στρατιωτικές βάσεις στη Μέση Ανατολή και το Κέρας της Αφρικής και με πρόβλεψη δημιουργίας επιπλέον βάσεων τη βόρεια Αφρική, την Ερυθρά Θάλασσα, και τη Μεσόγειο. Η Τουρκία προσβλέπει επίσης στη δημιουργία μίας ναυτική βάσης στο νησί Σαβακίν στο Σουδάν, στη Μισράτα, στη Μαύρη Θάλασσα και την Κύπρο καθώς και στη δημιουργία αεροπορικής βάσης στη Λιβύη (Bakir, 2021).

Εικόνα 4.6. Ο Τούρκος Υπουργός Άμυνας τον Αύγουστο του 2021 σε συνοριακό σταθμό κοντά στη λίμνη Βαν, μια περιοχή που η Τουρκία εφαρμόζει επί σειρά ετών τη σκληρή ισχύ της εναντίων των Κούρδων (Πηγή: Bakir, 2021)

4.2.4. Η Χρήση Σκληρής Ισχύος από τη Ρουμανία

Οι στρατιωτικές δυνατότητες της Ρουμανίας συγκριτικά με άλλες παραδοσιακές στρατιωτικές δυνάμεις κυμαίνονται σε μέτρια επίπεδα. Ωστόσο ως χώρα, η Ρουμανία επωφελείται από την υποστήριξη των συμμάχων του NATO, στο πλαίσιο της αρχής της συλλογικής άμυνας και συνδράμει με τις όποιες δυνατότητες στην εν λόγω συμμαχία. Το δεύτερο έχει ως αποτέλεσμα η χώρα να είναι παρούσα σε διεθνή θέατρα επιχειρήσεων σε επιχειρήσεις που διεξάγονται είτε από το NATO είτε από την Ε.Ε. είτε και από τον Ο.Η.Ε., όπως συνέβη για παράδειγμα για μία εξαετία στο Ιράκ, από το οποίο αποχώρησε το 2009. Ωστόσο, πέραν από τα παραπάνω, προς το παρόν, δεν υφίσταται κάποια ιδιαίτερη απαίτηση ασφάλειας για τη χώρα προκειμένου να εφαρμόσει την όποια σκληρή ισχύ διαθέτει προκειμένου να αντιμετωπίσει τυχόν διλήμματα ασφάλειας, με αποτέλεσμα η χώρα να μην έχει κάνει χρήση σκληρής ισχύος κατά το χρονικό διάστημα που πραγματεύεται η μελέτη (Szabo, 2014).

4.2.5. Η Χρήση Σκληρής Ισχύος από τη Γεωργία

Στο ίδιο μοτίβο με την Ουκρανία, η Υπηρεσία Συνεργασίας για την Αμυντική Ασφάλεια των Η.Π.Α. ενέκρινε την πώληση 410 αντιαρματικών πυραύλων Javelin, με την πρώτη παράδοση να γίνεται στις αρχές του 2018. Το 2019, ο υπουργός Άμυνας της Γεωργίας δήλωσε ότι η Τιφλίδα είχε πρόθεση να αγοράσει κινητά συστήματα αεράμυνας από τη Γαλλία, αντιαρματικά συστήματα από τη Γερμανία και συστήματα αναγνώρισης και επιτήρησης από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Οι στρατιωτικές δαπάνες της Γεωργίας την τελευταία δεκαετία αυξήθηκαν κατά 20 φορές σε σχέση με την προηγούμενη δεκαετία. Μετά τον ατυχή πόλεμο του 2008 η Γεωργία δεν έχει στραφεί στη χρήση σκληρής ισχύος, ωστόσο οι προαναφερόμενες ενισχύσεις των χερσαίων δυνάμεών της ενδέχεται να μαρτυρούν μία πιθανή αλλαγή στη στρατηγική της χώρας (Flanagan et al., 2020; Özdamar, 2010).

4.2.6. Η Χρήση Σκληρής Ισχύος από το Αζερμπαϊτζάν

Το Αζερμπαϊτζάν τα τελευταία χρόνια παρουσίασε μία ραγδαία αύξηση των αμυντικών του δαπανών σε ποσοστιαίες μονάδες επί του ΑΕΠ, κάτι το οποίο ωθήθηκε και από τις υψηλότερες τιμές του πετρελαίου και την ενδυνάμωση της οικονομία του. Έτσι, ο αμυντικός προϋπολογισμός κινήθηκε σε επίπεδα ρεκόρ. Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις στην περιοχή του Ναγκόρνο - Καραμπάχ, ήρθαν ως επακόλουθο αυτής της ραγδαίας αύξησης της στρατιωτικής ισχύος με θετική έκβαση για την πλευρά των Αζέρων (Özdamar, 2010).

Εικόνα 4.7. Η σκληρή ισχύς εφαρμόστηκε με επιτυχία από τους Αζέρους του 2020. Οι Αρμένιοι κάτοικοι του Ναγκόρνο - Καραμπάχ εγκαταλείποντας τα σπίτια τους τα πυρπολούν (Πηγή: kathimerini.gr, 2020)

4.2.7. Η Χρήση Σκληρής Ισχύος από την Αρμενία

Οι ένοπλες δυνάμεις της Αρμενίας σε μεγάλο βαθμό είναι συνδεδεμένες με αυτές τις Ρωσίας και ιδιαίτερα τα συστήματα αεράμυνάς τους, στα οποία έχει επιτευχθεί η διαλειτουργικότητα. Μεταξύ 2016 και 2017, η Ρωσία πρόσφερε δάνεια συνολικού ύψους 300 εκατομμυρίων δολαρίων για να διευκολύνει τις αρμενικές επενδύσεις σε ό,τι αφορά στην αναβάθμιση των ικανοτήτων του πυροβολικού, των αντιαεροπορικών συστημάτων και της αεροπορίας. Συγκριτικά με τις ένοπλες δυνάμεις του Αζερμπαϊτζάν, των οποίων η δύναμη αποτελείται ως επί το πλείστον από στρατεύσιμους, το ήμισυ του αρμενικού στρατού αποτελείται από επαγγελματίες. Όμως, οι επιχειρήσεις του 2020 στο Ναγκόρνο - Καραμπάχ φανέρωσαν ότι η σκληρή ισχύς που αντιπαρέθεσε η Αρμενία έναντι του Αζερμπαϊτζάν εξισοροπήθηκε πλήρως από το δεύτερο και τους συμμάχους του, κυρίως την Τουρκία (Flanagan et al., 2020).

4.2.8. Η Χρήση Σκληρής Ισχύος από Διεθνείς Παράγοντες

Από την πλευρά του Ο.Α.Σ.Ε, ο οργανισμός μη διαθέτοντας τακτικές στρατιωτικές δυνάμεις ως εργαλεία για την εφαρμογή σκληρής ισχύος στις περιπτώσεις εντάσεων που εμφανίστηκαν στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας τα τελευταία χρόνια, παρουσιάζει μία επιχειρησιακή ασυμφωνία μεταξύ του οράματος, των στόχων του και της τακτικής που εφαρμόζει. Ενώ λοιπόν οι βασικοί του στόχοι είναι η καλλιέργεια κουλτούρας ασφάλειας που προέρχεται από την ειρήνη και τη σταθερότητα στην περιοχή, δεν διαθέτει τους πόρους για να επιβάλει μέσω της σκληρής ισχύος την αποτροπή ενός μεγάλου πολέμου (Shelest, 2022).

Το NATO και η Ε.Ε. εργάζονται για την οικοδόμηση της ανθεκτικότητας στα κράτη της περιοχής μέσα από την προώθηση του διαλόγου, της συνεργασίας και τη σταθερότητας σε θέματα οικονομίας, διεθνούς τάξης και ασφάλειας. Ούτε ο ένας δρών ούτε ο άλλος προς το παρόν έχουν εφαρμόσει σκληρή ισχύ για την εξάλειψη των συγκρούσεων εντός της περιοχής της Μαύρης Θάλασσας, αλλά διαχειρίζονται τις έκρυθμες καταστάσεις μέσα από την οικοδόμηση μέτρων εμπιστοσύνης, επιβολή κυρώσεων και υποστήριξη με διάθεση υλικών και ανθρώπινων πόρων (Büyükkakinci, 2004; Shelest, 2022).

Για τους Αμερικανούς, η εφαρμογή της σκληρής ισχύος για την επίτευξη των επιθυμητών αποτελεσμάτων στον τομέα της ασφάλειας αποτελεί την πιο συνήθη πρακτική τις τελευταίες δεκαετίες. Οι ισχυρές ένοπλες δυνάμεις τους, παρέχουν στη χώρα τη δυνατότητα να διεξάγει επιχειρήσεις στην πόρτα του αντιπάλου. Οι επιχειρήσεις στο Ιράκ και το Αφγανιστάν απέδειξαν την ανθεκτικότητα των Η.Π.Α. στο να συνεχίσουν να παραμένουν σταθερές στον πολιτικό τους στόχο ακόμα και όταν οι πολυπλοκότητες που εμφανίστηκαν σε κάθε μία από τις παραπάνω περιπτώσεις, απαιτούσαν ιδιαίτερη διαχείριση προκειμένου να επιτευχθεί το επιθυμητό επίπεδο ασφάλειας για τη χώρα (Lindley – French, 2010).

Κεφάλαιο 5.

Τα Ζητήματα Ασφάλειας στην Περιοχή της Μαύρης Θάλασσας

5.1. Γενικά

Μέσα από αυτό το κράμα παραγόντων και καταστάσεων, όπως παρουσιάστηκε κατά την ανάπτυξη των στρατηγικών που εφαρμόζουν οι διάφοροι δρώντες στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας και το επίπεδο των απειλών, όπως αντιλαμβάνεται ο κάθε ένας από αυτούς την απειλή για τα συμφέροντά του στην περιοχή, ανακύπτουν σημαντικά ζητήματα που επηρεάζουν τη σταθερότητα και την ασφάλεια σε αυτήν. Κατά κύρια ομολογία, η κατάρρευση του διπολικού συστήματος οδήγησε στην εμφάνιση νέων συμμετρικών και ασύμμετρων απειλών, οι οποίες είναι ιδιαίτερα εμφανείς και αρκετά επικίνδυνες σε περιοχές που χαρακτηρίζονται ως ασταθείς (Japaridze & Lawlor, 2009).

5.2. Η Ενεργειακή Ασφάλεια

Ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα ασφάλειας που υφίσταται στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας είναι η ενεργειακή ασφάλεια. Η ενεργειακή ασφάλεια εστιάζει στην επιτακτική ανάγκη για τις κυβερνήσεις, εξασφάλισης επαρκούς προμήθειας ενέργειας σε προσιτές τιμές. Ορισμένες χώρες δίνουν την υψηλότερη προτεραιότητα στον ενεργειακό τομέα όσον αφορά στην εθνική τους ασφάλεια και την αντιμετώπιση των ενεργειακών θεμάτων ως έναν αυτόνομο τομέα ασφάλειας στις στρατηγικές ασφαλείας τους. Αυτό το είδος ασφάλειας περιλαμβάνει την ασφάλεια της προσφοράς, την ασφάλεια της ζήτησης, την αξιοπιστία των συμβατικών ρυθμίσεων για την ενέργεια, αλλά και τη φυσική ασφάλεια των κρίσιμων εγκαταστάσεων και του προσωπικού τους, καθώς και την αλληλεπίδραση μεταξύ εθνικών και υπερεθνικών ενεργειακών πολιτικών. Προκειμένου να μειωθεί η ευπάθεια ενός κράτους στην πιθανή διακοπή του ενεργειακού εφοδιασμού, οι αξιωματούχοι θα πρέπει να επιδιώξουν να διαφοροποιήσουν τους προμηθευτές τους και να μην είναι εξαρτημένοι από έναν μόνο παραγωγό ενέργειας. Η ανάγκη επίτευξης ποικιλομορφίας αναφορικά με τον ενεργειακό εφοδιασμό και η ενεργειακή εξάρτηση από τη Ρωσία φανερώνουν την τρωτότητα της περιοχής στα ενεργειακά θέματα (Çelirkpala, 2010a; Janeliūnas & Tumkevič, 2013; Winrow, 2005).

Το ζήτημα αυτό δεν αφορά μόνο τις χώρες της περιοχής αλλά επεκτείνεται και εκτός της περιφέρειας της Μαύρης Θάλασσας, σε όλη την Ευρώπη, με συνέπειες και πέραν αυτού του γεωγραφικού χώρου. Εδώ θα πρέπει να επισημανθεί ότι η Ρωσία κατέχει τα οκτώ μεγαλύτερα αποδεδειγμένα αποθέματα πετρελαίου στον κόσμο, δεύτερη στην κατάταξη παραγωγής πετρελαίου μετά τη Σαουδική Αραβία και πως η ενεργειακή εξάρτηση της Ε.Ε. έως το 2030,

είναι για το 90% του πετρελαίου, το 60% του φυσικού αερίου και το 66% του άνθρακα από εισαγωγές. Η Βουλγαρία εν παραδείγματι εξαρτάται σχεδόν 100% από το ρωσικό αέριο. Οι ενεργειακή διαμάχη μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας στα τέλη του 2008 και η κατάσταση στην Ουκρανία όπως έχει διαμορφωθεί από τις αρχές του 2022, καταδεικνύουν ξεκάθαρα τη σημασία της ενεργειακής ασφάλειας για την περιοχή και την Ε.Ε. Το ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας δεν αφορά μόνο στον εντοπισμό κοιτασμάτων και την εξαγωγή τους, αλλά και σε προβλήματα που σχετίζονται με τη διακίνηση του πετρελαίου και του φυσικού αερίου, καθώς η περιοχή της Μαύρης Θάλασσας ως η κύρια οδός διαμετακόμισης ενέργειας, αποτελεί εστία αντικρουόμενων συμφερόντων μεταξύ παραγωγών, καταναλωτών και χωρών διέλευσης (Flanagan et al., 2020; Triantaphyllou, 2007; Winrow, 2005; Winrow, 2007).

Η ενέργεια και οι αγωγοί μεταφοράς αυτής υπήρξαν ανέκαθεν διχαστικοί παράγοντες στην ευρύτερη περιοχή, η οποία αποτελεί ένα τερέν εντός του οποίου λαμβάνει χώρα ένα ενεργειακό παιχνίδι που ξεκινάει από την ανατολική Ευρώπη και φτάνει μέχρι την Αμερική. Οι αντιμαχόμενες πλευρές απέχουν πολύ από το να πετύχουν σχέσεις συνεργασίας στο πλαίσιο της κοινής ασφάλειας και τα θεμέλια αυτού του προβλήματος βρίσκονται στο μακρινό παρελθόν. Κατά τη σοβιετική εποχή, όλες οι διαδρομές διαμετακόμισης ενέργειας οδηγούσαν από τα κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού αερίου του Αζερμπαϊτζάν, του Καζακστάν, του Τουρκμενιστάν και το Ουζμπεκιστάν στη ρωσική ομοσπονδία. Αυτό το γεγονός οδηγεί τη Ρωσία να αντιτάσσεται ενεργά στις νέες διαδρομές που συνδέουν τα κοιτάσματα της Κασπίας με πιθανούς πελάτες, αρνούμενη την πρόσβαση σε μη ρωσικές εταιρείες. Η μονοπωλιακή συμπεριφορά της Ρωσίας στη διαμετακόμιση πετρελαίου και φυσικού αερίου δημιουργεί ανασφάλεια σε πολλούς από τους πελάτες της, ενώ και από την πλευρά της η Ε.Ε., επιφυλακτική για αυτή την εξάρτησή της από τη Ρωσία, υποστηρίζει ρητά τη διαφοροποίηση των διαδρομών των αγωγών από την κεντρική Ασία και τον Καύκασο προς τη Δύση (Cohen & Conway, 2006; Weaver, 2011).

Εικόνα 5.1. Ο ρωσικός ενεργειακός κολοσσός, Gazprom Export, απαίτησε από τις ευρωπαϊκές χώρες να πληρώνουν για τις προμήθειες ρωσικού αερίου σε ρούβλια, λόγω των κυρώσεων που έχουν επιβληθεί για την εισβολή της Μόσχας στην Ουκρανία (Πηγή: protothema.gr, 2022)

Η Μαύρη Θάλασσα είναι μια σημαντική λεωφόρος για τη διακίνηση πετρελαίου και φυσικού αερίου από τη Μέση Ανατολή και την κεντρική Ασία προς την Ευρώπη, από λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας μέσω των τουρκικών στενών προς τη Μεσόγειο. Σε αυτήν την οδό η Τουρκία αναδεικνύεται ως το κλειδί για τη διαφοροποίηση των οδών μεταφοράς ενέργειας, οδηγώντας την στον οραματισμό ενός αγωγού για τον ενεργειακό εφοδιασμό μεταξύ ανατολής και δύσης. Ένας τέτοιος αγωγός, ο πετρελαιοαγωγός Μπακού - Τιφλίδα - Τσεϊχάν (BTC), ολοκληρώθηκε στις αρχές του 2006, μεταφέροντας πετρέλαιο από το Μπακού στην Κασπία Θάλασσα μέσω Τιφλίδας, στο Τσεϊχάν της Τουρκίας και ο εξίσου σημαντικός αγωγός φυσικού αερίου Μπακού - Τιφλίδα - Ερζερούμ (BTE), ο οποίος εκτείνεται παράλληλα με τον BTC. Όμως ένας νέος πόλεμος μεταξύ της Αρμενίας και του Αζερμπαϊτζάν ή μια αναζωπύρωση των παρατεταμένων συγκρούσεων μεταξύ της Τιφλίδας και των αποσχιστικών καθεστώτων στην Αμπχαζία και τη Νότια Οσετία, θα μπορούσαν να θέσουν σε κίνδυνο την ασφάλεια των αγωγών BTC και BTE, οι οποίοι παρόλο που είναι υπόγειοι, τα υπέργεια αντλιοστάσια και οι σταθμοί συμπίεσης μπορούν να αποτελέσουν εύκολους στόχους (Cohen & Conway, 2006; Roberts, 2007; Tsereteli, 2008; Winrow, 2007).

Εικόνα 5.2. Ο αγωγός BTC εγκαινιάστηκε το 2006 και μεταφέρει ακατέργαστο πετρέλαιο σε μια διαδρομή μήκους 1.760 χλμ από τις πετρελαιοφόρες περιοχές της Κασπίας έως τη Μεσόγειο (Πηγή: in.gr, 2006)

Η Ρωσία όπως ήταν αναμενόμενο αντιτάχθηκε σε διάφορα έργα όπως για παράδειγμα στην κατασκευή του αγωγού Nabucco, έναν αγωγό φυσικού αερίου που θα ξεκινούσε από το Ερζερούμ της Τουρκίας και θα κατέληγε στο Μπαουμγκάρτεν της Αυστρίας, που είχε ως στόχο τη μείωση της ευρωπαϊκή εξάρτηση από τη ρωσική ενέργεια. Όμως το Κρεμλίνο συνειδητοποιώντας ότι δεν μπορεί να σταματήσει όλα τα έργα, πρότεινε την επέκταση του αγωγού φυσικού αερίου Blue Stream, ο οποίος άνοιξε επίσημα τον Νοέμβριο του 2005 και διασχίζει τη Μαύρη Θάλασσα μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας, έτσι ώστε με αυτόν τον τρόπο η Ρωσία να αποκομίσει τα οφέλη συνεχίζοντας να ασκεί έναν κάποιον έλεγχο σε αυτόν. Παράλληλα η Gazprom βοήθησε στη χρηματοδότηση της κατασκευής δεξαμενών φυσικού αερίου στην Τουρκία, η Lukoil, μία ρωσική εταιρεία πετρελαίου, πραγματοποίησε μελέτη για την κατασκευή ενός διυλιστηρίου πετρελαίου στην Τουρκία και αγωγού που να συνδέει το διυλιστήριο με τη Θάλασσα του Μαρμαρά, ενέργειες οι οποίες φανερώνουν την πρόθεση για μία μακρά και κερδοφόρα περίοδο οικονομικής συνεργασίας μεταξύ της Ρωσίας και της Τουρκίας (Cohen & Conway, 2006; Cross, 2015).

Χάρτης 5.1. Οι σημαντικότεροι αγωγοί πετρελαίου είναι που διέρχονται από το Αζερμπαϊτζάν, ο αγωγός Μπακού -Τιφλίδα - Τσειχάν, ο αγωγός Μπακού – Σούπσα και ο αγωγός Μπακού - Νοβοροσίσκ (Πηγή: greekazerchamber.eu, 2018)

Αυτή η εταιρική σχέση όμως αφενός έρχεται σε αντίθεση με τα συμφέροντα των Η.Π.Α. στην περιοχή και αφετέρου μπορεί να διαρρήξει περαιτέρω τις σχέσεις της Τουρκίας με τη Δύση. Ταυτόχρονα, οι πολλαπλές διαδρομές αγωγών δεν αποτελεί εκ των πραγμάτων τη λύση διότι περισσότεροι αγωγοί σημαίνουν μικρότερες οικονομίες κλίμακας και κατά συνέπεια μεγαλύτερο κόστος για το κάθε έργο. Επίσης, η ολοκλήρωση του αγωγού TurkStream το 2019 εμβάθυνε την εξάρτηση της Τουρκίας από το ρωσικό φυσικό αέριο, ένα έργο το οποίο η Ρωσία χαρακτήρισε ως έργο που θα ενισχύσει τη γεωπολιτική σημασία της Τουρκίας και τη φιλοδοξία της να γίνει ένας σημαντικός ενεργειακός κόμβος. Και η κατασκευή του πυρηνικού σταθμού στο Άκουγιου από τη ρωσική κρατική πυρηνική εταιρεία Rosatom εμβαθύνει περαιτέρω την

εξάρτηση της Τουρκίας από τη Ρωσία, μπορεί όμως να γίνει άλλη μία πηγή τριβής με την Ε.Ε. (Flanagan & Chindea, 2019; Rumer & Simon, 2006; Tsereteli, 2008).

Χάρτης 5.2. Ο αγωγός Turkstream μετατρέπει την Τουρκία σε έναν βασικό ενεργειακό διακομιστικό κόμβο για τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης (Πηγή: bankingnews.gr, 2018)

Η Μόσχα επιδιώκει να ελέγχει τη μεταφορά υδρογονανθράκων από την περιοχή της Κασπίας στα κράτη μέλη της Ε.Ε. για να διασφαλίσει ότι η ρωσική οικονομία θα συνεχίσει να επωφελείται από την χαμηλού κόστους ενέργεια της κεντρικής Ασίας, παραδίδοντας ρωσικό αργό πετρέλαιο και φυσικό αέριο σε υψηλότερη τιμή στην ευρωπαϊκή αγορά. Με αυτόν τον τρόπο η Ρωσία έχει θέσει κατά κάποιον τρόπο τους όρους και τις προϋποθέσεις για το πώς θα λειτουργεί η αγορά φυσικού αερίου στην Ευρώπη, εκβιάζοντας τις ευρωπαϊκές χώρες και προκαλώντας τους ενεργειακές ανησυχίες (Winrow, 2005; Winrow, 2007).

Ένας ακόμα παράγοντας ανησυχίας για την ενεργειακή ασφάλεια των κρατών μελών της Ε.Ε. αποτελεί το γεγονός ότι το πετρέλαιο παραμένει μια κρίσιμη πηγή ενέργειας για τον τομέα των μεταφορών και καθώς από τη μία η παραγωγή πετρελαίου στη Βόρεια Θάλασσα μειώνεται και από την άλλη η κατανάλωση στην Ευρώπη συνεχίζει να αυξάνεται, τα κράτη μέλη της Ε.Ε. βρίσκονται σε άμεσο κίνδυνο μεγαλύτερης εξάρτησης από τις εισαγωγές αργού πετρελαίου από τη Ρωσία (Winrow, 2007).

Εκτός από τα παραπάνω, υπάρχουν και άλλοι παράγοντες που τροφοδοτούν το ήδη εκρηκτικό κλίμα σε ό,τι αφορά στην ενεργειακή ασφάλεια στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, οι οποίοι και από μόνοι τους αποτελούν μεμονωμένα ζητήματα ασφάλειας και θα αναλυθούν στη συνέχεια. Οι εθνικές συγκρούσεις, η παρουσία τρομοκρατικών ομάδων, το οργανωμένο έγκλημα, επιδρούν αρνητικά τόσο στις εξορύξεις και την παραγωγή όσο και στη μεταφορά και αποθήκευση των υδρογονανθράκων (Winrow, 2007).

5.3. Η Θαλάσσια Ασφάλεια

Ένα κομβικό ζήτημα ασφάλειας που υφίσταται στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας είναι αυτή καθαυτή η ασφάλεια στην εν λόγω θάλασσα. Ως θαλάσσια ασφάλεια εννοούμε τη δημιουργία και διατήρηση της ασφάλειας στη θάλασσα για τη διευκόλυνση της ευημερίας, μέσα από την ενθάρρυνση της ελεύθερης και απεριορίστης πρόσβασης στη θάλασσα και στους πόρους της. Ταυτόχρονα, ως θαλάσσια ασφάλεια αναφέρεται η προστασία τη θάλασσας από την παράνομη αλιεία, τη θαλάσσια ρύπανση και την παρουσία εγκληματιών (πειρατών, λαθρεμπόρων κ.λπ) και τρομοκρατών (Flanagan et al., 2020).

Τουρκία και Ρωσία αντιτίθενται συχνά στην παρουσία του NATO στη Μαύρη Θάλασσα αντιλαμβανόμενες ότι η απομάκρυνση του NATO από αυτή θα τους δώσει τη δυνατότητα να τη μοιραστούν, διασφαλίζοντας έτσι τον πρώτο λόγο για την ασφάλειά της. Η σημασία της θάλασσας αυτής είναι κρίσιμη σε ό,τι αφορά στον έλεγχο των γραμμών επικοινωνίας για τη μεταφορά εμπορευμάτων αλλά και στρατευμάτων, καθώς κυρίως σε περιόδους κρίσης ή πολέμου, ο έλεγχος των Στενών από την Τουρκία θα επιτρέψει ή θα απαγορεύσει την είσοδο ή έξοδο πολεμικών πλοίων, τα οποία μπορούν να αλλάξουν τον ρου των επιχειρήσεων. Αυτό κατέστη εμφανές και το καλοκαίρι του 2008 κατά τη διάρκεια του ρωσο-γεωργιανού πολέμου. Ταυτόχρονα, η θαλάσσια ασφάλεια στη Μαύρη Θάλασσα, ως μία περιοχή ζωτικής σημασίας, μπορεί να επηρεάσει άμεσα και την ευρωπαϊκή ασφάλεια (Glebov, 2011; Sanders, 2009; Triantaphyllou, 2012).

Το NATO στον απόηχο της ρωσικής επέμβασης στην Κριμαία το 2014 και προκειμένου να καθησυχάσει τους συμμάχους του, διεξήγαγε την επιχείρηση «Atlantic Resolve», η οποία περιλάμβανε μεταξύ άλλων την ανάπτυξη αντιτορπιλικών κλάσης «Arleigh Burke», την πραγματοποίηση κοινών ασκήσεων με το ρουμανικό και βουλγαρικό ναυτικό και γενικότερα την ανάπτυξη της διαλειτουργικότητας και της συνεργασίας με τους συμμάχους του στην περιοχή. Με τη σειρά της η Ρωσία διεξήγαγε την ίδια περίοδο ασκήσεις με κύριο σενάριο την καταστροφή εχθρικών πλοίων. Η συνύπαρξη NATO και Ρωσίας στη Μαύρη Θάλασσα προκάλεσε αρκετές φορές την ανησυχία των αξιωματούχων και των δύο πλευρών μέσα από περιστατικά, τα οποία θα μπορούσαν να προκαλέσουν ένταση στην περιοχή και να διαταράξουν το υφιστάμενο επίπεδο ασφάλειας (Cross, 2015).

Εικόνα 5.3. Αμερικανικά αντιτορπιλικά κλάσης «Arleigh Burke» έχουν συναντηθεί πολλές φορές με πλοία και αεροσκάφη της Ρωσίας φτάνοντας οριακά στην πρόκληση θερμού επεισοδίου στη Μαύρη Θάλασσα (Πηγή: imerodromos.gr, 2021)

Από την πλευρά της Ρωσίας και προκειμένου να διατηρήσει τα σκήπτρα του ελέγχου της θαλάσσιας ασφάλειας, στο πλαίσιο του εκσυγχρονισμού του στόλου της Μαύρης Θάλασσας, με βάση το δεκαετές κρατικό εξοπλιστικό πρόγραμμα 2011 - 2020 σχεδίασε την κατασκευή έξι νέων υποβρυχίων, τριών φρεγατών και άλλων μικρότερων σκαφών επιφανείας, ένα πρόγραμμα που υλοποιήθηκε μεταξύ 2014 και 2018. Επιπλέον, σε εξοπλιστικό πρόγραμμα με ορίζοντα το 2017, είχε σχεδιαστεί η κατασκευή πέντε κορβέτων και έως 12 πλοίων κατευθυνόμενων βλημάτων (μερικά εξ αυτών με δυνατότητες πλήγματος μεγάλης εμβέλειας), μία ναυτική δύναμη κατάλληλη για την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας. Μετά την προσάρτηση της Κριμαίας, η Ρωσία ανέκτησε ένα μικρό μέρος του πρώην σοβιετικού στρατηγικού χώρου αεράμυνας, αναβαθμίζοντας έτσι τις ικανότητές της για αεράμυνα περιοχής και παράκτια άμυνας. Παρόλα αυτά, λόγω της εισβολής αυτής, το Παρίσι ακύρωσε την κατασκευή για τη Ρωσία δύο νέων ελικοπτεροφόρων και αμφίβιων πολεμικών πλοίων κλάσης «Mistral», τα οποία είχαν παραγγελθεί μετά από τις εμφανείς ελλείψεις που παρουσίασε το ρωσικό ναυτικό κατά τον ρωσο-γεωργιανό πόλεμο του 2008), στερώνοντας κατά κάποιον τρόπο τις δυνατότητες που θα προσδίδονταν στη ρωσική ναυτική δύναμη (Cross, 2015; Flanagan et al., 2020).

Εικόνα 5.4. Τα ελικοπτεροφόρα κλάσης «Mistral», τα οποία εντάχθηκαν τελικά στις ναυτικές δυνάμεις της Αιγύπτου αποστερώντας τις δυνατότητές τους από το ρωσικό ναυτικό (Πηγή: tovima.gr, 2015)

Από την άλλη πλευρά η Ουκρανία, πριν το 2014 δεν υπολόγιζε σε κάποια βασική απειλή για την ασφάλειά της στη Μαύρη Θάλασσα και ως εκ τούτου δεν είχε εκδηλώσει ενέργειες ως πολιτική ασφάλειας για την αντιμετώπιση απειλής στην εν λόγω περιοχή. Ωστόσο, σύμφωνα με τη στρατηγική εθνικής ασφάλειας του 2012, η Ουκρανία θεωρούσε το ζήτημα των θαλάσσιων συνόρων ένα θέμα που παρέμενε σε εκκρεμότητα καθώς και την παρουσία του ρωσικού στόλου σε αυτήν ως αντικείμενο προβληματισμού. Από το 2014 και μετά η σύγκρουση στην ανατολική Ουκρανία ανέδειξε τα ζητήματα ασφάλειας και στη θαλάσσια περιοχή, με αποτέλεσμα η

αναθεωρημένη στρατηγική εθνικής ασφάλειας του 2015 να επικεντρωθεί στην αντιμετώπιση της κατοχής της Κριμαίας και της σύγκρουσης στην ανατολική Ουκρανία, αναφέροντας τη Ρωσία ως την κύρια μακροπρόθεσμη απειλή. Το Ουκρανικό Ναυτικό ως ο πιο αδύναμος από τους τρεις κλάδους των ενόπλων δυνάμεων της χώρας αποτελούνταν από μία παράκτια δύναμη με παλιά και ασυντήρητα πλοία. Η δύναμη αυτή μειώθηκε περαιτέρω όταν η Ρωσία απέκτησε τον έλεγχο της Κριμαίας το 2014, χάνοντας και την κύρια βάση του στη Σεβαστούπολη. Τα διάφορα εξοπλιστικά προγράμματα που αφορούσαν στον εκσυγχρονισμό και την αναβάθμιση του ουκρανικού ναυτικού μέχρι σήμερα δεν έχουν τελεσφορήσει (Delanoë, 2014; Flanagan et al., 2020; Wezeman & Kuimova, 2018).

Η Τουρκία στο πλαίσιο της επιχείρησης «Blackseafor», από το 2004, ενεργοποιούσε δύο φορές το χρόνο υπό τη διοίκηση μιας χώρας μέλους, η οποία διοριζόταν εκ περιτροπής, μία ναυτική δύναμη, που αναλαμβάνει καθήκοντα επιτήρησης, έρευνας και διάσωσης, ανθρωπιστικής βοήθειας, προστασίας του περιβάλλοντος, ναρκαλιείας κ.λπ. Η Τουρκία επέκτεινε αυτήν την πρωτοβουλία της για τη θαλάσσια ασφάλεια και μέσω μίας επιχείρησης με την επωνυμία «Black Sea Harmony», σκοπός της οποίας ήταν να αντιμετωπίσει ζητήματα θαλάσσιας ασφάλειας, όπως η καταπολέμηση της πειρατείας και της τρομοκρατίας. Με αυτήν την επιχείρηση Τουρκία και Ρωσία αρνήθηκαν στο NATO την επέκταση της αντίστοιχης επιχείρησης του NATO στην Μεσόγειο, «Active Endeavour», τονίζοντας πως ήταν σε θέση να επιβάλλουν πλήρως τη θαλάσσια ασφάλεια σε αυτήν μέσω της δικής τους επιχείρησης (Delanoë, 2014; Karadeniz, 2007; Özdamar, 2010; Winrow, 2007).

Παρά τις παραπάνω δράσεις για τη θαλάσσια ασφάλεια, η Ε.Ε. και το NATO δεν έχουν ακόμη αναπτύξει μία ολοκληρωμένη στρατηγική ασφάλειας στην περιοχή. Η Ε.Ε. ξεκίνησε το 2007 μία πρωτοβουλία με την επωνυμία «Black Sea Synergy», με στόχο την ανάπτυξη της συνεργασίας στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, χωρίς ουσιαστική επίδραση. Το NATO από τη μία ενθάρρυνε τη συμμετοχή των χωρών σε περιφερειακές επιχειρήσεις θαλάσσιας ασφάλειας όπως η προαναφερόμενη «Black Sea Harmony» και από την άλλη με περιοδική παρουσία μέσω της Μόνιμης Ναυτικής Ομάδας Ένα του NATO (SNMG1) στη Μαύρη Θάλασσα, επιδίωξε να συμβάλει στη διασφάλιση της θαλάσσιας ασφάλειας στην περιοχή, χωρίς όμως ιδιαίτερο αποτέλεσμα λόγω της σπάνια παρουσίας σε αυτήν (Sanders, 2009).

Έτσι, η Μαύρη Θάλασσα αντιμετωπίζει μια σειρά από απειλές για τη θαλάσσια ασφάλεια. Αυτές οι απειλές μπορούν να διακριθούν σε δύο κύριες κατηγορίες, τις απειλές που σχετίζονται με την ασφάλεια των πόρων της και της απειλές για την ασφάλεια των πλοίων. Στην πρώτη περίπτωση οι απειλές οφείλονται στον ανταγωνισμό για τους πόρους μεταξύ των παράκτιων κρατών, όπως η πρόσβαση στην αλιεία, τα ενεργειακά αποθέματα καθώς και η ρύπανση του θαλάσσιου περιβάλλοντος. Στη δεύτερη κατηγορία εντάσσονται οι απειλές που αφορούν στη χρήση του θαλάσσιου χώρου με σκοπό την πραγματοποίηση παράνομων δραστηριοτήτων από εγκληματικά στοιχεία, όπως η διακίνηση ναρκωτικών, το λαθρεμπόριο όπλων, η εμπορία ανθρώπων κ.λπ. Περιλαμβάνει επίσης τη δυνητική χρήση της Μαύρης Θάλασσας από οργανωμένες εγκληματικές και τρομοκρατικές ομάδες, η παρουσία των οποίων απειλεί όχι μόνο τα παράκτια κράτη αλλά και τις θαλάσσιες γραμμές επικοινωνιών, υποδομών, λιμένων κ.λπ. Τέλος ένας παράγοντας που ενισχύει τα ζητήματα θαλάσσιας ασφάλειας είναι η ύπαρξη αδύναμων και εξελισσόμενων δημοκρατιών στις περισσότερες από τις χώρες της Μαύρης Θάλασσας. Με αδύναμες τοπικές οικονομίες, τεράστιες οικονομικές ανισότητες, χαμηλούς μισθούς σε κρατικούς υπαλλήλους, όπως οι συνοριοφύλακες και οι τελωνειακοί υπάλληλοι, εκκολάπτονται φαινόμενα διαφθοράς σε πολλά από τα κράτη της Μαύρης

Θάλασσας, που ενισχύουν τα προβλήματα που επηρεάζουν τη θαλάσσια ασφάλεια (Sanders, 2009).

Εικόνα 5.5. Η Ουκρανία κατηγόρησε πρόσφατα τη Ρωσία για πράξεις πειρατείας στη Μαύρη Θάλασσα, που κλονίζουν την θαλάσσια ασφάλεια, κλείνοντας το βορειοδυτικό τμήμα της θάλασσας για την προστασία την ελεύθερης ναυσιπλοΐας (Πηγή: flash.gr, 2015)

5.4. Η Οικονομική Ασφάλεια

Η οικονομική ευημερία αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για την εθνική ασφάλεια γι' αυτό και είναι πιο συνηθισμένοι οι οικονομικοί ανταγωνισμοί παρά οι στρατιωτικές διαμάχες. Οι σημαντικότεροι παράγοντες για την επίτευξη εθνικής οικονομικής ασφάλειας είναι η πρόσβαση στις αγορές για τα βασικά προϊόντα καθώς και η πρόσβαση σε ένα μεγάλο φάσμα πόρων, που περιλαμβάνει ανθρώπινους και οικονομικούς πόρους, νερό, προϊόντα διατροφής, ενέργεια και ορυκτούς πόρους. Την τελευταία δεκαετία η ανατολική Ευρώπη ηγήθηκε της βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης που παρουσιάστηκε στην Ευρώπη και παρείχε την αναγκαία οικονομική ώθηση σε ολόκληρη την ήπειρο. Όμως ταυτόχρονα, οι δυσμενείς δημογραφικές εξελίξεις, η υποβάθμιση της ποιότητας ζωής του ανθρώπου, ειδικά από τα αυταρχικά καθεστώτα και η υποβάθμιση του επιπέδου εκπαίδευσης, οδήγησε στη διαρροή κεφαλαίων από την περιοχή και απείλησε τη σταθερότητα στις χώρες της Μαύρης Θάλασσας. Η κατάσταση έγινε δυσμενέστερη λόγω των δημογραφικών αλλά και των κοινωνικών προβλημάτων στην περιοχή επιτείνοντας την οικονομική επισφάλεια των χωρών της Μαύρης Θάλασσας (Triantaphyllou, 2007).

Η οικονομική ανάπτυξη στην περιοχή ενδιαφέροντος είναι συνυφασμένη σε μεγάλο βαθμό με τα υφιστάμενα αλλά και τα μελλοντικά στρατηγικά δίκτυα μεταφορών. Από όλους αυτούς τους δρώντες στην εν λόγω περιφέρεια, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ρωσία έχουν δείξει

το μεγαλύτερο ενδιαφέρον και έχουν αγωνιστεί ενεργά για την επιρροή και τον έλεγχο της περιοχής. Για τις ΗΠΑ, η περιοχή έχει στρατηγική σημασία όσον αφορά στην πρόσβαση στην Κεντρική Ευρασία και την ευρύτερη Μέση Ανατολή. Για τη Ρωσία, η περιοχή θεωρείται ως «μία πρώην ιδιοκτησία της», στην οποία εξακολουθεί να διατηρεί μία ουσιαστική πολιτική, οικονομική και πολιτιστική παρουσία. Ε.Ε. και Τουρκία εργάζονται επίσης για την εδραίωση της παρουσίας τους, αλλά μόνο η Τουρκία κατάφερε να αναβαθμίσει την κατάστασή της μέσω τη εταιρικής σχέσης που έχει αναπτύξει με τη Ρωσία, τη συμμαχία της με το Αζερμπαϊτζάν και τη ρήξη της με την Ε.Ε. Τα οικονομικά συμφέροντα της Ρωσίας ως κύρια παραγωγός δύναμη σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο είναι δυνατόν να επηρεαστούν από τα αμοιβαία συμφέροντα των υπόλοιπων δρώντων στην περιοχή. Η πολιτική της Ρωσίας έχει διαμορφωθεί έτσι ώστε να αντιμετωπίζει την πολιτική της Γεωργίας και τον φιλοδυτικό προσανατολισμό του Αζερμπαϊτζάν σε συνδυασμό με την αυξανόμενη δυναμική του στη μεταφορά πετρελαίου και φυσικού αερίου της Κασπίας χωρίς τον ρωσικό έλεγχο. Με αυτόν τον τρόπο είναι δυνατή μία παράκαμψη της Ρωσίας και η προμήθεια των αγορών της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης με ενέργεια μέσω έτερων οδών, κάτι το οποίο θα έχει αρνητικές οικονομικές επιπτώσεις στη Ρωσία (Tsereteli, 2008).

Πέραν από τη διαφαινόμενη πρόκληση για την οικονομική ασφάλεια των χωρών της Μαύρης Θάλασσας, που προκύπτει από την παρούσα και μελλοντική διαχείριση των ενεργειακών πόρων και των οδών μεταφοράς αυτών των πόρων, οι οικονομίες πλήττονται και από την αιμορραγία των τοπικών κοινωνιών λόγω της απομάκρυνσης των νέων ανθρώπων από αυτές. Οι ευκαιρίες που υπάρχουν σε άλλες χώρες της Ε.Ε. συγκριτικά με την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας μαζί με την ενσωμάτωση της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας στις χώρες της Ε.Ε. οδήγησαν στη μετακίνηση των πιο νέων ηλικιών στα προσφορότερα περιβάλλοντα για οικονομική ανάπτυξη (Triantaphyllou, 2007; Tsereteli, 2008).

Παράλληλα οι συγκρούσεις που έχουν υπάρξει κατά καιρούς στην περιοχή επηρεάζουν την οικονομική ευημερία καθώς την καθιστούν λιγότερο ελκυστική στους επενδυτές. Το έλλειμμα σταθερότητας και ασφάλειας αποτελούν απαραίτητες προϋποθέσεις για μια βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη. Επομένως στο περίπλοκο, ποικιλόμορφο και πολύ ταραχώδες τοπίο της περιοχής της Μαύρης Θάλασσας η ευημερία πλήττεται από την αστάθεια και την ανασφάλεια που επικρατεί. Επιπλέον, σε ό,τι αφορά στις επενδύσεις που αφορούν στους ενεργειακούς πόρους, μια σειρά από πιθανές ενεργειακές βιομηχανίες που δύνανται να αναπτυχθούν στην περιοχή με τα αντίστοιχα έργα, μπορούν να εξασφαλίσουν επενδύσεις τόσο σε εγχώριες όσο και σε ξένες χώρες. Αυτό μπορεί να οδηγήσει και ενεργειακούς κολοσσούς όπως η Gazprom, να αντιμετωπίσουν μια δύσκολη μάχη για να εξασφαλίσουν τις επενδύσεις που χρειάζονται και ανταποκριθούν πλήρως στις προσδοκίες που αφορούν τόσο την ίδια τους την ύπαρξη όσο και την αύξηση των προμηθειών σε ξένες αγορές (Japaridze & Lawlor, 2009; Roberts, 2007).

Ένας οργανισμός των οποίων τα μέλη του οραματίστηκαν ως το εχέγγο για την οικονομική στήριξη και την εν συνεχεία ανάπτυξη των κρατών της περιφέρειας της Μαύρης Θάλασσας ήταν ο Ο.Σ.Ε.Π. Στο πέρασμα του χρόνου όμως αποδείχθηκε ότι δεν επιτεύχθηκαν οι στρατηγικοί αντικειμενικοί σκοποί του οργανισμού αυτού και αποδείχθηκε αναποτελεσματικός στον τομέα της οικονομικής ολοκλήρωσης των μελών του, καθώς τα πιο μικρά κράτη δεν αντιμετωπίστηκαν από τα μεγαλύτερα με βάση το αμοιβαίο όφελος και την ανάπτυξη σχέσεων εμπιστοσύνης. Αριθμός κρατών μελών του ΟΣΕΠ αντιμετώπισαν την παρουσία τους σε αυτόν ως υποκατάστατο της παρουσίας του στην Ε.Ε. Η προσχώρησή τους στη συνέχεια στην Ε.Ε. ή η ενσωμάτωσή τους στη Στρατηγική Διεύρυνσης της Ε.Ε. ή στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας, αποπροσανατόλισε τις βασικές τους επιδιώξεις εντός του οργανισμού και μείωσε την

αποτελεσματικότητά του. Γενικότερα, η τάση ενίσχυσης της Ε.Ε. και οι νέες πολιτικές που εφαρμόστηκαν στοχεύοντας στην προικοδότηση της Ένωσης, διατήρησε την οικονομική επισφάλεια στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας και υποβάθμισε την υπόσταση και το έργο του Οργανισμού (Karadeniz, 2007).

Χάρτης 5.3. Η Ελλάδα απείχε από τη συνεδρίαση του ΟΣΕΠ στη Μόσχα, λόγω της απρόκλητης επίθεσης της δεύτερης στην Ουκρανία (Πηγή: left.gr, 2022)

5.5. Οι Παγωμένες Συγκρούσεις

Ένα επίσης σημαντικό ζήτημα για την ασφάλεια στη Μαύρη Θάλασσα, το οποίο έχει ενταθεί από το 2008 και μετέπειτα, είναι η ύπαρξη θυλάκων εντός των οποίων υφίστανται αλυτρωτικές και αποσχιστικές τάσεις και στις οποίες έχουν εκδηλωθεί συγκρούσεις κατά το παρελθόν. Αυτές οι παγωμένες συγκρούσεις περιλαμβάνουν τις περιοχές της Νότιας Οσετίας και της Αμπχαζίας στη Γεωργία, την Υπερδνειστερία στη Μολδαβία, τον θύλακα του Ναγκόρνο - Καραμπαχ στο Αζερμπαϊτζάν και τις περιοχές του Ντονμπάς, Λουχάνσκ, και την καταληφθείσα Κριμαία στην Ουκρανία. Αυτές οι εν υπνώσει περιοχές συγκρούσεων εγείρουν δύο βασικές ανησυχίες. Πρώτον, απειλούν την εδαφική ακεραιότητα διεθνώς αναγνωρισμένων κρατών καθώς οι τοπικές κυβερνήσεις των αποσχισμένων περιοχών λειτουργούν με τους δικούς τους νόμους και όχι αυτούς των κεντρικών κυβερνήσεων, οδηγώντας σε ανεπαρκή εποπτεία και κρατικό έλεγχο. Δεύτερον, οι παράνομοι θύλακες έχουν γίνει τόπος αναπαραγωγής διεθνούς λαθρεμπορίου και άλλων παράνομων δραστηριοτήτων. Μέχρι να επιλυθούν οι συγκρούσεις, οι κυρίαρχες ελίτ σε αυτά τα κράτη ματαιώνουν τις προσπάθειες εγκαθίδρυσης της ειρήνης, η οποία αποτελεί προϋπόθεση για τη σταθερότητα, την ασφάλεια και την οικονομική ανάπτυξη στην ευρύτερη περιοχή. Για πολλούς ερευνητές η κλιμάκωση αυτών των διαφορών αποτελεί το ιδανικό περιβάλλον στο οποίο μπορούν να δράσουν εγκληματίες και τρομοκράτες, καθώς έτσι τους παρέχονται ασφαλή καταφύγια για την εξάπλωση του οργανωμένου εγκλήματος, την

παράνομη διακίνηση όπλων, ναρκωτικών και εν γένει τη λαθρεμπορία (Cohen & Conway, 2006; Sanders, 2009).

Χάρτης 5.4. Οι παραπάνω περιοχές με το κόκκινο χρώμα περιλαμβάνουν πληθυσμούς με αλυτρωτικά χαρακτηριστικά ή αποσχισθέντα εδαφικά διαμερίσματα και μαζί με τον θύλακα του Ναγκόρνο - Καραμπάχ αποτελούν τις κυριότερες εστίες πρόκλησης εντάσεων και αιμιμαχιών (Πηγή: Flanagan et al., 2020)

Οι μετασοβιετικές συγκρούσεις είναι ιδιαίτερα επιζήμιες στην περιφερειακή συνεργασία και ασφάλεια. Η Αρμενία και το Αζερμπαϊτζάν εξακολουθούν να είναι εγκλωβισμένες ως χώρες στη σύγκρουση για το Ναγκόρνο – Καραμπάχ, μία περιοχή έκτασης 4,4 τετραγωνικών χλμ. Η Γεωργία με την Αμπχαζία και τη Νότια Οσετία το ίδιο και στο βάθος προβάλλουν οι διαφορές μεταξύ Αρμενίας και Τουρκίας σχετικά με το ζήτημα της αναγνώρισης της γενοκτονίας των Αρμενίων και των αρμενικών εδαφικών διεκδικήσεων. Η Ουκρανία τα τελευταία χρόνια βρίσκεται σε μια διαρκή πολιτική σύγκρουση με τη Ρωσία, μία σύγκρουση που οδήγησε στην επίλυση των συνοριακών διαφορών με την κατάληψη της Κριμαίας και την απόσχιση των περιοχών του Λουχάνσκ και του Ντονμπάς και στην εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία τον Φεβρουάριο του 2022. Στη Μολδαβία, η εσωτερική σύγκρουση στην περιοχή της Υπερδνειστερίας αποτελεί επίσης ένα ζήτημα ασφάλειας, το οποίο η πολιτική ελίτ το αντιλαμβάνεται ως ένα ζήτημα ενάντια στα ρωσικά συμφέροντα (Antonenko, 2009; Ilić & Tomašević, 2021; Özdamar, 2010).

Αυτές οι παγωμένες συγκρούσεις εξαντλούν όχι μόνο τους οικονομικούς πόρους των αδύναμων και φτωχών χωρών της περιφέρειας της Μαύρης Θάλασσας, αλλά συμβάλλουν επίσης στην ανάπτυξη της διαφθοράς και του οργανωμένου εγκλήματος, καθώς από τη μία η φτώχεια και η έλλειψη πόρων για την ανάπτυξη του επιπέδου ζωής και την εγκαθίδρυση δημοκρατικών διαδικασιών και από την άλλη η απουσία επαρκούς κρατικού ελέγχου, δίνουν πεδίο ελεύθερο σε εγκληματικές ομάδες να δράσουν με περίσσεια ελευθερία κινήσεων. Η δε

συνήθης πρακτική, στην οποία έχουν εθιστεί οι τοπικοί πληθυσμοί είναι η χρήση βίας ως μέσο επίλυσης των διαφορών τους (Triantaphyllou, 2007).

Ο ρωσο-γεωργιανός πόλεμος τον Αύγουστο του 2008 έδειξε ξεκάθαρα ότι στην περιοχή δεν είχε δημιουργηθεί ένα σύστημα ασφάλειας ικανό να αποτρέψει ή να περιορίσει εσωτερικές και διακρατικές συγκρούσεις. Το πρωί της 8ης Αυγούστου 2008, ο γεωργιανός στρατός ξεκίνησε επίθεση μεγάλης κλίμακας στην αποσχισθείσα περιοχή της Νότιας Οσετίας και σχεδόν αμέσως, τα ρωσικά στρατεύματα ξεκίνησαν μία αντεπίθεση κατά των γεωργιανών στρατευμάτων. Στις 15 Αυγούστου, η Γεωργία υπέγραψε συμφωνία κατάπαυσης του πυρός με τη Ρωσία, με τη μεσολάβηση της Ε.Ε. Σε μια σύγκρουση περίπου μίας εβδομάδας, η Γεωργία εκδιώχθηκε πλήρως από τη Νότια Οσετία και την Αμπχαζία. Στις 26 Αυγούστου 2008, η Ρωσία αναγνώρισε την ανεξαρτησία της Νότιας Οσετίας και της Αμπχαζίας, την οποία ακολούθησε η Γεωργιανή ανακοίνωση της κυβέρνησης ότι αυτές οι περιοχές είναι εδάφη κατεχόμενα από τη Ρωσία. Ο πόλεμος μεταξύ Ρωσίας και Γεωργίας ήταν πολύ επιζήμιος για την αξιοπιστία των Η.Π.Α. ως εγγυήτριας δύναμης για τη Γεωργία. Αντίθετα, ο ρόλος της Ε.Ε. στη διαμεσολάβηση της συμφωνίας κατάπαυσης του πυρός μεταξύ Γεωργίας και Ρωσίας και την αποστολή παρατηρητών στη Γεωργία, ενίσχυσε το προφίλ της στην περιοχή. Η Τουρκία από την πλευρά της εξέφρασε ανοιχτά την υποστήριξή της στη Ρωσία και ο ενεργός ρόλος της τόσο κατά τη διάρκεια όσο και μετά την κρίση, σηματοδότησε την επιστροφή της στα γεωπολιτικά δρώμενα της περιοχής. Παρά την παρέλευση σχεδόν δεκαπέντε χρόνων από το ξέσπασμα των εν λόγω επιχειρήσεων, η παραπάνω περιοχή παραμένει μία βραδυφλεγής βόμβα που ενδέχεται να εκραγεί σε περίπτωση που υπάρξουν οι κατάλληλες συνθήκες προς τούτο (Çelikrala, 2010a; Fischer, 2009; Glebov, 2009; Özdamar, 2010).

Εικόνα 5.6. Τα ρωσικά στρατεύματα προέλαυναν προς την Τιφλίδα και η Γεωργία μετά από 10 ημέρες πολέμου συνθηκολόγησε αποδεχόμενη την απόσχιση των εδαφών της Νότιας Οσετίας και της Αμπχαζίας (Πηγή: ptisidiastima.com, 2020)

Η σύγκρουση του Ναγκόρνο - Καραμπάχ μεταξύ Αρμενίας και Αζερμπαϊτζάν θέτει μία μεγάλη απειλή για τη σταθερότητα της περιοχής. Τα τελευταία χρόνια η περιοχή αποτέλεσε πόλο έλξης μιας τεράστιας στρατιωτικής συσσώρευσης και από τις δύο πλευρές, ιδιαίτερα από το Αζερμπαϊτζάν. Μέχρι το 1997 οι στρατιωτικές δαπάνες των δύο χωρών ήταν περίπου οι ίδιες. Από τότε, υπήρξε μία σταδιακή αλλά και ουσιαστική ανάπτυξη των στρατιωτικών δυνατοτήτων του Αζερμπαϊτζάν, το οποίο τριπλασίασε τις ετήσιες δαπάνες του ως το 2007, γεγονός το οποίο οδήγησε και τις δύο χώρες σε μια κούρσα εξοπλισμών με πρώτο το Αζερμπαϊτζάν, χάρη στα έσοδα από τα πλούσια αποθέματά του ορυκτά καύσιμα. Αυτή η στρατιωτική συσσώρευση δεν προμήνυε ότι οι διαφορές των δύο χωρών θα επιλύονταν με ειρηνικά μέσα, συμβάλλοντας στη σταθερότητα και την ασφάλεια της περιοχής, λαμβάνοντας υπόψη και τις σχέσεις Αρμενίας - Ρωσίας, όπου μία σύγκρουση μεταξύ Αζερμπαϊτζάν και Αρμενίας θα αποσταθεροποιούσε την ευρύτερη περιοχή της Μαύρη Θάλασσας, όπως συνέβη το 2020, με την εμπλοκή και της Τουρκίας (Özdamar, 2010).

Εικόνα 5.7. Η Αρμενία παρά τον εκσυγχρονισμό των ενόπλων δυνάμεών της δεν μπόρεσε να αντιμετωπίσει την αποτελεσματικότητα των τουρκικών μη επανδρωμένων αεροσκαφών Bayraktar TB2 κατά τις επιχειρήσεις του 2020 (Πηγή: [huffingtonpost.gr](https://www.huffingtonpost.gr), 2020)

Η κατοχή και η στρατιωτικοποίηση της Κριμαίας ήταν κομβικής σημασίας για την επίτευξη των στόχων της Ρωσίας, τη διασφάλιση των νοτιοδυτικών συνόρων της, την ενίσχυση της επιρροής της στα γειτονικά κράτη και την παροχή μίας πλατφόρμας για την προβολή ισχύος μέσα από παράκτια αμυντικά και πυραυλικά συστήματα που θα μπορούσαν να απειλήσουν αποτελεσματικότερα τις δυνάμεις της Δύσης σε όλη τη Μαύρη Θάλασσα. Για τη Ρωσία η Κριμαία αποτελούσε αναπόσπαστο κομμάτι της ρωσικής ασφάλειας. Η κατάληψή της έδωσε στη Μόσχα τον έλεγχο και των δύο πλευρών του Στενού του Κερτς και σύμφωνα με τις ρωσικές αρχές, τώρα το στενό είναι μέρος των χωρικών υδάτων της Ρωσίας και όχι τμήμα της εσωτερικής θάλασσας πάνω στο οποίο Ουκρανία και Ρωσία έχουν κοινό έλεγχο. Από την άλλη, για τις περιοχές του Ντονμπάς και του Λουχάνσκ το ρωσικό στρατηγικό αφήγημα ήταν διαφορετικό. Η Ρωσία θεωρεί ότι αν δεν είχε παρέμβει εκεί για να προστατεύσει τους Ρώσους και τους Ρωσόφωνους, θα ήταν σαν είχαν προδώσει τον πολιτισμό που ανέπτυξαν οι πρόγονοί τους στο πέρασμα των αιώνων. Ωστόσο, πριν από την επέμβαση, Ρώσοι και Ρωσόφωνοι στην

περιοχή του Ντονμπάς και του Λουχάνσκ δεν απειλούνταν και δεν ήταν σε εξέλιξη αυτονομιστικές μάχες ή κάποιου είδους εξέγερση. Έτσι, καθώς ως γνωστόν η ιστορία επαναλαμβάνεται, στις αρχές του 2014, την ώρα που ο Πούτιν διαβεβαίωνε ότι θα σεβόταν την ακεραιότητα της Ουκρανίας, η Ρωσία εκτέλεσε συντονισμένα ένα ακόμη πολεμικό σενάριο όπως το 2008 στην Αμπχαζία και τη Νότια Οσετία. Αμέσως μετά την ανατροπή του Γιανουκόβιτς και τις πρώτες εντάσεις στη χερσόνησο της Κριμαίας, ο Πούτιν έδωσε εντολή για μεγάλης κλίμακας στρατιωτικά γυμνάσια στη νότια Ρωσία και τα σύνορα με την Ουκρανία, με τη συμμετοχή περισσότερων από 2.000 στρατιωτών και ικανό αριθμό τεθωρακισμένων, τα οποία εμφανίστηκαν στη Συμφερόπολη, πρωτεύουσας της Κριμαίας. Στη συνέχεια σε οδικές αρτηρίες και αεροδρόμια αναπτύχθηκαν ένοπλοι χωρίς διακριτικά. Το διεθνές αεροδρόμιο της Συμφερόπολης κατελήφθη από ενόπλους και λίγη ώρα αργότερα γνωστοποιήθηκε ότι ο εναέριος χώρος της Κριμαίας έκλεισε. Ρωσικά στρατιωτικά ελικόπτερα εισήλθαν από τον ρωσικό εναέριο χώρο στον ουκρανικό, πετώντας πάνω από τη χερσόνησο. Οι ρωσικές δυνάμεις σταδιακά ενισχύονταν και μέχρι το βράδυ αποβιβάστηκαν στην Κριμαία 13 μεταγωγικά αεροσκάφη με συνολικά 2.000 καταδρομείς καταλαμβάνοντας τελικά τη χερσόνησο (Cecire, 2014; Flanagan et al., 2020; Özdamar, 2010).

Τον Φεβρουάριο του 2022, ρωσικά στρατεύματα εισήλθαν εντός του ουκρανικού εδάφους, στο πλαίσιο μίας αποκαλούμενης από την πλευρά της Ρωσίας «ειδικής στρατιωτικής επιχείρησης». Σύμφωνα με τον Πρόεδρο της Ρωσίας, Βλαντίμιρ Πούτιν, στόχος ήταν η υπεράσπιση των ανθρώπων στις ρωσόφωνες περιοχές του Ντονέσκ και του Λουχάνσκ, οι οποίοι επί οκτώ χρόνια υφίστανται διωγμούς και γενοκτονία από το καθεστώς του Κιέβου. Οι περιοχές αυτές στις 21 Φεβρουαρίου 2022, αναγνωρίστηκαν επίσημα από τη Ρωσία ως αυτόνομες πολιτείες του Ντονμπάς και μετά από τρεις ημέρες ξεκίνησε επίσημα η στρατιωτική επιχείρηση. Η εισβολή μέχρι και τις αρχές Απριλίου απέδωσε εδαφικά κέρδη για τη Ρωσία, της οποίας όμως τα χερσαία τμήματα αποχώρησαν στη συνέχεια από τα περίχωρα του Κιέβου και γενικότερα από τη βορειοανατολική Ουκρανία. Τον Σεπτέμβριο του 2022, μία ουκρανική αντεπίθεση οδήγησε στην αποχώρηση των Ρώσων και την ανακατάληψη αρκετών εδαφών στην ανατολική Ουκρανία και μέχρι την παρούσα χρονική περίοδο βρίσκονται σε εξέλιξη οι στρατιωτικές επιχειρήσεις (wikipedia.org, 2022).

Τα κυριότερα γεγονότα από το 2004 και μετά που οδήγησαν στις λεγόμενες παγωμένες συγκρούσεις, επηρεάζοντας πλήθος ζητημάτων ασφάλειας στη Μαύρη Θάλασσα μαζί με τις τρέχουσες εξελίξεις στο μέτωπο της Ουκρανίας, παρουσιάζονται αναλυτικότερα στο Παράρτημα «Α».

5.6. Το Οργανωμένο Έγκλημα και η Τρομοκρατία

Η Μαύρη Θάλασσα είναι ένα σταυροδρόμι από το οποίο διέρχονται ενεργειακοί πόροι τόσο προς τις χώρες της περιφέρειάς της όσο και προς την Ε.Ε. Όμως η ενέργεια δεν είναι το μόνο εμπόρευμα που διακινείται σε μεγάλες ποσότητες από την περιοχή αυτή. Η παράνομη διακίνηση προσώπων, συμπεριλαμβανομένων και τρομοκρατών, η διακίνηση ναρκωτικών, συμβατικών όπλων αλλά και πυρηνικών υλικών, είναι ένα φαινόμενο που ευνοείται από την παρουσία φτωχών και ασταθών κρατών στην ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας. Οι τρομοκρατικές επιθέσεις στις Η.Π.Α., την Ε.Ε. και την Τουρκία δείχνουν ότι η μεγαλύτερη απειλή για την ασφάλεια της Δύσης προέρχεται από τη Μέση Ανατολή, γεγονός που υπογραμμίζει τη σημασία της διατήρησης της σταθερότητας και των αυστηρών μέτρων ασφάλειας στις

διαδρομές από τη Μέση Ανατολή προς τη Δύση. Η σημαντική άνοδος της εμπορικής ναυτιλίας στη Μαύρη Θάλασσα δίνει την ευκαιρία σε εγκληματικές και τρομοκρατικές ομάδες να χρησιμοποιήσουν και τη θαλάσσια οδό για τις προαναφερόμενες παράνομες δραστηριότητές τους (Cohen & Conway, 2006; Sanders, 2009).

Η αυξημένη κυκλοφορία στη Μαύρη Θάλασσα παρέχει τη δυνατότητα μαζί με φορτία εμπορευματοκιβωτίων να διακινούνται παράνομοι μετανάστες με προορισμό την Ευρώπη και χώρες πολύ πέρα από αυτήν. Στο παράνομο αυτό εμπόριο συμπεριλαμβάνονται και όπλα, στρατιωτικός εξοπλισμός και πυρομαχικά από αποθήκες και εργοστάσια της εποχής του Ψυχρού Πολέμου, που εξακολουθούν να παράγουν τέτοιο υλικό και το οποίο μπορούν να προμηθεύονται οι έχοντες την οικονομική δυνατότητα στις περιοχές αυτές. Οι χαλαροί ή και ανύπαρκτοι τελωνειακοί και συννοριακοί έλεγχοι σε πολλά από αυτά τα μετασοβιετικά εδάφη, συμπεριλαμβανομένων ορισμένων μη αναγνωρισμένων αποσχισμένων περιοχών κοντά στη Μαύρη Θάλασσα, την καθιστούν ιδανική πύλη προς ή από την Ευρώπη καθώς επίσης και προς ένα μεγάλο μέρος της Ασίας, για παράνομους εμπόρους όπλων και λαθρέμπορους ναρκωτικών, ανθρώπων και διαφόρων άλλων ειδών (Rumer & Simon, 2006; Sanders, 2009).

Παράλληλα, η παράνομη δραστηριότητα που αναπτύσσεται από το οργανωμένο έγκλημα αποτελεί απειλή για τη σταθερότητα και την ασφάλεια κάθε χώρας, μέσα από την οποία διέρχονται τα κυκλώματα του παράνομου εμπορίου. Αυτή η παράνομη δραστηριότητα παράγει τεράστια ποσά σε μετρητά, τα οποία στη συνέχεια χρησιμοποιούνται για να διαφθαρούν κυβερνητικοί αξιωματούχοι, που υπονομεύουν την ακεραιότητα των πολιτικών, οικονομικών, νομικών και κοινωνικών θεσμών του κράτους. Η έλλειψη ικανών και αξιόπιστων εταίρων και διασυννοριακής επικοινωνίας για τη διακρατική συνεργασία και την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της διαφθοράς στο εσωτερικό των κρατών, μεγεθύνει τον αντίκτυπο την ανάπτυξης του οργανωμένου εγκλήματος στα αδύναμα κράτη. Αυτό το ζήτημα εκτός από εσωτερική απειλή για τα κράτη αυτά, αποτελεί και σοβαρή απειλή για την περιφερειακή σταθερότητα και ασφάλεια (Japaridze & Lawlor, 2009).

Οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ρωσία ήδη συνεργάζονται για την καταστολή του εμπορίου ναρκωτικών ενώ και οι δύο χώρες έχουν υπογράψει το πρωτόκολλο του Ο.Η.Ε. για την εμπορία ανθρώπων και τη λαθρομετανάστευση. Δεδομένου ότι η προώθηση της ασφάλειας, της σταθερότητας και του κράτους δικαίου θα βοηθήσει στην αντιμετώπιση των απειλών που προέρχονται από τις διεθνείς εγκληματικές οργανώσεις, είναι προς το αμοιβαίο συμφέρον τους να εργαστούν συνεργατικά για τη δημιουργία ενός κοινού πλαισίου ασφαλείας μέσα από τη συνεργασία για την επιβολή του νόμου. Ωστόσο, οι προσπάθειες για την προώθηση της ανταλλαγής πληροφοριών και η συνεργασία στον τομέα της επιβολής του νόμου δεν γνώρισαν μεγάλη επιτυχία. Ο κύριος λόγος γι' αυτό είναι το είδος των πληροφοριών για τις οποίες απαιτείται ανταλλαγή, καθώς οι διάφοροι εμπλεκόμενοι φορείς αλλά και ιδιώτες δεν απελευθερώνουν ευαίσθητες πληροφορίες όπως στοιχεία ερευνών, εκθέσεις περιστατικών, σημειώσεις υποθέσεων, ονόματα πηγών κ.λπ. (Japaridze & Lawlor, 2009).

Σε ό,τι αφορά στην καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, τα κράτη της περιοχής και οι διεθνείς οργανισμοί έχουν σημειώσει αξιοσημείωτες επιτυχίες τις τελευταίες δεκαετίες. Όμως σε ό,τι αφορά στις απειλές που σχετίζονται με τη διακίνηση πυρηνικών και ραδιενεργών υλικών, το πρόβλημα παραμένει επιδεινώνοντας τους κινδύνους για την ασφάλεια στην ευρύτερη περιοχή και όχι μόνο. Ιδιαίτερα μετά το 2014, η κρίση μέσα και γύρω από την Ουκρανία, ήταν τόσο βαθιά επιδεινώνοντας σημαντικά τις απειλές για την πυρηνική ασφάλεια και

υπονομεύοντας τα καθεστώτα πυρηνικής ασφάλειας σε ολόκληρη την περιοχή. Η Ουκρανία έχασε τον έλεγχο όλων των πυρηνικών υλικών, εγκαταστάσεων και ραδιενεργών πηγών που βρίσκονταν στην Κριμαία, καθώς και κάθε πρόσβαση στην πυρηνική ασφάλεια των υποδομών που εδρεύουν εκεί. Αυτό με τη σειρά του οδήγησε στην αύξηση των περιστατικών λαθρεμπορίας πυρηνικών και μείωσε την ικανότητα και την πολιτική βούληση ορισμένων κρατών της περιοχής να αντιμετωπίσουν τις υπάρχουσες απειλές. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί ότι, ότι όλες οι χώρες της Μαύρης Θάλασσας διαθέτουν νόμιμα αποθέματα σε πυρηνικά υλικά, ενώ περίπου οι μισές από αυτές διαθέτουν ραδιενεργά απόβλητα που αφέθηκαν στο έδαφός τους μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης. Ένα μέρος από αυτά είναι ακόμα εγκαταλελειμμένα στα νεότευκτα ανεξάρτητα κράτη, όπου η ύπαρξη μη αναγνωρισμένων και αδύναμων διοικητικών δομών σε συνδυασμό με τα πορώδη σύνορά τους έχει οδηγήσει στην ανάπτυξη παράνομων διασυνοριακών δραστηριοτήτων που συχνά ελέγχονται από δίκτυα οργανωμένου εγκλήματος. Προς επίρρωση των παραπάνω, την τελευταία δεκαετία σημειώθηκαν περιστατικά κατασχέσεων παράνομων πυρηνικών και ραδιενεργών υλικών στη Οδησό και στην Κριμαία από τις ουκρανικές αρχές, των γεωργιανών αρχών στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας και στη βόρεια Οσετία και των τουρκικών αρχών στην Άγκυρα, περιστατικά που καταδεικνύουν ότι οι περιοχές των παγωμένων και μη συγκρούσεων αποτελούν γόνιμο έδαφος για το λαθρεμπόριο πυρηνικών υλικών (Fedchenko & Anthony, 2018; Fenopetov et al., 2011; Sanders, 2009).

Εικόνα 5.8. Τον Μάρτιο του 2019 4 άτομα άγνωστης εθνικότητας συνελήφθησαν στην Άγκυρα καθώς βρέθηκε πάνω τους ποσότητα ραδιενεργού μετάλλου «καλιφόρνιο» (Πηγή: taxydromos.gr, 2019)

Το παράνομο εμπόριο όπλων είναι ένα σημαντικό πρόβλημα στη Μαύρη Θάλασσα που διεγείρεται από την παρουσία μεγάλων αποθεμάτων όπλων σε πολλά από τα πρόσφατα ανεξάρτητα κράτη της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. Αυτό το πρόβλημα επιδεινώνεται και από την ύπαρξη εντός και γύρω από τη Μαύρη Θάλασσα, αυτονομιστικών θυλάκων, όπως η Υπερδνειστερία και το Ναγκόρνο - Καραμπάχ, οι κυβερνήσεις των οποίων λειτουργούν εκτός του διεθνούς δικαίου. Η τεράστια ποσότητα όπλων και πυρομαχικών στην Υπερδνειστερία σε συνδυασμό με τα υψηλά επίπεδα διαφθοράς και την παρουσία ομάδων οργανωμένου εγκλήματος έχουν οδηγήσει στο λαθρεμπόριο όπλων που εξάγονται μέσω του ουκρανικού λιμανιού της Οδησσού σε ζώνες συγκρούσεων όπως ήταν παλαιότερα η Τσετσενία, το Αφγανιστάν και το Ιράκ και στη συνέχεια στις περιοχές των συγκρούσεων της Μέσης Ανατολής. Η Ε.Ε. αναγνωρίζοντας τη σοβαρότητα αυτής της απειλής, δημιούργησε μία αποστολή συνοριακής βοήθειας προς τη Μολδαβία το 2005 για την παρακολούθηση των παράνομων μεταφορών όπλων από την Υπερδνειστερία,

βοηθώντας παράλληλα τη Μολδαβία και την Ουκρανία στον αγώνα τους κατά του οργανωμένου εγκλήματος (Sanders, 2009).

Εικόνα 5.9. Στο πλαίσιο της τσεχικής Προεδρίας στο Συμβούλιο της Ευρώπης, οι Υπουργοί Εσωτερικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης συζήτησαν θέματα ασφάλειας που προκύπτουν από το παράνομο εμπόριο όπλων και την εκμετάλλευση των προσφύγων (Πηγή: financialnews.com.cy, 2022)

Η κατάσταση περιπλέκεται ακόμα περισσότερο από την παρουσία αρκετών αποσχιστικών - αυτονομιστικών κινημάτων καθώς και από τις διάφορες μακροχρόνιες συγκρούσεις, που λαμβάνουν χώρα όπως στο Ναγκόρνο - Καραμπάχ, την Υπερδνειστερία, την Αμπχαζία και τη Νότια Οσετία. Στις περιοχές αυτές η παράνομη διακίνηση ναρκωτικών, ανθρώπων, το λαθρεμπόριο όπλων και υλικών κατασκευής όπλων μαζικής καταστροφής, αντιμετωπίζονται ανεπαρκώς, με αποτέλεσμα να παραμένουν τα ζητήματα αυτά άλυτα. Επίσης, στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας έχει επίσης αυξηθεί η εμπλοκή μη κρατικών παραγόντων που ασχολούνται με τη χρήση πολιτικών βίας, συμπεριλαμβανομένων των τρομοκρατικών ενεργειών. Αυτό παρατηρείται περισσότερο σε περιοχές όπου υφίστανται αυτονομιστικά ή αντάρτικα κινήματα με ιδεολογικά κίνητρα, τα οποία είναι επιρρεπή σε δραστηριότητες που σχετίζονται με το οργανωμένο έγκλημα, ιδιαίτερα σε περιοχές που θεωρούνται ως γκρίζες ζώνες. Εκεί, οι διοικήσεις δεν μπορούν να λάβουν αποφασιστικά μέτρα για να την πρόληψη και καταστολή οργανωμένων εγκληματικών δραστηριοτήτων, με αποτέλεσμα οι γκρίζες ζώνες να παρέχουν ένα εξαιρετικά γόνιμο περιβάλλον για την ανάπτυξη εξτρεμιστικών ομάδων και τρομοκρατικών οργανώσεων. Οι ομάδες αυτές έχουν αναπτύξει στενές σχέσεις τόσο με τη διεθνή τρομοκρατία όσο και με διεθνείς ομάδες οργανωμένου εγκλήματος (Fenopetov et al., 2011).

Σημαντικό μερίδιο στη διατάραξη της ασφάλειας στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας λαμβάνει η απειλή που προέρχεται από τις τρομοκρατικές ομάδες. Η παρουσία τέτοιων ομάδων ευνοείται από τις συνθήκες που αναφέρθηκαν παραπάνω και έτσι επιθέσεις στην ναυτιλία ή χρήση εμπορικών πλοίων για την πραγματοποίηση τρομοκρατικών επιθέσεων μπορεί να θεωρείται ως μία πιθανή ενέργεια. Αξιωματούχοι έχουν εκφράσει κατά καιρούς τις ανησυχίες τους για την αύξηση αυτού του είδους της απειλής, θεωρώντας πως είναι πιθανό ένα σενάριο τρομοκρατικής επίθεσης στις θαλάσσιες γραμμές επικοινωνίας εναντίον πλοίων είτε σε ανοιχτή θάλασσα, είτε σε παράκτιες περιοχές και σε λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας (Sanders, 2009).

5.7. Η Περιβαλλοντική Ασφάλεια

Τέλος, ένα από τα ζητήματα ασφάλειας στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας αφορά στα θέματα του περιβάλλοντος και της προστασίας του. Μία από τις πιο σοβαρές απειλές είναι η θαλάσσια ρύπανση. Η Μαύρη Θάλασσα θεωρείται μία από τις θάλασσες που έχουν πληγεί περισσότερο από την ανθρώπινη δραστηριότητα, καθώς σχεδόν το ένα τρίτο των ρύπων της συνολικής έκτασης της ηπειρωτικής Ευρώπης διοχετεύεται σε αυτήν τη θάλασσα. Ο δεύτερος, ο τρίτος και ο τέταρτος μεγαλύτερος ποταμός της Ευρώπης καταλήγουν σε αυτήν ενώ η σύνδεσή της με άλλη θάλασσα είναι μόνο μέσω των Στενών του Βοσπόρου. Η Μαύρη Θάλασσα ως μία ημίκλειστη θάλασσα με μοναδικά χαρακτηριστικά μάζας νερού, είναι ιδιαίτερα ευαίσθητη σε κάθε τύπο ρύπανσης, είτε αυτή προκληθεί από τυχαίο περιστατικό είτε από τις συνήθεις πρακτικές ρύπανσης από τα πλοία, τα εργοστάσια κ.λπ. Ένα τέτοιο περιστατικό έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια του Νοεμβρίου του 2007 μετά από μία ισχυρή καταιγίδα όταν δύο πλοία, ένα δεξαμενόπλοιο που μετέφερε αργό πετρέλαιο και ένα φορτηγό πλοίο που μετέφερε θειάφι, υπέστησαν ζημιές καθώς προσάραξαν στο Στενό του Κερτς και βυθίστηκαν, προκαλώντας μία σοβαρή οικολογική καταστροφή στη Μαύρη Θάλασσα (Sanders, 2009).

Εικόνα 5.10. Μία από τις χειρότερες οικολογικές καταστροφές αντιμετώπισαν οι ακτές της Μαύρης Θάλασσας το 2007, μετά τη βύθιση ρωσικού τάνκερ στο Στενό του Κερτς (Πηγή: in.gr, 2007)

Παρά το γεγονός ότι τα μέλη του Ο.Σ.Ε.Π. εργάζονται συστηματικά για την υλοποίηση δράσεων που αποσκοπούν στην προστασία του περιβάλλοντος της Μαύρης Θάλασσας στο πλαίσιο της Συμφωνίας του Βουκουρεστίου, ο πολύ μεγάλος αριθμός πλοίων που διέρχονται καθημερινά από τη Μαύρη Θάλασσα, ο οποίος υπολογίζεται περίπου σε τριακόσια πλοία την ημέρα, μεταφέροντας δισεκατομμύρια τόνους αγαθών, όπως αργό πετρέλαιο, υγραέριο και βιομηχανικά χημικά, εγείρει σοβαρές ανησυχίες για την περιβαλλοντική ασφάλεια στη Μαύρη Θάλασσα (Karadeniz, 2007; Sanders, 2009).

Κεφάλαιο 6.

Συμπεράσματα – Προτάσεις

6.1. Συμπεράσματα

Υπάρχουν ορισμένες βασικές διαφορές όσον αφορά στην περιγραφή και την εξεύρεση λύσεων στα προβλήματα περιφερειακής ασφάλειας, τόσο μεταξύ των περιφερειακών παραγόντων όσο και των παγκόσμιων παραγόντων. Αυτή η διαμάχη, που έχει επιδεινωθεί από την αδυναμία των περιφερειακών και των παγκόσμιων παραγόντων να αναπτύξουν ένα κοινό περιφερειακό καθεστώς ολοκληρωτικής ασφάλειας, δημιουργεί ένα είδος «κενού ασφάλειας» που πυροδοτεί περιφερειακές και παγκόσμιες αντιπαλότητες. Η παρουσία διαφόρων δρώντων, από κρατικούς και μη κρατικούς φορείς μέχρι και διεθνείς οργανισμούς και περιφερειακούς ομίλους, δεν μπόρεσε να καλύψει αυτό το κενό ασφάλειας, με αποτέλεσμα την εμφάνιση ζητημάτων ασφάλειας που ξεκινούν από τις περιφερειακές συγκρούσεις και την ενεργειακή επισφάλεια μέχρι την οικονομική υπανάπτυξη και την εδραίωση κυκλωμάτων οργανωμένου εγκλήματος στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας.

Όπως παρουσιάστηκε η ισχύουσα πραγματικότητα, η πληθώρα των συμφερόντων στην περιφέρεια της Μαύρης Θάλασσας προκαλεί συνωπισμό, σύγχυση και ανασφάλεια. Η Ε.Ε. και οι Η.Π.Α. βρίσκονται σε μία προσπάθεια προώθησης των βασικών δυτικών αξιών στα κράτη της περιοχής, όπως η δημοκρατία, η κυριαρχία του δίκαιου και η προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ως τον καλύτερο τρόπο εξεύρεσης λύσεων στα υφιστάμενα προβλήματα και τα ζητήματα που ανακύπτουν. Ωστόσο, στην περιοχή παρατηρείται μία αύξηση αυταρχικών πρακτικών στην επίλυση των ζητημάτων αντί της προώθησης καινοτόμων και ειρηνικών λύσεων για την αντιμετώπιση των αδιεξόδων που εμφανίζονται. Ορισμένοι από τους περιφερειακούς παράγοντες έχουν την τάση να χρησιμοποιούν πολιτική και στρατιωτική πίεση για την αντιμετώπιση εσωτερικών και εξωτερικών τους ζητημάτων, κάτι το οποίο ευνοεί την προαναφερόμενη προαγωγή της αυταρχικότητας.

Η τάση της αυταρχικότητας διατήρησε την αστάθεια και την ανασφάλεια στην περιοχή κάτι που αποδεικνύεται και από τις λεγόμενες παγωμένες συγκρούσεις, οι οποίες όπως φαίνεται διατηρούν άσβεστη τη φλόγα της έντασης και ενέχουν τον κίνδυνο να εξελιχθούν είτε σε διακρατικούς ή και σε ενδοκρατικούς πολέμους. Οι φιλοδοξίες των Η.Π.Α. και της Ε.Ε. να ενσωματώσουν την περιοχή στους διατλαντικούς θεσμούς από τη μία και η ισχυρή αντίσταση της Ρωσίας στις προσπάθειες αυτές από την άλλη, έχουν μετατρέψει την περιοχή σε ένα ηφαίστειο έτοιμο να εκραγεί. Οι ιστορικές αντιθέσεις και οι ανεπίλυτες διαφορές είναι πολύ πιθανό να πυροδοτήσουν περισσότερες βίαιες συγκρούσεις. Η στρατιωτική ισορροπία στην περιοχή ξεκάθαρα ευνοεί τη Ρωσία, παρά την αναβάθμιση της ποιότητας των ενόπλων δυνάμεων και των υπόλοιπων χωρών. Μικρότερες δυνάμεις της περιφέρειας αντιλαμβάνονται

τη χρήση βίας ως το μόνο εργαλείο για την επίλυση των διαφορών τόσο ανάμεσα στα κράτη όσο και εντός αυτών.

Ο ρωσο-γεωργιανός πόλεμος του 2008 αποτελεί ένα τέτοιο παράδειγμα, το οποίο επιπλέον αποκάλυψε την αναποτελεσματικότητα των διεθνών θεσμών στην επίλυση των περιφερειακών συγκρούσεων. Η ισχυρή ρωσική εξωτερική πολιτική, που συνεπάγεται τη χρήση σκληρής ισχύος σε συνδυασμό με την έλλειψη αποτελεσματικής βοήθειας από διεθνείς και διατλαντικούς θεσμούς, οδήγησε στη συνέχεια στην εμφάνιση συγκρούσεων, όπως αυτές του 2014 και του 2022 στην Ουκρανία ενώ η τάση χρήσης σκληρής ισχύος έφερε ως αποτέλεσμα τις επιχειρήσεις του 2020 στην περιοχή του Ναγκόρνο - Καραμπάχ. Περαιτέρω διακρατικές συγκρούσεις είναι πιθανές στην περιοχή λόγω της παρατεταμένης φύσης της αντιπαλότητας και των διαφωνιών καθώς επίσης και λόγω της αναβάθμισης των στρατιωτικών εξοπλισμών πολλών περιφερειακών παραγόντων.

Σε ό,τι αφορά στον περιφερειακό ηγεμόνα της περιοχής, τη Ρωσία, φαίνεται πως δεν έχει ενιαία στρατηγική για τη Μαύρη Θάλασσα, αλλά οι κινήσεις της αποτελούν κράμα πολλών βασικών της ανησυχιών, τις οποίες έχει ασφαλειοποιήσει. Συγκεκριμένα, η ρωσική στρατηγική προσδιορίζει χώρες κοντά στα σύνορα της Ρωσίας ως αναπόσπαστο στοιχείο της ασφάλειας της χώρας. Η Ουκρανία, η Γεωργία καθώς και οι αποσχισθείσες περιοχές της Αμπχαζίας και της Νότιας Οσετίας, αποτελούν τον στενό κύκλο ανησυχίας της, ωστόσο η χώρα επιδιώκει να διατηρήσει επίσης τον έλεγχο και την κυριαρχία επί της Μολδαβίας, της Αρμενίας και του Αζερμπαϊτζάν, περιορίζοντας τους δεσμούς τους με τη Δύση. Η στρατιωτική συσσώρευση στην Κριμαία, ο εκσυγχρονισμός του στόλου της Μαύρης Θάλασσας και οι αυξημένες χερσαίες δυνάμεις στα νότια σύνορά της, έχουν σχεδιαστεί για να εξασφαλίσουν τη ζωτικής σημασίας νοτιοδυτική πλευρά της Ρωσίας από οποιαδήποτε προσβολή, να αποθαρρύνουν και να εκφοβίσουν τα γειτονικά κράτη και να προβάλουν την ισχύ της χώρας στην ευρύτερη περιφέρεια της Μαύρης Θάλασσας.

Η Μόσχα παραμένει εξαιρετικά επιφυλακτική αναφορικά με την εγγύτητα πολλών μελών του NATO και την αύξηση των διεξαγόμενων επιχειρήσεων και ασκήσεων του NATO στη Μαύρη Θάλασσα, δείχνοντας αποφασισμένη να αποτρέψει την Ουκρανία, τη Γεωργία και άλλες γειτονικές χώρες από το να ενταχθούν στη Συμμαχία. Η Ρωσία μπορεί και αντιτάσσεται σίγουρα με μη στρατιωτικά και κατά περίπτωση με στρατιωτικά μέσα, έναντι των κρατών της περιφέρειάς της, που προσανατολίζονται ή προτίθενται να ενσωματωθούν στη Δύση, ειδικά σε ό,τι αφορά στο στρατιωτικό σκέλος. Για τη Ρωσία, μία πιθανή απώλεια προς τη Δύση ενός θεωρούμενου συμμάχου της, θεωρείται *casus belli*, οδηγώντας την σε ανάλογες ενέργειες. Αν και η σκληρή ισχύς θα συνεχίσει να παρέχει ουσιαστικό υπόβαθρο προς αυτόν τον σκοπό, τις τελευταίες δύο δεκαετίες η Ρωσία έχει δείξει την πρόθεση να αποφύγει μια στρατιωτική αντιπαράθεση με το NATO και οποιοδήποτε σενάριο που περιλαμβάνει μία μεγάλης κλίμακας ανάπτυξη των χερσαίων δυνάμεών της, οι οποίες δεν είναι δομημένες για να διεξάγουν παρατεταμένο και μεγάλης κλίμακας πόλεμο ούτε υποστηρίζονται από μια μεγάλη οικονομία συγκριτικά με τις οικονομίες της Δύσης. Η Ρωσία έχει περιοριστεί σε πολεμικές δυνατότητες προσανατολισμένες για επιχειρήσεις μεγάλης κλίμακας στη Μαύρη Θάλασσα ή στις περιοχές της ανατολικής Μεσογείου. Παρόλα αυτά, οι αλλαγές στις χερσαίες δυνάμεις της, παρέχουν στη χώρα τη δυνατότητα να μετακινήσει γρήγορα μεγάλες μάχιμες μονάδες, όπως αποδείχθηκε και στην περίπτωση της Ουκρανίας τόσο το 2014 όσο και σε μεγαλύτερο βαθμό το 2022.

Παράλληλα, η Ρωσία με την καλλιέργεια ισχυρών εταιρικών σχέσεων με την Τουρκία, επιδιώκει να δημιουργήσει ρήγμα στη συνοχή μεταξύ των συμμάχων του ΝΑΤΟ, στρατηγική η οποία εμποδίζει τη λήψη αποφάσεων της συμμαχίας και επιτρέπει στη Ρωσία να διαμορφώσει το τοπίο της περιφερειακής ασφάλειας στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας. Τα διάφορα και ενίοτε αποκλίνοντα συμφέροντα των δρώντων στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας καθιστούν δύσκολη τη διαμόρφωση μιας ενιαίας στρατηγικής από τη Δύση για την προστασία κοινών στόχων και την καταπολέμηση της ρωσικής επιρροής και εκφοβισμού. Το κύριο εμπόδιο στην αμυντική συνεργασία μεταξύ των κρατών στη Μαύρη Θάλασσα, προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα ζητήματα ασφάλειας που αναφέρθηκαν στην περιοχή, είναι η έλλειψη κοινής αντίληψης για τις υφιστάμενες απειλές.

Τα θέματα ενεργειακής ασφάλειας στην ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας συνδέονται στενά με κινδύνους και απειλές που προέρχονται από την περιοχή και όχι μόνο. Ο ρόλος της Ρωσίας ως ο κύριος πάροχος ενέργειας και ενεργειακός κόμβος, επηρεάζει σημαντικά την εξίσωση του ενεργειακού προβλήματος. Πέραν αυτού, οι διάφοροι γεωπολιτικοί παράγοντες πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη, δεδομένης της θέσης των ενεργειακών πόρων, καθώς τα ζητήματα που σχετίζονται με τη μεταφορά αυτής της ενέργειας στις αγορές, επιφέρουν σημαντικές επιπτώσεις και στην εξωτερική πολιτική των ενδιαφερομένων κρατών. Αυτό αποδεικνύεται και από την περίπτωση των ρωσο-τουρκικών σχέσεων, η διαφοροποίηση των οποίων τα τελευταία χρόνια έχουν διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στις πολιτικές των άλλων κρατών της Μαύρης Θάλασσας. Ευρωπαϊκή Ένωση, ΝΑΤΟ και Ηνωμένες Πολιτείες δείχνουν ιδιαίτερα ανήσυχες σχετικά με τις εξελίξεις στα ενεργειακά θέματα στην ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, κάτι το οποίο είναι φανερό και από τη σταθερή ατζέντα στο ζήτημα αυτό για την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας και των τριών παραγόντων, καθώς η ενεργειακή ασφάλεια είναι προς το παρόν άρρηκτα συνδεδεμένη με τα συμφέροντά τους στην περιοχή.

Ένα από τα προβλήματα που επηρεάζουν την περιφερειακή σταθερότητα και ενεργοποιούν εν μέρη συγκρουσιακούς μηχανισμούς είναι ο μεταβαλλόμενος ρόλος των διεθνών οργανισμών. Εν προκειμένω, ο ρόλος και το κύρος του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (Ο.Α.Σ.Ε.) έχουν υποβαθμιστεί ως αποτέλεσμα του ανταγωνισμού συμφερόντων των μεγάλων δυνάμεων στη περιοχή, κάτι που οδηγεί σε συνθήκες μη ολοκλήρωσης της περιφερειακής ασφάλειας. Ο Ο.Α.Σ.Ε. ως οργανισμός που ενσωματώνει σχεδόν όλους τους κρατικούς παράγοντες στην περιοχή, θα έπρεπε να έχει πολύ πιο ενεργό και παρεμβατικό ρόλο κατά τη χρήση ή απειλή χρήσης σκληρής ισχύος από κράτη ή άλλους παράγοντες, κάτι το οποίο απουσιάζει από τα γεωπολιτικά δρώμενα της Μαύρης Θάλασσας. Έτσι, κατ' επέκταση τόσο ο ρόλος της Ε.Ε. όσο και του ΝΑΤΟ, που δεν διακρίνονται από την οικουμενικότητα του Ο.Α.Σ.Ε., δεν είναι τέτοιος που να ασκεί ισχυρή επίδραση στις γεωπολιτικές εξελίξεις στην περιοχή, με αρνητικές συνέπειες στην ασφάλεια και τη σταθερότητα.

Γενικότερα, η κατάσταση στη Μαύρη Θάλασσα από πλευράς ασφάλειας φαίνεται να επιδεινώνεται. Η ενεργειακή ασφάλεια που τίθεται σε αμφισβήτηση, τα αδιέξοδα στα οποία οδηγούνται οι προσπάθειες εξομάλυνσης των παρατεταμένων συγκρούσεων, η αυξανόμενη στρατιωτικοποίηση των κρατών της περιοχής, το έλλειμμα δημοκρατίας στις χώρες της περιοχής, κ.λπ, δημιουργούν συνθήκες επισφάλειας με άγνωστα αποτελέσματα για τους δρώντες και την ίδια την περιοχή. Οι συνθήκες στην περιφέρεια τη Μαύρης Θάλασσας ομοιάζουν με τις συνθήκες που επικρατούν σε διεθνή συστήματα μη ισορροπημένης πολυπολιτικότητας, με την παρουσία τριών ή περισσότερων μεγάλων δυνάμεων, όπως είναι για την περιφέρεια της Μαύρης Θάλασσας η Ρωσία, η Τουρκία, το ΝΑΤΟ - Η.Π.Α. και η Ευρωπαϊκή

Ένωση, εκ των οποίων μία τουλάχιστον είναι επίδοξος ηγεμόνας (Ρωσία). Η αστάθεια των συστημάτων αυτών αποτελεί ένα από τα χαρακτηριστικά τους, όπως επίσης και οι μακροχρόνιοι πόλεμοι, οι οποίοι δυστυχώς έχουν χτυπήσει την πόρτα της περιφέρειας της Μαύρης Θάλασσας, με άγνωστες συνέπειες για το μέλλον της περιοχής.

6.2. Προτάσεις

Για την αντιμετώπιση των ζητημάτων ασφάλειας που έχουν ανακύψει στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, θα πρέπει η περιφέρεια αυτή να μετατραπεί από ένα περιβάλλον ακραίου ανταγωνισμού που είναι μέχρι σήμερα σε ένα περιβάλλον που θα προωθεί και θα ενισχύει την περιφερειακή συνεργασία. Για να επιτευχθεί αυτό, όλοι οι δρώντες της περιοχής, περιφερειακοί και διεθνείς, θα πρέπει να υποστηρίξουν πρωτοβουλίες συνεργασίας, δημιουργώντας δομές ικανές να στηρίξουν τη συνεργασία, κυρίως στα ζητήματα ασφάλειας που αναλύθηκαν παραπάνω.

Ένα από τα αρχικά στάδια για τη δημιουργία ικανών δομών συνεργασίας, είναι η δημιουργία κλίματος αμοιβαίας εμπιστοσύνης, με την απόρριψη των υφιστάμενων πολιτικών από τους δρώντες της περιοχής, οι οποίες στηρίζονται στον ανταγωνισμό ισχύος και οδηγούν σε εντάσεις μεταξύ των κρατών και των λοιπών θεσμών καθώς και κλίμα δυσπιστίας. Στον τομέα αυτό πρέπει να αναλάβουν ουσιαστική δράση διεθνείς οργανισμοί εγνωσμένου κύρους όπως ο Ο.Η.Ε. ή ο Ο.Α.Σ.Ε., προωθώντας ρεαλιστικά την εμπιστοσύνη και τη συνεργασία στην περιοχή. Αυτοί οι οργανισμοί μπορούν να καταστήσουν δυνατή την υπέρβαση από την υφιστάμενη δυσπιστία, στη συνεργασία και την αλληλοβοήθεια επιτυγχάνοντας σχέσεις της μορφής «win - win» μεταξύ των δρώντων. Υφιστάμενοι μηχανισμοί περιφερειακής συνεργασίας, θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν για την επιδίωξη περιορισμένων νέων περιφερειακών πρωτοβουλιών για κοινά ενδιαφέροντα. Επίσης, μέσα από ad hoc στρατηγικές διμερείς ή πολυμερείς εταιρικές σχέσεις για την προώθηση αμοιβαίων προτεραιοτήτων, με θεσμικές προϋποθέσεις και προδιαγραφές για την είσοδο νέων εταίρων ή την έξοδο ήδη υφισταμένων εταίρων που έπαψαν να πληρούν τις προδιαγραφές, μπορεί να δημιουργηθούν ευέλικτα σχήματα που θα μπορούν να ανταποκριθούν σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης ή να προλάβουν την αρνητική εξέλιξη πιθανών απειλών για την ασφάλεια της περιφέρειας της Μαύρης Θάλασσας.

Οι εν εξελίξει αλλά και οι δυνητικές συγκρούσεις χρήζουν μίας διαφορετικής προσέγγισης τόσο από τα εμπλεκόμενα μέρη όσο και από τους διεθνείς φορείς, εστιάζοντας και αντιμετωπίζοντας τις βαθύτερες αιτίες των προβλημάτων της περιοχής. Η de facto κατάσταση στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας οδηγεί εκ των πραγμάτων στην εμπλοκή όλων των μερών σε κάθε ειρηνευτική διαδικασία και πρωτοβουλία. Απώτερος στόχος πρέπει να είναι η επίτευξη μίας λύσης αποδεκτής από όλα τα εμπλεκόμενα μέρη, με όραμα για διατήρηση της ειρήνης και στο μέλλον.

Ένα βήμα προς αυτόν τον τομέα είναι και ο έλεγχος των εξοπλισμών. Η κούρσα εξοπλισμών στην οποία πολλά από τα κράτη της περιοχής της Μαύρης Θάλασσας έχουν εμπλακεί, αποτελεί κακό οιωνό για τον μέλλον, αναφορικά με τις στρατιωτικές εμπλοκές. Για να αποτραπούν οι ένοπλες συρράξεις θα πρέπει να εφαρμοσθούν πολιτικοί και στρατιωτικοί περιορισμοί στους εξοπλισμούς, προκειμένου να διατηρηθεί μία περιφερειακή ισορροπία. Αυτό

μπορεί να υλοποιηθεί με τη θέσπιση διεθνών μηχανισμών παρακολούθησης σε περιοχές που μπορούν εύκολα να μετατραπούν σε θερμές ζώνες συγκρούσεων. Οι στρατιωτικές δαπάνες και οι συναφείς δραστηριότητες, όπως μεμονωμένες ή συμμαχικές ασκήσεις κ.λπ, θα πρέπει να παρακολουθούνται με προσοχή, ιδιαίτερα εκείνων των παραγόντων που εμπλέκονται σε ανεπίλυτες διενέξεις, καθώς οι αυξανόμενες στρατιωτικές δαπάνες μπορεί να μαρτυρούν σχεδιασμούς για την επίλυση των συγκρούσεων με χρήση βίας.

Σε περίπτωση που το πρώτο βήμα αποτύχει, θα πρέπει να υπάρχουν εναλλακτικές διαδικασίες, μέσω διεθνών μηχανισμών που θα επιτρέπουν την ταχεία ανάπτυξη στην περιοχή των συγκρούσεων και την εμπλοκή παραγόντων και δυνάμεων για την κατάπαυση του πυρός και την επιβολή της ειρήνης. Αυτές οι δράσεις πρέπει να χαρακτηρίζονται από κλίμα συνεργασίας και όχι μεμονωμένων συμφερόντων από τους εμπλεκόμενους και αυτό μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσα από θεσμοθετημένες συνεργατικές - συμμαχικές δομές.

Αναφορικά με το ενεργειακό ζήτημα, ένας συλλογικός μηχανισμός σχεδιασμένος να παρέχει ασφάλεια στις συνεχώς αυξανόμενες γραμμές μεταφοράς ενέργειας, θα μπορούσε να συμβάλει στην ανάπτυξη κλίματος ασφάλειας μέσα από την περιφερειακή συνεργασία, την ανταλλαγή πληροφοριών και την ύπαρξη διαδικασιών αντιμετώπισης των απειλών που ανακύπτουν. Επίσης, μία στρατηγική πολλαπλών αγωγών και διαδρομών μεταφοράς ενέργειας θα προσδώσει αφενός οικονομική ώθηση σε περισσότερα κράτη της περιοχής, όπου μέσα από την οικονομική ανάπτυξη είναι δυνατόν να επιτευχθούν πολλαπλά οφέλη σε αυτά και αφετέρου θα αποδώσει εναλλακτικές ενεργειακές οδούς, με αποτέλεσμα οποιοδήποτε πρόβλημα να αμβλύνεται μέσα από την ύπαρξη αυτών των εφεδρικών διαδρομών, επιτυγχάνοντας έτσι ενεργειακή ασφάλεια τόσο σε περιφερειακό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Η ίδια μεθοδολογία και πρακτική πρέπει να εφαρμοσθεί σε ζητήματα όπως η καταπολέμηση της τρομοκρατίας, η εμπορία ανθρώπων και το λαθρεμπόριο όπλων, προβλήματα τα οποία υπάρχουν στην περιοχή και δεν πρέπει να αντιμετωπισθούν μεμονωμένα αλλά συνδυαστικά, προκειμένου να επιτευχθεί η μέγιστη αποτελεσματικότητα στην καταπολέμησή τους.

Το βασικότερο σημείο για την επιτυχή λειτουργία αυτών των μηχανισμών, είναι η ειλικρινής και διαρκής στήριξη από τις χώρες και τους θεσμούς που βρίσκονται εκτός της περιφέρειας της Μαύρης Θάλασσας, καθώς η συνεργασία από τους εξωτερικούς παράγοντες παίζει κομβικό ρόλο, ειδικά σε θέματα όπως η ανταλλαγή πληροφοριών, η διάθεση ανθρωπίνων και υλικών πόρων, η δημιουργία υποδομών κ.λπ. Έτσι, η Ε.Ε. για παράδειγμα θα πρέπει να εστιάσει την προσοχή της και σε αυτήν την περιοχή διαθέτοντας προς τον σκοπό αυτόν τους απαραίτητους πόρους, επανασχεδιάζοντας τη στρατηγική της πιο ολιστικά χωρίς αποκλεισμούς περιοχών και παραγόντων, που επί του παρόντος δεν αποτελούν άμεσο κίνδυνο για αυτήν, όμως μελλοντικά τα προβλήματα αυτών των περιφερειών δύνανται να μετακυλήσουν και προς τις χώρες της Ένωσης. Στο ίδιο πλαίσιο, περιφερειακές δομές όπως ο Ο.Σ.Ε.Π. θα πρέπει να αποκτήσουν έναν ηγετικό ρόλο σε όλες αυτές τις πρωτοβουλίες ενώ και χώρες που αντιμετωπίζουν συμπλέγματα ασφάλειας, όπως η Ρωσία, θα πρέπει να ενθαρρυνθούν ώστε να συμμετέχουν ενεργά στους θεσμούς συνεργασίας και αλληλεγγύης, αποβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο την αίσθηση απειλής από τους υπόλοιπους παράγοντες - συνεργάτες.

Σε ό,τι αφορά στη θαλάσσια ασφάλεια, στη παρούσα φάση είναι αναγκαία η απόλυτη εφαρμογή και συμμόρφωση όλων των παραγόντων σύμφωνα με τις υφιστάμενες διεθνείς συνθήκες - συμβάσεις, όπως είναι η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας, που διασφαλίζουν την ελευθερία της ναυσιπλοΐας και συμβάλλουν στην οικονομική

ανάπτυξη και περιφερειακή σταθερότητα. Η εφαρμογή και ο έλεγχος της τήρησης αυτών των συμβάσεων απαιτεί μία πιο στιβαρή και συμβατική αποτρεπτική στάση, από διευρυμένες συμμαχικές δράσεις θεσμών, όπως για παράδειγμα η ναυτική παρουσία και η διεξαγωγή ασκήσεων χωρών του NATO σε συνεργασία με χώρες της Μαύρης Θάλασσας εκτός NATO, προκειμένου να επιτευχθεί διαλειτουργικότητα σε συστήματα και διαδικασίες. Αυτό θα αυξήσει τις ικανότητες αντιμετώπισης συμβατικών αλλά και ασύμμετρων απειλών, ενισχύοντας την ανθεκτικότητα και τη συνοχή των εμπλεκόμενων από τη μία και μετριάζοντας αντιδράσεις από χώρες με διαφορετική προσέγγιση στα ζητήματα περιφερειακής ασφάλειας, όπως η Ρωσία, από την άλλη.

Κλείνοντας, σχετικά με τα ζητήματα πυρηνικής ασφάλειας, σύμφωνα με τις οδηγίες του Διεθνούς Οργανισμού Ατομικής Ενέργειας για την πυρηνική ασφάλεια, τα κράτη τα οποία διαχειρίζονται πυρηνικά υλικά, οφείλουν να συνεργάζονται με τα υπόλοιπα κράτη σε θέματα όπως η ανταλλαγή πληροφοριών, σχετικά με πιθανές απειλές και γεγονότα πυρηνικής ασφάλειας, στην ανταπόκριση σε αιτήματα πυρηνικής ασφάλειας, νομικής, τεχνικής βοήθειας, υποστήριξης κ.λπ. Η εφαρμογή και ο έλεγχος υλοποίησης αυτών των οδηγιών είναι απαραίτητα στοιχεία για τις χώρες της Μαύρης Θάλασσας, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι οι χώρες της περιοχής έχουν διαφορετικές δυνατότητες και διαδικασίες πυρηνικής ασφάλειας, όπως για παράδειγμα διαφορετικές εγκαταστάσεις εκπαίδευσης και κατάρτισης για την πυρηνική ασφάλεια, διαφορετικά πυρηνικά εγκληματολογικά εργαστήρια, διαφορετικές διαδικασίες εντοπισμού και ανάκτησης ορφανών πυρηνικών υλικών και διαφορετικές εμπειρίες σε επιχειρήσεις πληροφοριών που σχετίζονται με την καταπολέμηση του λαθρεμπορίου πυρηνικών.

Παρόλο που τα κράτη της περιοχής έχουν πραγματοποιήσει κοινές επιχειρήσεις και ασκήσεις στον τομέα της πυρηνικής ασφάλειας και έχουν ανταλλάξει πληροφορίες σχετικά με τις πρακτικές του παράνομου εμπορίου πυρηνικών, αυτή η συνεργασία ήταν μόνο μέσω ad hoc μηχανισμών και όχι υπό την αιγίδα ενός ευρύτερου θεσμικού φορέα. Αυτό καταδεικνύει την ανάγκη θεσμοθέτησης ενός φορέα, ως βραχίονα του Διεθνούς Οργανισμού Ατομικής Ενέργειας, στον οποίο θα υπάγονται όλοι οι φορείς της εθνικής πυρηνικής ασφάλειας της περιφέρειας της Μαύρης Θάλασσας έτσι ώστε να αναπτυχθούν οι απαραίτητοι δίαυλοι επικοινωνίας μεταξύ των ομολόγων των διαφόρων κρατών και να επιτυγχάνεται τόσο η αμεσότητα στην ανταλλαγή των πληροφοριών όσο και η εμπιστοσύνη μεταξύ των μερών. Σε δεύτερο στάδιο θα πρέπει να πραγματοποιηθούν ασκήσεις πεδίου από τους εμπλεκόμενους για την ανάπτυξη τη συνεργασίας και τον εντοπισμό ελλείψεων προκειμένου να αναληφθούν διορθωτικές ενέργειες και ως ένα τρίτο βήμα θα πρέπει να πραγματοποιηθούν αμοιβαίες συμφωνίες που θα αφορούν την κοινή αντίληψη περί πυρηνικής ασφάλειας και την ανάπτυξη κοινών πρωτοκόλλων για την αντιμετώπιση φαινομένων όπως το λαθρεμπόριο των πυρηνικών υλικών.

Βιβλιογραφία

Βιβλιογραφικές Πηγές

- Antonenko, O. (2008). A War with No Winners, *Survival*, p. 23 - 29, 32 - 34
- Antonenko, O. (2009). Towards a comprehensive regional security framework in the Black Sea region after the Russia–Georgia war, *International Institute for Strategic Studies*, p. 259 - 262
- Avdaliani, E. (2020). Turkey’s Win-Win Strategy in the Nagorno-Karabakh Conflict, *BESA Center Perspectives*, p. 1 - 4
- Bakir, A. (2021). Mapping The Rise of Turkey’s Hard Power, *Middle East, Muslim Geopolitics*, p. 3 - 10
- Bayram, D. Ç. & Tüfekçi, Ö. (2017). Turkey’s Black Sea Vision and its Dynamics, *Karadeniz Technical University, Department of International Relations*, p. 2 - 5
- Biersack, J. & O’Lear, S. (2014). The geopolitics of Russia’s annexation of Crimea: narratives, identity, silences, and energy, *Eurasian Geography and Economics*, p. 248 - 256, 259
- Bogdanova, O. & Makarychev, A. (2020). Baltic-Black Sea Regionalisms Patchworks and Networks at Europe’s Eastern Margins, *Johan Skytte Institute of Political Studies University of Tartu*, p. 75 - 88
- Büyükkakinci, E. (2004). Security Issues and Patterns of Cooperation in the Black Sea Region, *The Turkish Yearbook*, p. 29 - 38
- Cecire, M. (2014). The Russian Invasion of Ukraine, *Foreign Policy Research Institute*, p. 1 - 4
- Celac, S. & Manoli, P. (2006). Towards a New Model of Comprehensive Regionalism in the Black Sea Area, p. 193 - 194
- Ciută, F. (2008). Region? Why Region? Security, Hermeneutics, and the Making of the Black Sea Region, *School of Slavonic and East European Studies, University College London*, p. 124 - 134
- Cohen, A. & Conway, I. (2006). U.S. Strategy in the Black Sea Region, *The Heritage Foundation*, p. 1 - 7
- Cross, S. (2015). NATO – Russia security challenges in the aftermath of Ukraine conflict: managing Black Sea security and beyond, *Kozmetsky Center, St Edward’s University*, p. 152 - 164
- Çelikpala, M. (2010 a). Security in the Black Sea Region, *Department of International Relations, Kadir Has University*, p. 2, 5 - 9, 13 - 16
- Çelikpala, M. (2010 b). Escalating rivalries and diverging interests: prospects for stability and security in the Black Sea region, *Department of International Relations, Kadir Has University*, p. 288 - 296
- De Waal, T. (2021). The Nagorny Karabakh conflict in its fourth decade, *CEPS Working Document*, p. 4 - 9

- Delanoe, I. (2014). After the Crimean Crisis: Towards a Greater Russian Maritime Power in the Black Sea, Center for International and European Studies, Kadir Has University, p. 367 - 368, 371, 374, 379
- Dobysch, M. (2019). Euromaidan and conflict in Eastern Ukraine in social networking sites: Territorial differences of pro-Russian subscriptions in Ukraine, ngarian Geographical Bulletin, p. 55, 57
- Ellison, J. B. (2011). Russian Grand Strategy in the South Ossetia War, World Affairs Institute, p. 345 - 347, 351 - 354
- Eyvazov, J. (2011 a). Some Aspects of the Theory of Regional Security Complexes as Applied to Studies of the Political System in the Post-soviet Space, Institute of Strategic Studies of the Caucasus, p. 18 - 20, 23 - 24
- Eyvazov, J. (2011 b). Central Eurasia Through the Prism of Security: A Regional System or a Subsystem?, Institute of Strategic Studies of the Caucasus, p. 7 - 9, 12 - 14
- Fedchenko, V. & Anthony, I. (2018). Nuclear Security in the Black Sea Region, Contested Spaces, National Capacities and Multinational Potential, Stockholm International Peace Research Institute, p. 1 - 3, 5, 7 - 8, 15, 19, 23, 28, 34 - 35
- Feklyunina, V. (2016). Soft power and identity: Russia, Ukraine and the 'Russian world(s)', European Journal of International Relations, p. 782 - 789
- Fenopetov, V., Lawlor, B., Japaridze, T., Tsantoulis, Y., Schmid, P. A. (2011). New Security Threats—Old Security Architecture and Mind-Sets: Countering the Threat of Radiological and Nuclear Terrorism in the Black Sea Region, American Foreign Policy Interests, p. 204 - 205
- Fischer, S. (2009). Security and military balance in the Black Sea region, Institute for Security Studies of the European Union, p. 334 - 344
- Flanagan, J. S. & Chindea, A. I. (2019). Russia, NATO, and Black Sea Security Strategy, Regional Perspectives from a 2019 Workshop, RAND Corporation, p. 4 - 8, 13 - 14
- Flanagan, J. S., Binnendijk, A., Chindea, A. I., Costello, K., Kirkwood, G., Massicot, D., Reach, C. (2020). Russia, NATO, and Black Sea Security, RAND Corporation, p. 1 - 5, 10 - 11, 24 - 25, 38 - 40, 48 - 49, 54 - 55, 66 - 68, 71, 79 - 80, 105, 110, 115 - 117, 128 - 129, 135 - 136, 142, 148
- Geissler, D., Bär, D., Pröllochs, N., Feuerriegel, S. (2022). Russian propaganda on social media during the 2022 invasion of Ukraine, LMU Munich, University of Giessen, p. 1 - 5
- Gladyshev, M., Krayevska, O., Holovko – Havrysheva, O. (2020). Baltic - Black Sea Region as a Resilient Region: Political and Security Aspects, Ivan Franko National University of Lviv, p. 164 - 171
- Glebov, S. (2009). Black Sea security as a regional concern for the Black Sea states and the global powers, epartment of International Relations, Center for International Studies, Odessa Mechnikov National University, p. 351- 362
- Glebov, S. (2011). Ukraine's Changing Foreign Policy: Implications on the Black Sea Security, Odesa Mechnikov National University, Department of International Relations, p. 130 - 132
- Goldsmith, E. B. & Horiuchi, Y. (2012). In Search of Soft Power Does Foreign Public Opinion Matter for US Foreign Policy?, Trustees of Princeton University, p. 566 - 568
- Ilić, D. & Tomašević, V. (2021). The impact of the Nagorno-Karabakh conflict in 2020 on the perception of combat drones, Serbian Journal of Engineering Management, p. 10 - 15, 17

- Isachenko, D. (2020). Turkey - Russia Partnership in the War over Nagorno-Karabakh, German Institute for International and Security Affairs, p. 2 – 4
- Iskandaryan, A. (2020). The second Karabakh war, or the first post-post-soviet war, Institute for security policy, p. 3 - 7
- Janeliūnas, T. & Tumkevič, A. (2013). Securitization of the Energy Sectors in Estonia, Lithuania, Poland and Ukraine: Motives and Extraordinary Measures, Institute of International Relations and Political Science, Vilnius University, p. 68 - 72, 84 - 88
- Japaridze, T. & Lawlor, B. (2009). The Black Sea: A Special Geography - An Explosive Region, American Foreign Policy Interests, p. 300, 305, 308
- Karadeniz, B. (2007). Security and Stability Architecture in the Black Sea, Center for Strategic Research of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Turkey, p. 97 - 102, 105 - 110
- Kavadze, A. & Kavadze, T. (2015). Securitization of Georgia under the Saakashvili Rule, International Black Sea University, Tbilisi - Albany Associates, London, p. 32 - 34
- Κουσκουβέλης, Η. Λήψη Αποφάσεων, Κρίση, Διαπραγμάτευση. Αθήνα: Παπαζήση, 1997. σελ. 61 - 62
- Κουσκουβέλης, Η. Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις. Αθήνα: Ποιότητα, 2004. σελ. 213 - 216, 247 - 253
- Lindley – French, J. (2010). The Revolution in Security Affairs: Hard and Soft Security Dynamics in the 21st Century, European Security, p. 12 - 54
- Manoli, P. (2012). The Dynamics of Black Sea Subregionalism, University of the Aegean, p. 7 - 8
- Mandel, D. (2016). The conflict in Ukraine, Journal of Contemporary Central and Eastern Europe, p. 83 – 87
- Mbah, R. E. & Wasum, D. F. (2022). Russian-Ukraine 2022 War: A Review of the Economic Impact of Russian-Ukraine Crisis on the USA, UK, Canada, and Europe, Department of Business, Bethany College, CIFE, Centre International de Formation Européenne, p. 11 - 15, 22 - 30
- Mearsheimer, J. Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War. The MIT Press, 1990. p. 191 - 199
- Mikelis, K. (2021). Securitization: Theoretical Underpinnings and Implications. European Union, Security and Defence Policies, Operations and Transatlantic Challenges, p. 39 - 54
- Mintek, H. (2012). Photo Essay: Unsettled, Humanity, p. 30, 33
- Minzarari, D. (2020). Russia's Stake in the Nagorno-Karabakh War: Accident or Design?, German Institute for International and Security Affairs, p. 2 - 3
- Mitrokhin, N. (2015). Infiltration, Instruction, Invasion: Russia's War in the Donbass, JSPPS, p. 219 – 247
- Nerlinger, M. & Utz, S. (2022). The impact of the Russia-Ukraine conflict on energy firms: A capital market perspective, School of Finance and Swiss Finance Institute, University of St. Gallen, Faculty of Business and Economics, University of Augsburg, p. 1 - 5
- Nichol, J. (2010). Armenia, Azerbaijan, and Georgia: Security Issues and Implications for U.S. Interests, Congressional Research Service, p. 12 - 54
- Nicolae, I. M. (2018). Transnistria – a “Bridge Head” of the Russian Federation for Attacking Ukraine, Head of department, Romanian Land Forces Staff, p. 138 - 140, 144 - 146

- Oğuz, Ş. (2017). Russian Hybrid Warfare and its Implications in the Black Sea, USGAM Güvenlik Uzmanı, p. 2 - 16
- Özdamar, Ö. (2010). Security and military balance in the Black Sea region, Department of International Relations, Bilkent University, p. 344 - 349
- Pavliuk, O. & KlympuSh – Tsintsadze, I. (2004). The Black Sea Region, Cooperation and Security Building, EastWest Institute, p. 7 - 10
- Pettersson, T. & Wallensteen, P. (2015). Armed conflicts, 1946–2014, Journal of Peace Research, p. 542 - 541
- Rękawek, K. (2015). Neither “NATO’s Foreign Legion” Nor the “Donbass International Brigades:” (Where Are All the) Foreign Fighters in Ukraine?, Polish Institute of International Affairs, p. 6
- Roberts, M. J. (2007). The Black Sea and European Energy Security, New Mill Farm, p. 215 - 222
- Robinson, P. (2016). Russia's role in the war in Donbass, and the threat to European security, European Politics and Society, p. 506 - 507, 510 - 515
- Rumer, B. E. & Simon, J. (2006). Toward a Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region, Institute for National Strategic Studies, National Defense University, p. 7 - 9, 14, 22, 28
- Safranchuk, I. (2022). The Conflict in Ukraine: Regional and Global Contexts – A Perspective from Russia, Pluto Journals, p. 1 - 4
- Sanders, D. (2009). Maritime security in the Black Sea: can regional solutions work?, Defence Studies Department, Kings College London, Joint Services Command and Staff College, p. 102 - 109, 112 - 116
- Serhii, V. (2019). Ukrainian securitization : to be or not to be?, Leibniz Information Centre for Economics, p. 225 - 249
- Semerçioğlu, H. (2021). The new balance of power in the southern caucasus in the context of the Nagorno-Karabakh conflict in 2020, R&S -Research Studies Anatolia Journal, p. 50 - 51, 56 - 57
- Shelest, H. (2022). From Soft Security to Hard Security in the Black Sea Region – Does the Osce Fit?, Foreign Policy Council “Ukrainian Prism”, p. 184 - 187
- Stoian, V. (2018). Securitizing Tools and Their Societal Effects: Perceptions of Risks and Threats to National Security in Romania, National Intelligence Academy Bucharest, p. 142 - 146
- Strukov, V. & Apyrshchenko, V. (2018). Memory and Securitization in Contemporary Europe, University of Leeds - Southern Federal University Rostov-on-Don, p. 191 - 209, 219 - 225
- Suslov D. M. (2015). “Crimea Is Ours!” Russian popular geopolitics in the new media age, Eurasian Geography and Economics, p. 591 - 595
- Szabo L. N. (2014). Romania's Power Strategy, Babe-Bolyai University, p. 85 - 91
- Tancredi, A. (2014). The Russian annexation of the Crimea: questions relating to the use of force, HAL, p. 6 - 10
- Terziev, V. K., Nichev N.B., Bankov S.M. (2018). National Security of the Republic of Bulgaria, National Military University - Veliko Tarnovo, p. 13 - 20

- Timothy, L. T. (2009). The Bear Went Through the Mountain: Russia Appraises its Five-Day War in South Ossetia, *Journal of Slavic Military Studies*, p. 33 - 40
- Triantaphyllou, D. (2007). Energy Security and Common Foreign and Security Policy (CFSP): The Wider Black Sea Area Context, *e International Centre for Black Sea Studies*, p. 289 - 292, 296 - 299
- Triantaphyllou, D. (2012). The Uncertain Times of Black Sea Regional Security, *Center for International and European Studies, Kadir Has University*, p. 4, 8, 10
- Tsantoulis, Y. (2009). Geopolitics, (sub)regionalism, discourse and a troubled 'power triangle' in the Black Sea, *International Centre for Black Sea Studies*, p. 244 - 245
- Tsereteli, M. (2008). Economic and Energy Security: Connecting Europe and the Black Sea - Caspian Region, *Central Asia - Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, A Joint Transatlantic Research and Policy Center, Johns Hopkins University*, p. 24 - 52, 55 - 59
- Vladova, G. (2016). A Region at a Crossroad: New Realities and Policies for the Black Sea Region, p. 79 - 85, 87 - 90
- Vladova, G. & Knieling, J. (2014). Potential and challenges for the Black Sea regional cooperation, *Eastern Journal of European Studies*, p. 44 - 47
- Vuving, L. A. (2009). How Soft Power Works, *Asia-Pacific Center for Security Studies*, , p. 12 - 54
- Waltz, K. *Theory of International Politics*. McGraw – Hill, 1979. p. 13 - 14
- Weaver, C. & Henderson, K. (2010). The Black Sea Region and EU Policy, The Challenge of Divergent Agendas, *University of Leicester*, p. 1 - 2
- Weaver, C. (2011). Black Sea Regional Security: Present Multipolarity and Future Possibilities, *University of Leicester*, p. 7 - 8, 14 - 15
- Weaver, C. (2013). The Politics of the Black Sea Region, EU Neighbourhood, Conflict Zone or Future Security Community?, *University of Leicester*, p. 3 - 4, 7 - 11
- Wezeman, T. S. & Kuimova, A. (2018). Ukraine and Black Sea security, *Sipri background paper*, p. 3 - 7, 10 - 12
- Welt, C. & Bowen, S. A. (2021). Azerbaijan and Armenia: The Nagorno-Karabakh Conflict, *Congressional Research Service*, p. 7 - 16
- Winrow, M. G. (2005). Energy Security in the Black Sea-Caspian Region, *Bilgi University*, p. 86 - 87, 89 - 97
- Winrow, M. G. (2007). Geopolitics and Energy Security in the Wider Black Sea Region, *Southeast European and Black Sea Studies*, p. 218 - 220, 223 - 227, 231 - 233

Πηγές από το Διαδίκτυο

- Athens Voice. Πράκτορας της Ρωσίας Ουκρανός ιερέας - Καταδικάστηκε σε κάθειρξη 12 ετών. 07 Δεκεμβρίου 2022. <https://www.athensvoice.gr/epikairotita/diethni/781730/praktor-as-tis-rosias-oukranos-iereas-katadikastike-se-katheirxi-12-eton/> (πρόσβαση στις 10 Δεκεμβρίου 2022)
- Associated Press. Cornered In Ukraine, Putin Ditches Annual News Conference. 13 Δεκεμβρίου 2022. <https://www.news.com/stories/cornered-in-ukraine-putin-ditches-annual-news-conference/> (πρόσβαση στις 13 Δεκεμβρίου 2022)

- Αυτοδιοίκηση. Γεωργία: Ζητά την αποχώρηση των Ρώσων από Αμπχαζία και Νότια Οσετία. 9 Αυγούστου 2022. <https://www.aftodioikisi.gr/diethni/georgia-zita-tin-apochorisi-ton-roson-aro-ampchazia-kai-notia-osetia/> (πρόσβαση στις 2 Δεκεμβρίου 2022)
- Βέτση, Ε. Αποστολή στη Γεωργία: Η εμμονή με τη Ρωσία. 18 Οκτωβρίου 2021. www.avgi.gr/entheta/monde-diplomatique/399382_apostoli-sti-georgia-i-emmoni-me-ti-rosia (πρόσβαση στις 30 Νοεμβρίου 2022)
- Γεωργακόπουλος, Σ. Σε εμπόλεμη κατάσταση Ρωσία και Γεωργία. 08 Αυγούστου 2008. www.dw.com/el/σε-εμπόλεμη-κατάσταση-ρωσία-και-γεωργία/a-3547541 (πρόσβαση στις 30 Νοεμβρίου 2022)
- Capital. Ουκρανία: Ανασύνταξη των Ρώσων για κατάληψη του Ντονμπάς και "γεφύρωση" με την Κριμαία, βλέπει το ΝΑΤΟ. 05 Απριλίου 2022. <https://www.capital.gr/diethni/3625816/oukrania-anasuntaxi-ton-roson-gia-katalipsi-tou-ntonmpas-kai-gefurosi-me-tin-krimaia-blepei-to-nato> (πρόσβαση στις 10 Δεκεμβρίου 2022)
- Capital. «Ρωσική εισβολή» στην Κριμαία. 28 Φεβρουαρίου 2014. <https://www.capital.gr/epikairotita/1967184/-rosiki-eisboli-stin-krimaia> (πρόσβαση στις 10 Δεκεμβρίου 2022)
- Capital. Κρεμλίνο: Δεν αποσύρουμε τα στρατεύματα από την Ουκρανία. 13 Δεκεμβρίου 2022. <https://www.capital.gr/diethni/3687010/kremlino-den-aposyroume-ta-strateumata-apo-tin-oukrania> (πρόσβαση στις 14 Δεκεμβρίου 2022)
- Cognoscoteam. Η Πορτοκαλί Επανάσταση του 2004 στην Ουκρανία. 20 Φεβρουαρίου 2022. <https://cognoscoteam.gr/archives/32042> (πρόσβαση στις 22 Νοεμβρίου 2022)
- D News. Πόλεμος στην Ουκρανία: Βομβαρδισμοί στο κέντρο του Κιέβου από ρωσικά drone καμικάζι. 17 Οκτωβρίου 2022. <https://www.dikaiologitika.gr/eidhseis/kosmos/404898/polemos-stin-oukrania-vomvardismoι-sto-kentro-tou-kievou-aro-rosika-drone-kamikazi> (πρόσβαση στις 13 Δεκεμβρίου 2022)
- Δημητρόπουλος, Γ. Πόλεμος στην Ουκρανία: Το Κίεβο κατηγορεί τη Μόσχα για πειρατεία στη Μαύρη Θάλασσα. 03 Μαρτίου 2022. <https://www.flash.gr/world/1923988/polemos-stin-oukrania-to-kievo-katigorei-ti-mosxa-gia-peirateia-sti-mayri-thalassa> (πρόσβαση στις 22 Νοεμβρίου 2022)
- Δουλγέρη, Φ. Ρουμανία: Ενισχύεται η αμερικανική παρουσία στην ανατολική Ευρώπη. 11 Φεβρουαρίου 2022. <https://gr.euronews.com/2022/02/11/roumania-enishyetai-i-amerikaniki-parousia-stin-anatoliki-evropi> (πρόσβαση στις 26 Νοεμβρίου 2022)
- Euronews. 10 χρόνια από τον πόλεμο Γεωργίας - Ρωσίας: Το χρονικό της Σύγκρουσης. 09 Αυγούστου 2018. <https://gr.euronews.com/2018/08/08/polemos-rosias-georgias-deka-xronia-xroniko> (πρόσβαση στις 30 Νοεμβρίου 2022)
- Euronews. Ανασκόπηση 2020: Ο πόλεμος στο Ναγκόρνο – Καραμπάχ. 23 Δεκεμβρίου 2020. <https://gr.euronews.com/2020/12/23/anaskophsh-2020-o-polemos-sto-nagkorno-karabah> (πρόσβαση στις 13 Δεκεμβρίου 2022)
- Ευσταθιάδης Στ. Πόλεμος στη Νέα Οσετία. 25 Νοεμβρίου 2008. <https://www.tovima.gr/2008/11/25/world/polemos-sti-notia-osetia/> (πρόσβαση στις 30 Νοεμβρίου 2022)

- Financialnews. Καταπολέμηση του λαθρεμπορίου όπλων και της εκμετάλλευσης προσφύγων συζήτησαν οι ΥΠΕΣ της ΕΕ στην Πράγα. 12 Ιουλίου 2022. <https://financialnews.com.cy/katapolemish-tou-lathremporiou-orlwn-kai-ths-ekmetalleusis-prosfugwn-suzhthsan-oi-y-pes-ths-ee-sthn-praga/> (πρόσβαση στις 27 Νοεμβρίου 2022)
- Η Αυγή. Η Γεωργία δοκιμάζει τις αντοχές του Πούτιν. 18 Οκτωβρίου 2021. https://www.avgi.gr/entheta/monde-diplomatique/399383_i-georgia-dokimazei-tis-antohes-toy-roytin (πρόσβαση στις 30 Νοεμβρίου 2022)
- Huffingtonpost. Υπερδνειστερία: Ποια είναι η περιοχή που ανεβαίνουν οι εντάσεις και πώς συνδέεται με την Ουκρανία. 27 Απριλίου 2022. <https://www.huffingtonpost.gr/entry/eperdneisteria-ποια-einai-e-> (πρόσβαση στις 26 Νοεμβρίου 2022)
- Θεολόγου, Α. Λιβύη, Ναγκόρνο-Καραμπάχ: Τα drones αλλάζουν τον πόλεμο. 30 Σεπτεμβρίου 2020. <https://www.ptisidiastima.com/libya-nagorno-karabakh-drone-warfare/> (πρόσβαση στις 25 Νοεμβρίου 2022)
- Iefimerida. Η Γεωργία κάλεσε τη Ρωσία να αποσύρει τα στρατεύματά της από την Αμπχαζία και τη Νότια Οσετία. 08 Αυγούστου 2022. <https://www.iefimerida.gr/kosmos/i-georgia-kalese-ti-rosia-na-aposyrei-strateymata> (πρόσβαση στις 30 Νοεμβρίου 2022)
- Iefimerida. Ρωσία: «Είμαστε έτοιμοι να διαπραγματευθούμε την παράδοση της Ουκρανίας» -Οι όροι που θέτει ο Πούτιν. 24 Φεβρουαρίου 2022. <https://www.iefimerida.gr/kosmos/rosia-eimaste-etoimoi-na-diapragmateytoyme-paradosi-oukranias-oi-oroi-roytin> (πρόσβαση στις 13 Δεκεμβρίου 2022)
- Imerodromos. Αμερικάνικο αντιτορπιλικό προσπάθησε να παραβιάσει τα Ρωσικά χωρικά ύδατα. 15 Οκτωβρίου 2021. <https://www.imerodromos.gr/amerikaniko-antitorpiliko-prospathise-naparaviasei-ta-rosika-chorika-ydata/> (πρόσβαση στις 28 Νοεμβρίου 2022)
- In. Εγκαινιάστηκε ο πετρελαιοαγωγός Μπακού-Τιφλίδα-Τσεϊχάν. 13 Ιουλίου 2006. <https://www.in.gr/2006/07/13/economy/egkainiastike-o-petrelaiagwgos-mpakoy-tiflida-tseixan/> (πρόσβαση στις 26 Νοεμβρίου 2022)
- In. Αντιμέτωπη με οικολογική καταστροφή η Μαύρη Θάλασσα από τη βύθιση του ρωσικού τάνκερ. 12 Νοεμβρίου 2007. <https://www.in.gr/2007/11/12/> (πρόσβαση στις 27 Νοεμβρίου 2022)
- Iskra. ΗΠΑ στέλνουν 1.800 αντιαρματικά Javelin στην Ουκρανία-Ουκρανία η πλέον υπερεξοπλισμένη χώρα!!! 16 Σεπτεμβρίου 2022. <https://iskra.gr/ipa-stelnoun-1-800-antiarmatika-javelin-stin-oukrania-oukrania-i-pleon-yperexorplismeni-chora/> (πρόσβαση στις 27 Νοεμβρίου 2022)
- Kathimerini. Οι τρεις παράγοντες της νίκης των Αζέρων. 23 Νοεμβρίου 2020. <https://www.kathimerini.gr/world/561168628/oi-treis-paragontes-tis-nikis-ton-azeron/> (πρόσβαση στις 27 Νοεμβρίου 2022)
- Καραγιωργάκης, Ι. Πόλεμος της Νότιας Οσετίας (2008): Πως άλλαξε τις ισορροπίες στον Καύκασο; 31 Μαρτίου 2020. <https://www.maxmag.gr/politismos/istoria/osetias/> (πρόσβαση στις 30 Νοεμβρίου 2022)
- Liberal. Γεωργία: Η αποσχισθείσα επαρχία Αμπχαζία δεν σκοπεύει να ενταχθεί στη Ρωσία. 31 Μαρτίου 2022. <https://www.liberal.gr/diethni-themata/georgia-i-aposhistheisa-eparhia-amphazia-denskopeyei-na-entahthei-sti-rosia> (πρόσβαση στις 30 Νοεμβρίου 2022)
- Μανιάτης, Ι. Έρευνα – Ανάλυση: Ενεργειακή στρατηγική, η Ελλάδα προς τη σωστή κατεύθυνση. 16 Απριλίου 2022. <https://www.kathimerini.gr/society/561812338/> (πρόσβαση στις 27 Νοεμβρίου 2022)

- Μανώλη, Π. Ναγκόρνο-Καραμπάχ: 30 χρόνια σύγκρουσης. 14 Οκτωβρίου 2020. <https://www.eliamep.gr/publication/%CE%BD%CE%B1%CE%B3%CE%BA%CF%8C%CF%81%CE%BD%CE%BF-%CE%BA%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%BC%CF%80%CE%AC%CF%87-30-%CF%87%CF%81%CF%8C%CE%BD%CE%B9%CE%B1-%CF%83%CF%85%CE%B3%CE%BA%CF%81%CE%BF%CF%8D%CF%83%CE%B5%CF%89/> (πρόσβαση στις 13 Δεκεμβρίου 2022)
- NATO. 10 Years Anniversary of NATO Humint Centre of Excellence. 31 July 2020. <https://www.natoehoe.org/10-years-anniversary-of-nato-humint-centre-of-excellence/> (πρόσβαση στις 27 Νοεμβρίου 2022)
- Ναυτεμπορική. Διχασμένοι οι Ρώσοι με την εισβολή στην Ουκρανία – «Αναγκαία» ή «πηγή θλίψης»; 23 Αυγούστου 2022. <https://www.naftemporiki.gr/kosmos/1364407/dichasmenoi-oi-rosoi-me-tin-eisvoli-stin-oukrania-anagkaia-i-pigi-thlipsis/> (πρόσβαση στις 13 Δεκεμβρίου 2022)
- News247. Ρωσία: "Εξαφανίζει" σταδιακά την Ουκρανία - Έχει προσαρτήσει από το 2014 το 19,4% των εδαφών της. 30 Σεπτεμβρίου 2022. <https://www.news247.gr/kosmos/rosia-exafanizei-stiadiakatin-oukrania-echei-prosartisei-apo-to-2014-to-19-4-ton-edafon-tis.9776637.html> (πρόσβαση στις 10 Δεκεμβρίου 2022)
- News247. Ξυπνά μνήμες του 1940 η κατάληψη της Κριμαίας στις χώρες της Βαλτικής: Αισθάνονται ευάλωτες στη ρωσική επιθετικότητα. 14 Μαρτίου 2014. <https://www.news247.gr/kosmos/xypnamnimes-toy-1940-i-katalipsi-tis-krimaias-stis-chores-tis-valtikis-aisthanontai-eyalotes-sti-rosiki-epithetikotita.6259091.html> (πρόσβαση στις 10 Δεκεμβρίου 2022)
- Newsbeast. Πόλεμος στην Ουκρανία: «Λίγες οι απώλειες της Ρωσίας», ανακοίνωσε η Μόσχα. 27 Φεβρουαρίου 2022. <https://www.newsbeast.gr/world/arthro/8354974/polemos-stin-oukrania-liges-oi-apoleies-tis-rosias-anakoinose-i-moscha> (πρόσβαση στις 10 Δεκεμβρίου 2022)
- Newsit. Πόλεμος στην Ουκρανία: Η Ρωσία ετοιμάζει νέες επιθέσεις, λείει το Κίεβο. 14 Μαρτίου 2022. <https://www.newsit.gr/kosmos/polemos-stin-oukrania-i-rosia-etimazei-nees-epitheseis-leei-to-kievno/3486395/> (πρόσβαση στις 10 Δεκεμβρίου 2022)
- OC Media. Three terrorists dead' in Azerbaijan shootout. 27 Oktober 2017. <https://oc-media.org/three-terrorists-dead-in-azerbaijan-shootout/> (πρόσβαση στις 27 Νοεμβρίου 2022)
- Ομπρετένοβα, Τ. Η Βουλγαρία στο NATO – 11 χρόνια αργότερα. 04 Μαρτίου 2015. <https://bnr.bg/el/post/100541662/i-voulgaria-sto-nato-11-ronia-argotera> (πρόσβαση στις 22 Νοεμβρίου 2022)
- Παμπουχίδου, Γ. Ένταση στις σχέσεις Γεωργίας και Ρωσίας με αφορμή τα ρωσικά στρατεύματα σε Αμπχαζία και Νότια Οσετία. 08 Αυγούστου 2022. <https://www.ertnews.gr/eidiseis/diethni/entastis-scheseis-georgias-kai-rosias-me-aformi-ta-rosika-strateymata-se-ampchazia-kai-notia-osetia/> (πρόσβαση στις 2 Δεκεμβρίου 2022)
- Πρίφτη, Κ. Αρμενία Vs Αζερμπαϊτζάν - Τι δείχνει το οπλοστάσιο των χωρών που συγκρούονται στο Ναγκόρνο Καραμπάχ. 30 Σεπτεμβρίου 2020. https://www.huffingtonpost.gr/entry/armenia-vs-azermpaitzan-ti-deichnei-to-oplostasio-ton-choron-poe-seykroontai-sto-naykorno-karampach_gr (πρόσβαση στις 27 Νοεμβρίου 2022)
- Protothema. Gazprom: Η παροχή αερίου στην Ευρώπη μέσω Ουκρανίας έπεσε και άλλο σήμερα. 22 Μαΐου 2022. <https://www.protothema.gr/economy/article/1245993/> (πρόσβαση στις 25 Νοεμβρίου 2022)

- Protothema. Πόλεμος στην Ουκρανία: Οι Ρώσοι αποκάλυψαν για πρώτη φορά γιατί επιθυμούν την κατάληψη της Μαριούπολης. 23 Μαρτίου 2022. <https://www.protothema.gr/world/article/1225257/polemos-stin-oukrania-i-mosha-apokalypse-gia-proti-fora-giati-epithumei-tin-katalipsi-tis-marioupolis/> (πρόσβαση στις 08 Δεκεμβρίου 2022)
- Πτήση και Διάστημα. ΣΑΝ ΣΗΜΕΡΑ – 7 Αυγούστου 2008: Ο Πόλεμος της Νότιας Οσσετίας, η σύγκρουση των 10 ημερών. 07 Αυγούστου 2020. <https://www.ptisidiastima.com/2008-south-ossetia-war/> (πρόσβαση στις 27 Νοεμβρίου 2022)
- Ραχμάνη, Σ. Πόλεμος στην Ουκρανία: Βομβαρδισμοί στο κέντρο του Κιέβου από ρωσικά drone καμικάζι. 17 Οκτωβρίου 2022. <https://www.dikaiologitika.gr/eidhseis/kosmos/404898/polemos-stin-oukrania-vomvardismoι-sto-kentro-tou-kievou-aro-rosika-drone-kamikazi> (πρόσβαση στις 13 Δεκεμβρίου 2022)
- Σαμπολής, Κ. Δύσκολη η απεξάρτηση της Ευρώπης από τη ρωσική ενέργεια. 26 Απριλίου 2022. <https://www.kathimerini.gr/economy/international/561824971> (πρόσβαση στις 26 Νοεμβρίου 2022)
- Τα Νέα. Κλιμάκωση στη Νότια Οσσετία: Οι Ρώσοι βύθισαν γεωργιανή πυραυλάκατο. 10 Αυγούστου 2008. <https://www.tanea.gr/2008/08/10/world/klimakwsi-sti-notia-osetia-br-oi-rwsoi-bythisan-gewrgiani-pyraylakato/> (πρόσβαση στις 30 Νοεμβρίου 2022)
- Τα Νέα. Εισβολή Ρώσων στη Γεωργία. 11 Αυγούστου 2008. www.tanea.gr/2008/08/11/world/eisboli-rwsw-n-sti-gewrgia (πρόσβαση στις 30 Νοεμβρίου 2022)
- Τα Νέα. «Κόκκινος συναγερμός» σε Δύση και Ουκρανία μετά τη ρωσική εισβολή στη Κριμαία. 2 Μαρτίου 2014. <https://www.tanea.gr/2014/03/02/world/kokkinos-synagermos-se-dysi-kai-oukrania-meta-ti-rwσική-eisβολή-sti-krimaia> (πρόσβαση στις 10 Δεκεμβρίου 2022)
- Taxydromos. Τέσσερις συλλήψεις στην Τουρκία για λαθρεμπόριο πυρηνικών υλικών. 19 Μαρτίου 2019. https://taxydromos.gr/m/m_article.php?id=292133 (πρόσβαση στις 27 Νοεμβρίου 2022)
- The Guardian. Ukraine: pro-Russia separatists set for victory in eastern region referendum. 12 Μαΐου 2014. <https://www.theguardian.com/world/2014/may/11/eastern-ukraine-referendum-donetsk-luhansk> (πρόσβαση στις 2 Δεκεμβρίου 2022)
- Thetoc. Ουκρανία: Από την Κριμαία στο Ντονμπάς - Οι προσαρτήσεις κατεχόμενων περιφερειών στη Ρωσία από το 2014. 30 Σεπτεμβρίου 2022. <https://www.thetoc.gr/diethni/article/oukrania-aro-tin-krimaia-sto-ntonmpas---oi-prosartiseis-katexomenon-perifereion-sti-rosia-aro-to-2014/> (πρόσβαση στις 13 Δεκεμβρίου 2022)
- Το Βήμα. Δεν θα παραδώσει τελικά η Γαλλία τα Μιστράλ στη Ρωσία. 7 Αυγούστου 2015. <https://www.tovima.gr/2015/08/07/world/den-tha-paradwsei-telika-i-gallia-ta-mistral-sti-rwsia/> (πρόσβαση στις 26 Νοεμβρίου 2022)
- Το Βήμα. Ουκρανία: Βομβαρδισμοί στο Ντονέτσκ, 30 νεκροί στο Λουχάνσκ. 11 Ιουλίου 2014. <https://www.tovima.gr/2014/07/11/world/oukrania-bombardismoι-sto-ntonetsk-30-nekroi-sto-loyxansk/> (πρόσβαση στις 13 Δεκεμβρίου 2022)
- Tribune. Η Ρωσία δεν έχει τίποτα άλλο εκτός από σκληρή ισχύ και χρειάζεται μία νίκη. 20 Δεκεμβρίου 2021. <https://www.tribune.gr/world/news/article/792638> (πρόσβαση στις 27 Νοεμβρίου 2022)
- Turkishnavy. Ten Years of BlackSeaFor: A Partial Assessment. 12 May 2011. <https://turkishnavy.net/2011/05/12/ten-years-of-blackseafort-a-partial-assessment/> (πρόσβαση στις 25 Νοεμβρίου 2022)

Tyshchenko, K. Invaders have turned Melitopol into one big military base. 13 Νοεμβρίου 2022. <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2022/11/13/7376189> πρόσβαση στις 13 Δεκεμβρίου 2022)

Van Brugen, I. Russian Soldiers Executed for Showing Fear, Captured Recruit Says. 13 Δεκεμβρίου 2022. <https://www.newsweek.com/russian-soldiers-executed-fear-wagner-ukraine-1766773> (πρόσβαση στις 13 Δεκεμβρίου 2022)

Wikipedia. Πόλεμος της Νότιας Οσετίας (2008). 23 Μαρτίου 2022. [el.wikipedia.org/wiki/Πόλεμος_της_Νότιας_Οσετίας_\(2008\)](https://el.wikipedia.org/wiki/Πόλεμος_της_Νότιας_Οσετίας_(2008)) (πρόσβαση στις 30 Νοεμβρίου 2022)

Wikipedia. Επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου 2001. 27 Οκτωβρίου 2022. https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%95%CF%80%CE%B9%CE%B8%CE%AD%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82_%CF%84%CE%B7%CF%82_11%CE%B7%CF%82_%CE%A3%CE%B5%CF%80%CF%84%CE%B5%CE%BC%CE%B2%CF%81%CE%AF%CE%BF%CF%85_2001 (πρόσβαση στις 27 Νοεμβρίου 2022)

Wikipedia. Πόλεμος στο Ντονμπάς. 24 Οκτωβρίου 2022. https://el.wikipedia.org/wiki/Πόλεμος_στο_Ντονμπάς (πρόσβαση στις 2 Δεκεμβρίου 2022)

Wikipedia. Εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία. 16 Νοεμβρίου 2022. https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%95%CE%B9%CF%83%CE%B2%CE%BF%CE%BB%CE%AE_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%A1%CF%89%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%82_%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%9F%CF%85%CE%BA%CF%81%CE%B1%CE%BD%CE%AF%CE%B1 (πρόσβαση στις 28 Νοεμβρίου 2022)

Wikipedia. Λαϊκή Δημοκρατία του Ντονέτσκ. 20 Νοεμβρίου 2022. https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9B%CE%B1%CF%8A%CE%BA%CE%AE_%CE%94%CE%B7%CE%BC%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%AF%CE%B1_%CF%84%CE%BF%CF%85_%CE%9D%CF%84%CE%BF%CE%BD%CE%AD%CF%84%CF%83%CE%BA (πρόσβαση στις 2 Δεκεμβρίου 2022)

Wikipedia. Δημοκρατία του Αρτσάχ. 28 Σεπτεμβρίου 2022. https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CE%B7%CE%BC%CE%BF%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%AF%CE%B1_%CF%84%CE%BF%CF%85_%CE%91%CF%81%CF%84%CF%83%CE%AC%CF%87 (πρόσβαση στις 2 Δεκεμβρίου 2022)

Wikipedia. Μάχη της Σούσα (2020). 13 Νοεμβρίου 2022. [https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9C%CE%AC%CF%87%CE%B7_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%A3%CE%BF%CF%8D%CF%83%CE%B1_\(2020\)](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9C%CE%AC%CF%87%CE%B7_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%A3%CE%BF%CF%8D%CF%83%CE%B1_(2020)) (πρόσβαση στις 13 Δεκεμβρίου 2022)

Youtube. Η Ρωσία υψώνει φράχτη στα αμφισβητούμενα σύνορα Γεωργίας-Νότιας Οσετίας. 29 Ιουνίου 2014. <https://www.youtube.com/watch?v=HXBeKeDyDJI> (πρόσβαση στις 30 Νοεμβρίου 2022)

Youtube. Σκηνικό πολέμου μεταξύ Αρμενίας και Αζερμπαϊτζάν στο Ναγκόρνο - Καραμπάχ. https://www.youtube.com/watch?v=swpu__597xw (πρόσβαση στις 13 Δεκεμβρίου 2022)

Πηγές για τους Χάρτες

earth.google.com/web/ (Πρόσβαση 26 Νοεμβρίου 2022)

el.wikipedia.org/wiki/Μαύρη_Θάλασσα (πρόσβαση στις 22 Νοεμβρίου 2022)

el.wikipedia.org/wiki/%CE%9D%CE%91%CE%A4%CE%9F (πρόσβαση στις 27 Νοεμβρίου 2022)

el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B4%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%AC%CE%BD (πρόσβαση στις 27 Νοεμβρίου 2022)

en.wikipedia.org/wiki/2007_Georgian_demonstrations (πρόσβαση στις 27 Νοεμβρίου 2022)

https://www.huffingtonpost.gr/entry/e-toerkia-exaryeronei-te-sterixe-tes-ste-rosia-mepetrelaio_gr_6303264fe4b0f72c09d8b31b (πρόσβαση στις 10 Νοεμβρίου 2022)

<https://www.sansimera.gr/articles/756> (πρόσβαση στις 10 Νοεμβρίου 2022)

https://www.efsyn.gr/kosmos/eyropi/333146_poia-einai-ta-synora-ntonetsk-kai-loygkansk

el.wikipedia.org/wiki/Συνθήκη_του_Μοντρέ (πρόσβαση στις 16 Νοεμβρίου 2022)

el.wikipedia.org/wiki/Υπερδνειστερία (πρόσβαση στις 16 Νοεμβρίου 2022)

<https://www.ertnews.gr/dimosio-vima/arthrografia/yparchei-kindynos-na-anapsei-xana-fotia-sto-nagkorno-karampach/> (πρόσβαση στις 10 Νοεμβρίου 2022)

<https://www.liberal.gr/think-tanks/apostatheropoiitiko-symplegma-toy-sotira-tis-rosias-sti-mayri-thalassa> (πρόσβαση στις 11 Νοεμβρίου 2022)

<https://www.transform-network.net/el/publications/detail/inclusive-european-security-russia-and-the-eu-in-the-post-western-world/> (πρόσβαση στις 16 Νοεμβρίου 2022)

<https://www.ereportaz.gr/o-poutin-katigorei-ti-dysi-oti-ypokinei-epanastaseis-se-chores-tis-proin-essd/> (πρόσβαση στις 26 Νοεμβρίου 2022)

<https://gr.dreamstime.com/%CE%B1%CF%80%CE%B5%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CE%BD%CE%B9%CF%83%CE%B7-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%B8%CE%B5%CE%BC%CE%AC%CF%84%CF%89%CE%BD-%CF%80%CE%BF-%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CF%87%CE%AC%CF%81%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%81%CF%89%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%82-image60519238> (πρόσβαση στις 16 Νοεμβρίου 2022)

<https://www.capital.gr/diethni/3595381/armenia-nekroi-15-stratiotes-mas-to-azerpaitzan-aixmalotise-12-armenious> (πρόσβαση στις 26 Νοεμβρίου 2022)

<http://www.greekazerchamber.eu/%CE%B5%CE%BD%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CF%84%CE%BF%CE%BC%CE%AD%CE%B1%CF%82-%CF%80%CE%B5%CF%84%CF%81%CE%B5%CE%BB%CE%B1%CE%AF%CE%BF-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%86%CF%85%CF%83/> (πρόσβαση στις 26 Νοεμβρίου 2022)

<https://www.bankingnews.gr/energeia/articles/395891/giati-o-agwgos-turkstream-allazei-ta-gewpolitika-dedomena> (πρόσβαση στις 26 Νοεμβρίου 2022)

<https://left.gr/news/apehei-i-ellada-apo-ti-synodo-osep-sti-rosia> (πρόσβαση στις 28 Νοεμβρίου 2022)

Παράρτημα Α.

Κύρια Γεγονότα που Επηρέασαν την Ασφάλεια της Μαύρης Θάλασσας από το 2004 έως Σήμερα

1. Ο Ρωσο-γεωργιανός Πόλεμος του 2008

Το 1989, με την εμφάνιση των πρώτων ρηγμάτων στην Ε.Σ.Σ.Δ., μέσα από τις διαδηλώσεις των Γεωργιανών για την ανεξαρτησία τους και την άνοδο στην εξουσία του Γεωργιανού εθνικιστή πολιτικού Ζβιάντ Γκαμσαχούρντια, οι κάτοικοι της Νότιας Οσετίας και της Αμπχαζίας, περιοχές στις οποίες κατοικούσαν κατά πλειοψηφία οι Οσέτιοι και οι Αμπχάζιοι, δύο εθνοτικές μειονότητες, ενήργησαν με παρόμοιο τρόπο, ζητώντας την αυτονομία τους από τη Γεωργία. Οι Οσέτιοι, ένα λαός στην περιοχή του Καυκάσου, απόγονοι ιρανικών ομάδων, είχαν φτάσει στην περιοχή κατά τα μεσαιωνικά χρόνια εκδιωκόμενοι από Μογγόλους εισβολείς. Η περιοχή που ονομάστηκε Οσετία, διακρίνεται στη Βόρεια, η οποία αποτελεί τμήμα της Ρωσίας και τη Νότια που αποτελούσε τμήμα της Γεωργίας. Η Νότια Οσετία και η Αμπχαζία συμπεριλήφθηκαν στα διεθνώς αναγνωρισμένα σύνορα της Γεωργίας και έτσι οι Οσέτιοι όπως και οι Αμπχάζιοι αρνήθηκαν τη νέα πραγματικότητα και ανακήρυξαν μονομερώς την ανεξαρτησία τους, σχηματίζοντας αντίστοιχα και κυβερνήσεις (Βέτση, 2021; Ellison, 2011; Καργιωτάκης, 2020; Wikipedia, 2022).

Το τμήμα της Οσετίας που βρίσκεται στη ρωσική πλευρά (Βόρεια Οσετία) και το αντίστοιχο στην πλευρά της Γεωργίας (Νότια Οσετία) (Πηγή: euronews, 2018)

Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να προκληθούν στην περιοχή δύο πολέμοι με εκατοντάδες απώλειες και εκτοπίσεις πληθυσμών, ένας το 1991 στη Νότια Οσετία και ένας στην Αμπχαζία το 1992. Η υποστήριξη των αποσχιστών από τη Μόσχα και ο εμφύλιος πόλεμος στη Γεωργία που διήρκησε από το 1991 έως το 1993, αποστέρησε τη δυνατότητα στη χώρα να επικρατήσει έναντι των αποσχιστών και έτσι μετά από τρία χρόνια σποραδικής βίας, γεννήθηκαν δύο κρατικές οντότητες, μη αναγνωρισμένες από τον Ο.Η.Ε. Γύρω από την πρωτεύουσα της Νότιας Οσετίας, την Τσхинβάλι, εγκαταστάθηκαν ρωσικές δυνάμεις ως ειρηνευτική δύναμη και καθορίστηκε ένας διάδρομος ασφάλειας κατά μήκος των συνόρων της Νότιας Οσετίας (Βέτση, 2021; Euronews, 2018; Wikipedia, 2022).

Η πόλη Τσхинβάλι, πρωτεύουσα της Νότιας Οσετίας (Πηγή: Καραγιωργάκης, 2020)

Το 2004 εξελέγη πρόεδρος της Γεωργίας ο Μιχαήλ Σαακασβίλι, πρόθεση του οποίου ήταν η αποκατάσταση του ελέγχου από τους Γεωργιανούς στις περιοχές της Νότια Οσετίας και της Αμπχαζίας. Οι Η.Π.Α. προκειμένου να παρεισφρήσουν στην περιοχή και να ισχυροποιήσουν τα συμφέροντά τους ελέγχοντας παράλληλα τη Ρωσία, αναβάθμισαν τις σχέσεις τους με τη Γεωργία μέσα από την παροχή οικονομικής και στρατιωτικής υποστήριξης για την αναδιοργάνωση του στρατού της, την παροχή οπλισμού και την αποστολή στρατιωτικών συμβούλων. Η ενέργεια των Η.Π.Α. να στηρίξουν την προσπάθεια ένταξης της Γεωργίας στο NATO, όξυνε περαιτέρω τη σχέσεις με τη Μόσχα (Antonenko, 2008).

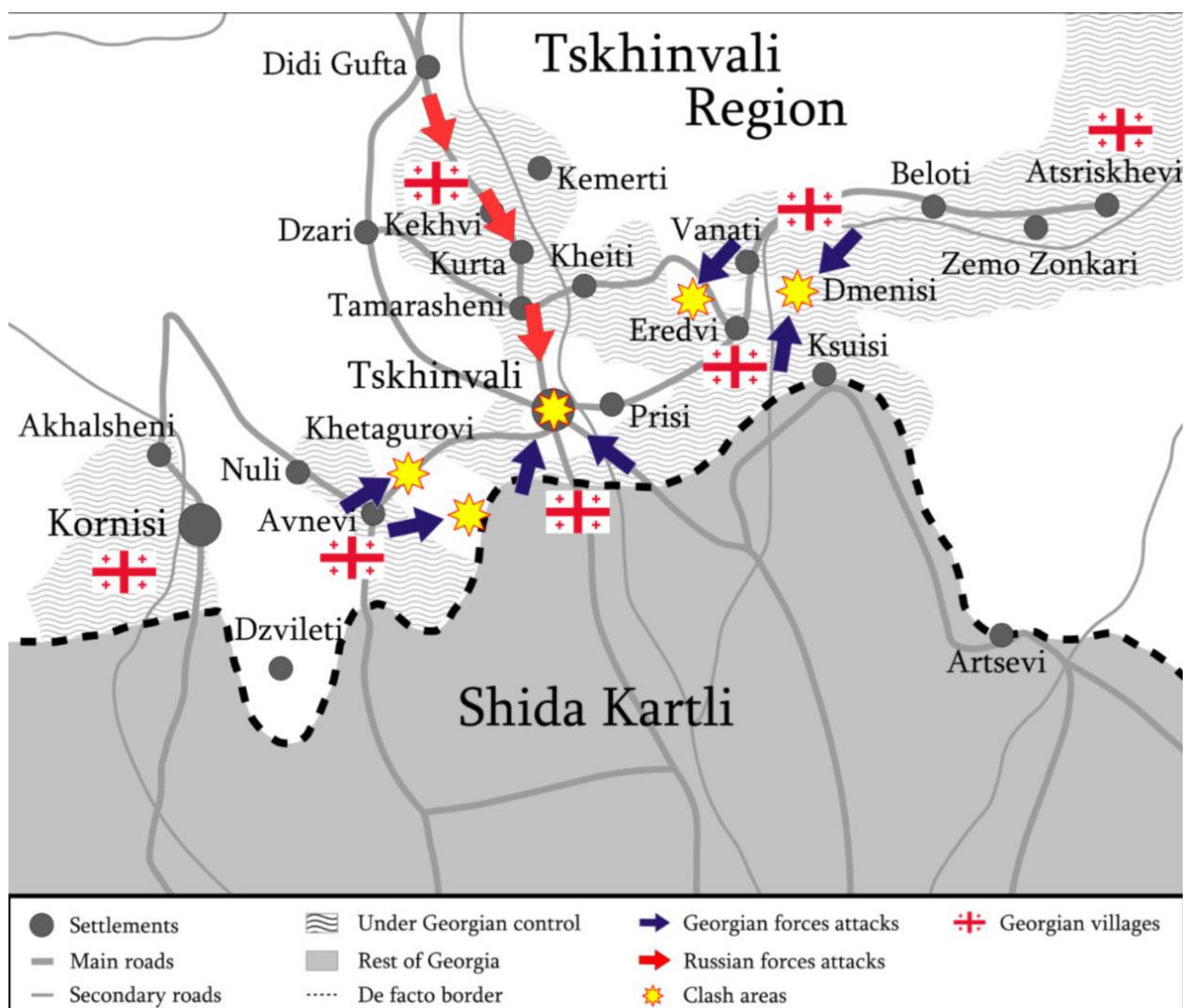
Το 2008 μία σειρά γεγονότων επιτάχυνε τις διαδικασίες που οδήγησαν σε μία ακόμα πολεμική σύρραξη. Τον Ιανουάριο ο Πρόεδρος Σαακασβίλι διενήργησε δημοψήφισμα για την ένταξη της χώρας στο NATO. Από την άλλη, η ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του Κοσσυφοπεδίου από τη Σερβία τον Φεβρουάριο με την υποστήριξη της Δύσης, ώθησε τη Ρωσία να επαναλάβει τις θέσεις της αναφορικά με την κατάσταση στην Αμπχαζία και τη Νότια Οσετία

και την ανεξαρτητοποίησή τους από τη Γεωργία. Στη Σύνοδος κορυφής του NATO στο Βουκουρέστι τον Απρίλιο, το Βορειοατλαντικό Συμβούλιο απόρριψε προσωρινά το σχέδιο ένταξης για τη Γεωργία και την Ουκρανία, αλλά συμφωνήθηκε η έναρξη μιας εντατικής περιόδου συνεργασίας σε υψηλό πολιτικό επίπεδο. Στις 16 Απριλίου 2008, ο Πρόεδρος της Ρωσίας Βλάντιμιρ Πούτιν υπόγραψε επίσημο διάταγμα εγκρίνοντας επίσημα την ισχυροποίηση των σχέσεων μεταξύ της Ρωσίας και των γεωργιανών αυτονομιστικών περιοχών. Στις 21 Απριλίου, ένα MiG-29 εισήλθε στον εναέριο χώρο της Γεωργίας και κατέρριψε ένα μη επανδρωμένο αεροσκάφος που κατευθυνόταν προς την Αμπχαζία. Τον Μάιο, η Ρωσία έστειλε πρόσθετα στρατεύματα για να βοηθήσουν την ειρηνευτική αποστολή της στην Αμπχαζία. Στις 21 Μαΐου, πραγματοποιήθηκε βομβιστική επίθεση σε δύο λεωφορεία στην πρωτεύουσα της Αμπχαζίας, το Γκάλι, με τη Γεωργία να υποστηρίζει ότι υπεύθυνοι ήταν οι Αμπχαζοί αυτονομιστές. Μιάμιση εβδομάδα αργότερα, στις 31 Μαΐου, το ρωσικό υπουργείο Άμυνας ανέπτυξε 400 άνδρες στην Αμπχαζία για να επισκευάσουν μία παλιά σιδηροδρομική γραμμή, γεγονός για το οποίο η Γεωργία διαμαρτυρήθηκε, θεωρώντας ότι η ανάπτυξη ήταν μια προσπάθεια της Ρωσίας να προσαρτήσει την Αμπχαζία (Antonenko, 2008; Ellison, 2011).

Στις 4 Ιουλίου 2008, μετά τον θάνατο έξι ανθρώπων στη Νότια Οσετία από γεωργιανές δυνάμεις, η Νότια Οσετία κήρυξε γενική επιστράτευση. Την ίδια ημέρα η Τιφλίδα κατηγόρησε τη Ρωσία ότι παρέδωσε μεγάλη ποσότητα όπλων στην Αμπχαζία, κάτι το οποίο το ρωσικό υπουργείο Άμυνας αρνήθηκε. Η ρωσική αεροπορία πραγματοποίησε προειδοποιητικές πτήσεις πάνω από τη Ν. Οσετία, όμως Ρωσία και Γεωργία μετά από διπλωματικές ενέργειες του Ο.Η.Ε. στις 7 Ιουλίου, συμφώνησαν την κατάπαυση του πυρός. Λίγο αργότερα όμως, μία βόμβα εξερράγη σε ένα καφέ στο Γκάλι και η Αμπχαζία κατηγόρησε τη Γεωργία διακόπτοντας τους δεσμούς με την Τιφλίδα. Περιοδικές συγκρούσεις έλαβαν χώρα μεταξύ των Γεωργιανών, των Αμπχάζων και των Νοτιο-Οσετών αυτονομιστών, όπως στο φαράγγι Κοντόρι στις 9 Ιουλίου, κατά την οποία η Γεωργία ισχυρίστηκε ότι σκότωσε τέσσερις άνδρες που είχαν επιτεθεί στη γεωργιανή αστυνομία. Οι ηγέτες της Αμπχαζίας ισχυρίστηκαν ότι οι δυνάμεις τους είχαν δεχθεί πρώτες πυρά. Από τις 16 Ιουλίου, εντατικοποιήθηκαν οι στρατιωτικές ασκήσεις από την πλευρά της Ρωσίας. Η ετήσια άσκηση «Russian Kavkaz» πραγματοποιήθηκε στη Βόρεια Οσετία κοντά στα γεωργιανά σύνορα και περιλάμβανε 8.000 στρατιώτες και επιχειρησιακούς σχηματισμούς που χρησιμοποίησε η Ρωσία στη σύγκρουση με τη Γεωργία. Στην άλλη πλευρά όμως των συνόρων, Γεωργιανοί διεξήγαγαν την άσκηση «Response 2008» με 600 δικούς τους άνδρες, 1.000 άνδρες των αμερικανικών ειδικών δυνάμεων καθώς και δυνάμεις από την Αρμενία, το Αζερμπαϊτζάν και την Ουκρανία (Βέτση, 2021; Ellison, 2011).

Λίγες ημέρες αργότερα, στις 8 Αυγούστου, η Γεωργία επιχείρησε να ανακτήσει τη Νότια Οσετία, προχωρώντας μάλιστα και σε γενική επιστράτευση την ώρα που βρισκόταν σε εξέλιξη η στρατιωτική επιχείρηση κατάληψης των εδαφών της Νότιας Οσετίας, η οποία διήρκεσε δύο εβδομάδες. Σύμφωνα με τον Πρόεδρο της Γεωργίας Μιχαήλ Σακασβίλι αφορμή για την ενέργεια της χώρας του στάθηκαν οι επιθέσεις εναντίον γεωργιανών χωριών από τους αυτονομιστές, υποχρεώνοντας τα γεωργιανά στρατεύματα να παρέμβουν για να αποκαταστήσουν την τάξη. Το 4ο τάγμα του γεωργιανού στρατού ξεκίνησε την επίθεση στο Τσхинβάλι όταν από την άλλη πλευρά δυνάμεις της Ρωσικής 58ης Στρατιάς ήταν προετοιμασμένες για αντεπίθεση. Η Μόσχα ανακοίνωσε ότι τα ρωσικά ειρηνευτικά στρατεύματα που βρίσκονταν σταθμευμένα στη Νότια Οσετία δέχθηκαν επιθέσεις και αντέδρασε στέλνοντας στην περιοχή εσπευσμένα δυνάμεις, που ξεπερνούσαν τα δέκα συντάγματα, συνοδευόμενα από άρματα μάχης ενώ και η ρωσική αεροπορία πρόσβαλλε στρατιωτική αεροπορική βάση κοντά στην Τιφλίδα. Οι ρωσικές στρατιωτικές δυνάμεις εισέβαλαν στο έδαφος της Γεωργίας προχωρώντας μέσα από τη

σήραγμα του Ρόκι κοντά στην πόλη Σενάκι και η σύγκρουση κλιμακώθηκε γρήγορα σε ολοκληρωτικό πόλεμο, επεκτεινόμενος και σε δεύτερο μέτωπο στην Αμπχαζία. Εκεί στρατεύματα της Αμπχαζίας προχώρησαν προς την πόλη Γκόρι, τη μεγαλύτερη πόλη της Γεωργίας κοντά στα σύνορα με τη Νότια Οσετία και γενέτειρα του Στάλιν, σε βάθος περίπου 40 χιλιομέτρων. Μαζί τους ήταν και ρωσικές δυνάμεις που ξεκίνησαν επίσης μία επίθεση από το βορρά προς την Αμπχαζία. Ρωσικά βομβαρδιστικά Tu-22 Backfire και Su-24 Fencer και επιθετικά αεροσκάφη Su-27 Flanker πραγματοποίησαν επιδρομές πάνω από το Γκόρι, το Ρουστάβι και κοντά στην Τιφλίδα, με απώλειες επτά αεροσκαφών από τη γεωργιανή αεράμυνα. Μία γεωργιανή πυραυλάκατος που προσπαθούσε να επιτεθεί σε πλοία του ρωσικού στόλου στη Μαύρη Θάλασσα βυθίστηκε από τα ρωσικά πολεμικά πλοία, όπως βυθίστηκαν και ορισμένα πλοία της γεωργιανής ακτοφυλακής. Παράλληλα, ο ρωσικός στόλος στη προχώρησε στον αποκλεισμό των γεωργιανών ακτών για να ανακόψει τον εφοδιασμό σε στρατιωτικό εξοπλισμό (Ellison, 2011; Καργιωτάκης, 2020; Timothy, 2009).

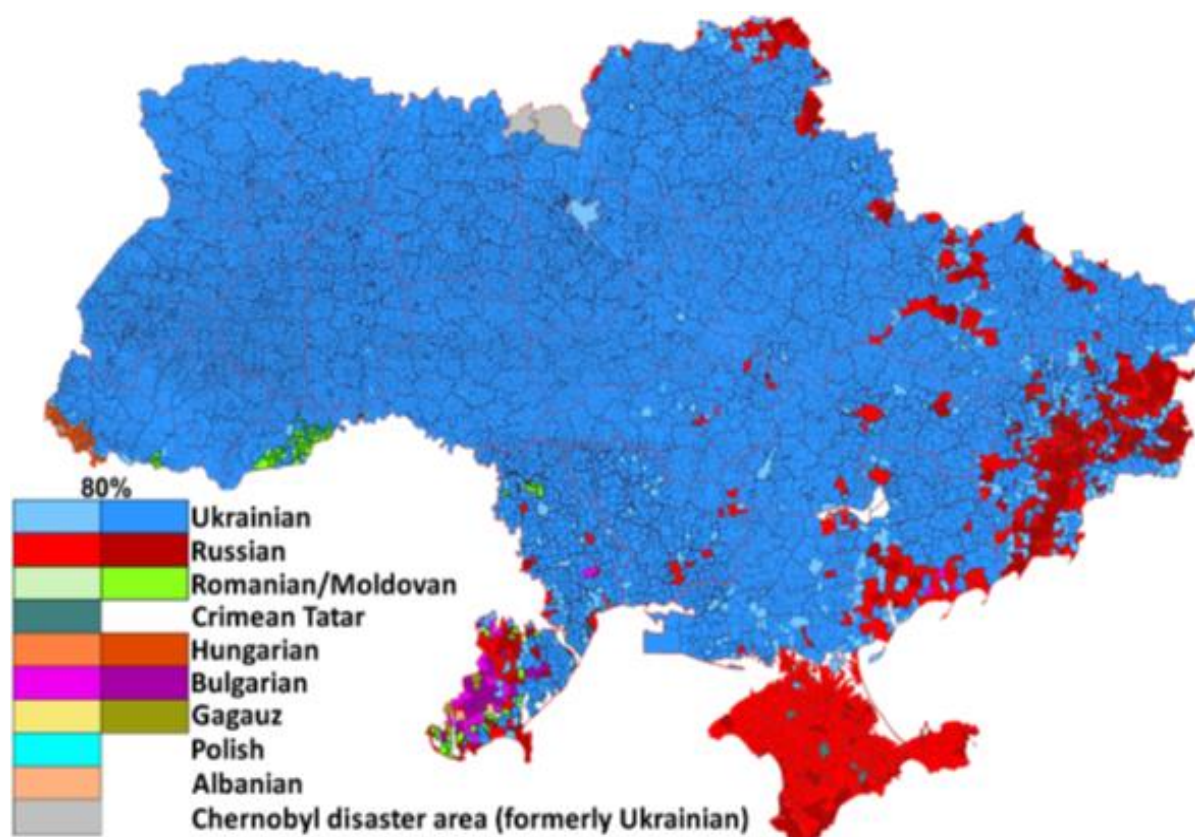
Χάρτης απεικόνισης της τακτικής κατάστασης κατά το αρχικό στάδιο των επιχειρήσεων του ρωσο-γεωργιανού πολέμου του 2008 (Πηγή: wikipedia, 2022)

Το απόγευμα της 8ης Αυγούστου μαίνονταν σκληρές μάχες για τον έλεγχο της Τσхинβάλι, που υπέστη σφοδρούς βομβαρδισμούς και μεγάλες καταστροφές. Περίπου 6.000 Ρώσοι στρατιώτες αναπτύχθηκαν στην Ν.Οσετία και άλλοι 4.000 στην Αμπχαζία, κατά τη διάρκεια της νύχτας. Οι Αμπχαζίοι συγκεντρώσαν περίπου 1.000 στρατιώτες και προτίθεντο να προχωρήσουν κατά των γεωργιανών δυνάμεων και χωρίς τη συνδρομή των ρωσικών δυνάμεων. Την επόμενη μέρα οι Ρώσοι εισήλθαν στην Αμπχαζία και οι μάχες γενικεύτηκαν, ενώ ρωσικά μαχητικά έπληξαν και κατέστρεψαν το λιμάνι του Πότι καθώς και στρατιωτικούς στόχους στην πόλη Γκόρι. Οι όποιες προσπάθειες για διαπραγματεύσεις με τη διαμεσολάβηση της Ε.Ε., των Η.Π.Α. και του Ο.Ο.Σ.Α. μεταξύ εκπροσώπων της Γεωργίας και της Νότιας Οσετίας, κατέληξαν σε αδιέξοδο. Μετά την κατάληψη της πόλης Γκόρι, η οποία βρίσκεται 76 χλμ δυτικά της Τιφλίδας, ο γεωργιανός στρατός αναδιπλώθηκε προς τα νοτιοδυτικά, αφήνοντας τον έλεγχο της περιοχής στα ρωσικά στρατεύματα, προκειμένου να υπερασπιστεί την Τιφλίδα. Μέσα σε πέντε ημέρες επιχειρήσεων ο γεωργιανός στρατός είχε ηττηθεί και οι ρωσικές δυνάμεις προέλαυναν προς την Τιφλίδα. Κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων σημαντικός αριθμός ανθρώπων έχασε τη ζωή του. Με τη διαμεσολάβηση του Προέδρου της Γαλλίας Νικολά Σαρκοζί και υπό την αιγίδα της Ε.Ε., επιτεύχθηκε κατάπαυση του πυρός στις 12 Αυγούστου, δίνοντας το δικαίωμα στον ρωσικό στρατό να ελέγχει τη ζώνη μεταξύ Γεωργίας και Νότιας Οσετίας και την αντίστοιχη ζώνη μεταξύ Αμπχαζίας και Γεωργίας ενώ παράλληλα η Ρωσία αναγνώρισε την ανεξαρτησία των δύο περιοχών (Γεωργακόπουλος, 2008; Euronews, 2018; Καργιωτάκης, 2020; Τα Νέα, 2008α; Τα Νέα, 2008β; Wikipedia, 2022).

Από την μία πλευρά, οι επιχειρησιακοί αντικειμενικοί σκοποί της Ρωσίας στην εν λόγω επιχείρηση, ήταν ο εξαναγκασμός της Γεωργίας σε αποχώρηση από τη Νότια Οσετία, καταστρέφοντας τις γεωργιανές στρατιωτικές εγκαταστάσεις και η διατήρηση ειρηνευτικού ρόλου μετά τη σύγκρουση στη Νότια Οσετία, επεκτείνοντας τις στρατιωτικές βάσεις στη Νότια Οσετία και την Αμπχαζία. Παράλληλα η Ρωσία επιδίωξε να επηρεάσει το πολιτικό κλίμα στην Τιφλίδα ανατρέποντας την κυβέρνηση Σακασβίλι. Από την άλλη πλευρά, οι στρατηγικοί της αντικειμενικοί σκοποί ήταν η αναχαίτιση τη περαιτέρω διεύρυνσης του NATO, η ανατροπή των προσπαθειών στρατηγικής περικύκλωσής της και ο εξαναγκασμός της Δύσης για μία επαναξιολόγηση της ενεργειακής στρατηγικής που είχε αναπτύξει και η οποία αποσκοπούσε στην παράκαμψή της ως ενεργειακό κόμβο. Πολλοί πάντως πιστεύουν, ότι το επόμενο σημαντικό γεγονός που συνέβη στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας και καταγράφεται στη συνέχεια, θα μπορούσε να αποφευχθεί, αν η Ευρώπη και ο υπόλοιπος κόσμος αντιδρούσαν πιο σθεναρά στη ρωσο-γεωργιανή σύρραξη (Ellison, 2011; Euronews, 2018).

2. Η Κατάληψη της Κριμαίας από τη Ρωσία και τα Γεγονότα στην Επαρχία του Ντονμπάς το 2014

Η κατάρρευση της Ε.Σ.Σ.Δ. προκάλεσε ένα «γεωπολιτικό τραύμα» κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 στη Ρωσία, λόγω της απώλειας της Κριμαίας. Η επανένωση της Κριμαίας με τη Ρωσία θα θεράπευε την αίσθηση του διαμελισμού που υπήρχε στην ψυχροσύνθεση των κατοίκων της περιοχής. Το πληθυσμιακό αποτύπωμα σύμφωνα με την τελευταία απογραφή που έγινε στην περιοχή το 2001, έδειξε ότι κατοικούσαν στην Κριμαία λίγο παραπάνω από δύο εκατομμύρια κάτοικοι, εκ των οποίων το 58,5% αυτοπροσδιοριζόταν ως Ρώσοι, το 24,4% ως Ουκρανοί και το 12,1% ως Τατάροι της Κριμαίας (Biersack & O’Lear, 2014; Suslov, 2015).

Χάρτης απεικόνισης της κατανομής του πληθυσμού της Ουκρανίας με βάση την εθνικότητα, σύμφωνα με την απογραφή του 2001 (Πηγή: wikipedia, 2022)

Το αφήγημα του διαμελισμού καλλιεργήθηκε σε υψηλό πολιτικό επίπεδο, διαχέοντας ότι το μεταβαλλόμενο καθεστώς στα σύνορα της Ε.Σ.Σ.Δ εγκλώβισε εκατομμύρια Σοβιετικών σε ξένες και μερικές φορές εχθρικές χώρες. Από την άλλη πλευρά, ο Πρόεδρος της Ουκρανίας, Βίκτορ Φ. Γιανουκόβιτς, τον Νοέμβριο του 2013 ανακοίνωσε ότι η χώρα δεν θα υπόγραφε τη συμφωνία σύνδεσης με την Ευρωπαϊκή Ένωση, για την οποία βρισκόταν σε διαπραγματεύσεις για πολλά χρόνια. Ο Πρόεδρος φαινόταν να ενδίδει στη ρωσική πίεση, η οποία πιστεύεται ότι οφειλόταν και σε ένα δάνειο 15 δισεκατομμυρίων δολαρίων που έλαβε η Ουκρανία από τη Ρωσία και η κατάσταση αυτή της υπαναχώρησης οδήγησε στην πρόκληση διαδηλώσεων μικρής έκτασης στο κέντρο του Κιέβου, οι οποίες στη συνέχεια κλιμακώθηκαν. Μετά από μία σειρά βίαιων διαδηλώσεων τον Φεβρουάριο του 2014, κατά τη διάρκεια των οποίων περίπου 100 άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους, ο Γιανουκόβιτς απομακρύνθηκε από την εξουσία στις 21 Φεβρουαρίου και σχηματίστηκε νέα κυβέρνηση, η οποία υποσχέθηκε ότι θα προβεί σε μεταρρυθμίσεις και θα υπογράψει τη Συμφωνία Σύνδεσης με την Ε.Ε. Τα παραπάνω είχαν ως

αποτέλεσμα η Ουκρανία να στραφεί προς τα δυτικά μέσα σε μια νύχτα (Biersack & O'Lear, 2014; Suslov, 2015).

Η Ρωσία αντιδρώντας στην απώλεια της φιλικής προς αυτήν ουκρανικής κυβέρνησης και κινούμενη στη λογική της συγκέντρωσης των ανθρώπων και των εδαφών της για την αποκατάσταση των ιστορικών της συνόρων, δρομολόγησε γεγονότα που θα οδηγούσαν στην προσάρτηση της Κριμαίας. Αρχικά ισχυρίστηκε ότι Ουκρανοί νεοναζί και άλλες ακροδεξιές ομάδες επρόκειτο να προβούν σε βίαιες ενέργειες εναντίον των Ρώσων και των ρωσόφωνων στην Ουκρανία, κάτι το οποίο η ουκρανική κυβέρνηση το αρνήθηκε, υποβαθμίζοντας τους ισχυρισμούς της Ρωσίας. Η παρουσία ωστόσο ακροδεξιών ουκρανικών ομάδων στους δρόμους του Κιέβου και οι συμπλοκές τους με την αστυνομία, τροφοδότησαν τα ρωσικά μέσα μαζικής ενημέρωσης, τα οποία παρουσίασαν την Ουκρανία ως μία χώρα ελεγχόμενη από μία φασιστική χούντα που απειλούσε τους Ρώσους πολίτες (Biersack & O'Lear, 2014; Suslov, 2015).

Το πρωί της 27ης Φεβρουάριου, στρατιώτες με πράσινες στολές χωρίς διακριτικά, με καλύμματα στα πρόσωπά τους και με προηγμένο οπλισμό, εμφανίστηκαν σε όλη τη χερσόνησο της Κριμαίας και περικύκλωσαν τις ουκρανικές στρατιωτικές εγκαταστάσεις. Ο σκοπός της παρουσίας τους, όπως φάνηκε, ήταν η προστασία του πληθυσμού από επικείμενες πράξεις βίας που θα ξεσπούσαν προερχόμενες από τη νέα ουκρανική κυβέρνηση και τη δεξιά πτέρυγά της. Η σχετικά ήρεμη και ευγενική συμπεριφορά αυτών των στρατιωτών καθώς και η έλλειψη διακριτικών, προσέδωσε μία μυστηριώδη αίσθηση στον τοπικό πληθυσμό, χαρακτηρίζοντας τους στρατιώτες ως «μικρούς πράσινους άνδρες», ένας όρος που επινοήθηκε από τους κατοίκους της Κριμαίας και χρησιμοποιήθηκε γρήγορα και από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Από τις 4 Μαρτίου έλαβε χώρα ναυτικός αποκλεισμός του λιμένα της Σεβαστούπολης από ναυτικές μονάδες που ανήκαν στον ρωσικό στόλο της Μαύρης Θάλασσας ενώ ένας μεγάλος αριθμός ουκρανικών στρατιωτικών βάσεων καταλήφθηκε ή αποκλείστηκε από τις προαναφερθείσες στρατιωτικές δυνάμεις. Αυτό που έγινε κατανοητό από όλους, τόσο από τον εξοπλισμό όσο και από την προφορά των στρατιωτών, ήταν ότι τα στρατεύματα αυτά επρόκειτο για ρωσικά στρατεύματα, παρά τον ισχυρισμό του Προέδρου της Ρωσίας, Βλάντιμιρ Πούτιν, ότι οι δυνάμεις αυτές ήταν τοπικές Μονάδες αυτοάμυνας και ότι δεν είχαν λάβει εξοπλισμό και εκπαίδευση από τη Ρωσία (Biersack & O'Lear, 2014; Tancredi, 2014).

Ντόπιοι ένοπλοι κατέλαβαν το κοινοβούλιο της Αυτόνομης Δημοκρατίας της Κριμαίας και πραγματοποίησαν συνεδρίαση με περιορισμένο αριθμό βουλευτών, καθώς σε αριθμό εξ αυτών αρνήθηκαν την είσοδο. Το «νέο» κοινοβούλιο στην τοποθέτησή του ισχυρίστηκε ότι επιδίωκε μεγαλύτερη αυτονομία από το Κίεβο. Με την πάροδο του χρόνου κατέστη σαφές, ότι η νέα κυβέρνηση της Κριμαίας και οι υποστηρικτές της, οι οποίοι αποτελούνταν από ακτιβιστές, ένοπλες ομάδες, ρωσικές δυνάμεις και απλούς πολίτες, επιδίωκαν την ανεξαρτησία από την Ουκρανία και στη συνέχεια την ενσωμάτωση στη ρωσική ομοσπονδία. Οι Ουκρανοί και οι Τατάροι της περιοχής τηρούσαν στάση αναμονής για τις εξελίξεις, ενώ ο ουκρανικός στρατός ενήργησε με αυτοσυγκράτηση κατόπιν ανάλογων οδηγιών του Αρχηγείου του, υπό το φόβο μίας επανάληψης των γεγονότων του Αυγούστου του 2008 στη Γεωργία (Biersack & O'Lear, 2014).

Οι αλυτρωτικές ενέργειες των ρωσικών δυνάμεων και των υποστηρικτών τους στην Κριμαία, κατέληξαν στη διενέργεια δημοψηφίσματος στις 16 Μαρτίου. Οι δύο επιλογές - ερωτήματα του δημοψηφίσματος, το οποίο σημειώνεται ότι δεν περιλάμβανε την επιλογή της διατήρησης του status quo, ήταν από τη μία η πλήρης προσάρτηση στη Ρωσία και από την άλλη η αυξημένη αυτονομία και ανεξαρτητοποίηση. Το δημοψήφισμα σημείωσε υψηλή προσέλευση ψηφοφόρων με 83,1% συμμετοχή, εκ των οποίων οι 96,77% επέλεξαν την προσάρτηση στη Ρωσία. Μετά το δημοψήφισμα, στις 17 Μαρτίου οι Η.Π.Α. επέβαλαν περιορισμένες κυρώσεις στη Ρωσία και στις 18 Μαρτίου υπογράφηκε συνθήκη για την ένταξη της Κριμαίας στη Ρωσική Ομοσπονδία. Παρά το γεγονός ότι τα Ηνωμένα Έθνη δεν

αναγνωρίζουν την Κριμαία ως μέρος της Ρωσίας, η Ρωσία είναι πλέον de facto κυρίαρχη στην Κριμαία (Biersack & O’Lear, 2014; Suslov, 2015).

Τα θαλάσσια σύνορα όπως αυτά έχουν διαμορφωθεί μετά την κατάληψη της Κριμαίας από τους Ρώσους (Πηγή: Biersack & O’Lear, 2014)

Διαφορετική ήταν η προσέγγιση της Ρωσίας στην περίπτωση του Ντονμπάς σε σχέση με την Κριμαία. Η εξέγερση στις περιοχές του Ντονμπάς, το Ντόνετσκ και το Λουχάνσκ ξεκίνησε από τον Νοέμβριο του 2013, όταν η Ουκρανία επρόκειτο να υπογράψει συμφωνία σύνδεσης με την Ε.Ε., με τον Πρόεδρο Γιανουκόβιτς να εγκαταλείπει την τελευταία στιγμή αυτήν την προσπάθεια εμβαθύνοντας τους δεσμούς της χώρας με τη Ρωσία. Η διαδηλώσεις με επίκεντρο την πλατεία Ανεξαρτησίας στο Κίεβο έφεραν τη λαϊκή απαίτηση για παραίτηση της κυβέρνησης. Η κυβέρνηση του Κιέβου χαρακτήρισε σχεδόν αμέσως αυτούς τους διαδηλωτές ως τρομοκράτες και χωρίς να καταβάλλει κάποια προσπάθεια για να κατευνάσει τα πνεύματα, ξεκίνησε μια «αντιτρομοκρατική επιχείρηση» στέλνοντας τον στρατό ενισχυμένο από νεοφασιστικές μονάδες που είχαν ενσωματωθεί βιασικά στην Εθνική Φρουρά. Παρόλα αυτά, στις 28 Ιανουαρίου ο Γιανουκόβιτς καθαιρέθηκε από το κοινοβούλιο και τράπηκε σε φυγή προς τη Ρωσία. Η φιλοευρωπαϊκή κυβερνητική αλλαγή του Κιέβου και η προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία τον Μάρτιο του 2014, έφερε την άνοδο ενός φιλορωσικού κινήματος στα ανατολικά τμήματα της χώρας, η οποία αργότερα κλιμακώθηκε σε μια σειρά εδαφικών συγκρούσεων μεταξύ των αντιπολιτευόμενων και τον υποστηρικτών της νέας κυβέρνησης. Στη συνέχεια η Ρωσία χρησιμοποίησε στρατιωτικές δυνάμεις και υλικά, που προέρχονταν αμιγώς από τις ένοπλες δυνάμεις της (Mitrokhin, 2015; Mandel, 2016; Pettersson & Wallensteen, 2015).

Σε πρώτη φάση, τον Απρίλιο του 2014, ρωσικές ειδικές δυνάμεις (spetsnaz) και αξιωματούχοι των μυστικών υπηρεσιών υποστήριξαν τις ενέργειες αυτονομιστών του Ντονμπάς και Ρώσων εθνικιστών που είχαν μεταβεί στην περιοχή από τη Ρωσία, αποσκοπώντας στην

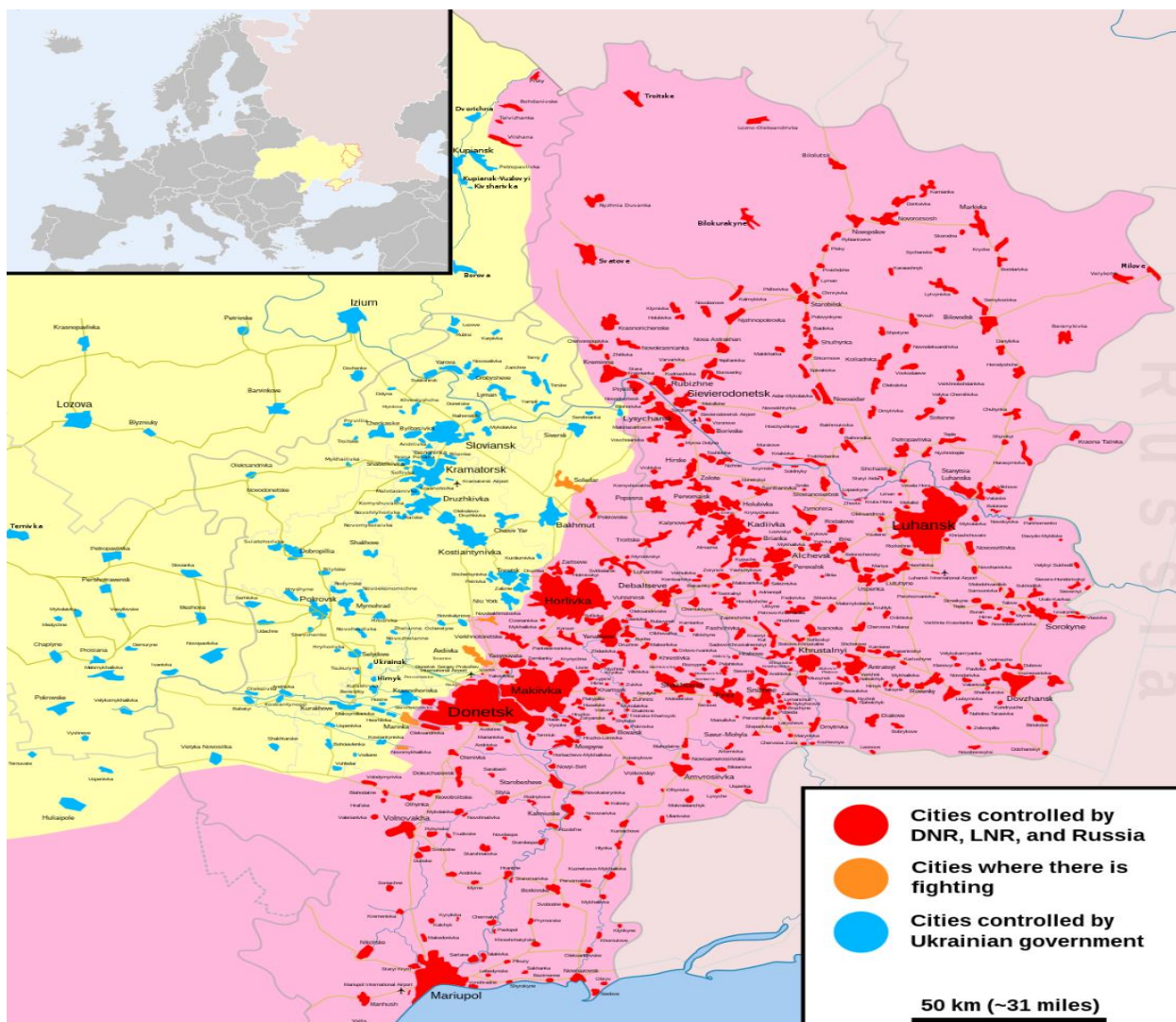
κατάληψη της εξουσίας σε πολλές πόλεις του Ντονμπάς, κάτι το οποίο αποτελούσε μέρος της ρωσικής ειδικής επιχείρησης για την αποσταθεροποίηση της Ουκρανίας. Σε δεύτερη φάση, από τα μέσα Μαΐου, μεγάλος αριθμός ανδρών με εμπειρία από τους πολέμους στο Αφγανιστάν και την Τσετσενία, στρατολογήθηκαν με σκοπό την προώθησή τους από τη Ρωσία στην Ουκρανία. Μαζί με αυτούς στρατολογήθηκαν και άλλοι μισθοφόροι τυχοδιώκτες από άλλες περιοχές όπως η Λευκορωσία, η Λετονία, η Σερβία, η Ουγγαρία, η Τσεχική Δημοκρατία, η Πολωνία, η Γερμανία, το Ισραήλ ακόμη και ο Καναδάς, που ταξίδεψαν αρχικά στην περιοχή του Ροστόφ, όπου είχε δημιουργηθεί ένα ολόκληρο δίκτυο στρατοπέδων, προκειμένου να φιλοξενηθούν και στη συνέχεια προωθήθηκαν στο Ντονμπάς. Ο ουκρανικός στρατός ωστόσο, κατάφερε να διακόψει τη γραμμή ανεφοδιασμού και τότε, στα μέσα του Αυγούστου, η Μόσχα έστειλε τακτικό στρατό, κάτι που σήμανε την τρίτη φάση των επιχειρήσεων. Οι τακτικές ρωσικές δυνάμεις εξανάγκασαν τον ουκρανικό στρατό σε κατάπαυση του πυρός, η οποία επισημοποιήθηκε με το πρωτόκολλο του Μινσκ στις 5 Σεπτεμβρίου 2014 (Mitrokhin, 2015; Pettersson & Wallensteen, 2015; Rękawek, 2015; Robinson, 2016).

Αναλυτικότερα σε ό,τι αφορά στην περιοχή του Ντονμπάς, από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, ένα πολιτικό κίνημα ζητούσε την προσάρτηση της περιοχής στη ρωσική ομοσπονδία. Αυτό το κίνημα αποτελούνταν από μικρές, ανομοιογενείς ομάδες με διαφορετικούς ιδεολογικούς προσανατολισμούς, όπως για παράδειγμα οι Κοζάκοι, καθώς και αρκετές εγκληματικές ομάδες που επιθυμούσαν τη διαφυγή τους από τον ουκρανικό κρατικό έλεγχο και τα αφεντικά της μαφίας του υποκόσμου που κυριαρχούσαν στην περιοχή. Αντίθετα, οικονομικές και πολιτικές ελίτ ήταν αντίθετες στην ιδέα της προσάρτησης καθώς κάτι τέτοιο εγκυμονούσε τον κίνδυνο μίας πιθανής αναδιανομής του πλούτου καθώς και άλλες παρεμφερείς συνέπειες. Από τον Μάρτιο μέχρι και τον Απρίλιο του 2014, αυτές οι ιδεολογικά υποκινούμενες ομάδες αποσχιστών, εμφανίστηκαν στο προσκήνιο της ζωής της περιοχής του Ντονμπάς και με τη χρήση βίας επιδίωξαν να λύσουν πολιτικά προβλήματα και να εκδιώξουν από την εξουσία πολιτικούς τους αντιπάλους (Mitrokhin, 2015).

Έτσι, σε αυτήν την πρώτη φάση της ένοπλης εξέγερσης, μέχρι τα μέσα Απριλίου, διάφορες ομάδες φιλορώσων μαχητών κατέλαβε την εξουσία με τη χρήση των όπλων σε πολλές πόλεις της περιοχής του Ντονμπάς. Μετά την κατάληψη των κέντρων δημόσιας διοίκησης, οι παραπάνω αγωνιστές πρόσθεσαν στις τάξεις τους ικανό αριθμό αμάχων, που δήλωσαν πρόθυμοι να συμμετάσχουν στον αγώνα, διανέμοντάς τους όπλα και εφόδια από την ουκρανική πολιτοφυλακή και τον στρατό. Έτσι, στρατολογήθηκαν και εξοπλίστηκαν αρκετές χιλιάδες πολιτών, των οποίων κυρίως το κίνητρο ήταν το μακροχρόνιο μίσος έναντι της Ουκρανίας και οι στόχοι ήταν η ενίσχυση της θέσης της περιοχής του Ντονμπάς και η αναδιανομή του πλούτου από τους ολιγάρχες προς τους απλούς πολίτες (Mitrokhin, 2015; Robinson, 2016).

Η δεύτερη φάση της ένοπλης εξέγερσης ξεκίνησε στα μέσα του Μαΐου 2014. Στη φάση αυτή ο ουκρανικός στρατός, μετά την αρχική του αποδιοργάνωση, επανήλθε και κινήθηκε εναντίον των φιλορώσων μαχητών. Σε εκείνο το σημείο κατέστη εμφανές, ότι οι αυτονομιστές δεν διέθεταν την οργάνωση και την ισχύ που πιστευόταν και η υποστήριξη από την πλευρά της Ρωσίας δεν ήταν στο επίπεδο που είχε εκτιμηθεί αρχικά. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, η εφαρμογή των νέων γεωπολιτικών σχεδιασμών περί μίας «νέας Ρωσίας» που θα συγκροτούταν από τις αποσχισθείσες περιοχές του Ντονμπάς να μην ευδοκιμήσει και οι αυτονομιστές να ελέγχουν μόνο τους αστικούς οικισμούς που εκτείνονταν 200 χλμ από το Ντόνετσκ προς τα νότια μέχρι το Κρασνοντόν, μαζί με τρεις βιομηχανικές πόλεις εκτός της πριναφερθείσας ζώνης, τη Μαριούπολη, το Σλόβιανσκ και το Κραματόρσκ. Το μισό βόρειο τμήμα της περιοχής του Λουχάνσκ, μερικές συνοικίες στα νοτιοανατολικά αυτής της περιοχής και τα δυτικά και νότια τμήματα της περιοχής του Ντονέτσκ, δεν ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα των αυτονομιστών για

κατάληψη των δομών δημόσιας διοίκησης και παρέμεινα υπό τον έλεγχο του Κιέβου (Mitrokhin, 2015).

Η τακτική κατάσταση όπως είχε διαμορφωθεί πριν την έναρξη της δεύτερης φάσης (Πηγή: wikipedia.org, 2022)

Η παρουσία ετερογενών ομάδων μαχητών στις περιοχές του Ντόνετσκ και του Λουχάνσκ δημιούργησε αφενός προβλήματα συντονισμού των ενεργειών τους από τη Μόσχα και αφετέρου προκάλεσε διενέξεις μεταξύ τους, αναφορικά με το ποια ομάδα θα επιβάλλει την εξουσία της στην εκάστοτε περιοχή. Έτσι, ένα από τα παραδείγματα που θα μπορούσε να αναφερθεί, είναι αυτό του τάγματος «Βοστόκ», το οποίο αποτελούνταν κυρίως από Ρώσους εθελοντές. Αυτό εκδίωξε τις εγκληματικές ομάδες από τα κέντρα διοίκησης του Ντονέτσκ, που τα είχαν καταλάβει στις αρχές Απριλίου, μετά από έφοδο εναντίον φιλωρώσων μαχητών, αναλαμβάνοντας κατά αυτόν τον τρόπο την εξουσία στο Ντόνετσκ. Παρόμοιες διενέξεις παρατηρήθηκαν και στο Λουχάνσκ. Τα ουκρανικά στρατεύματα, τα οποία αποτελούνταν ως επί το πλείστον από εφέδρους που δεν διέθεταν πολεμική εμπειρία, ανάλαβαν με καθυστέρηση την πρωτοβουλία των επιχειρήσεων και κατά τη διάρκεια του Ιουνίου και του Ιουλίου πέτυχαν να περικυκλώσουν τις φιλωρωσικές ομάδες και να τις αποκόψουν από τις γραμμές ανεφοδιασμού τους. Αυτό το γεγονός σε συνδυασμό με τις εσωτερικές προστριβές των αυτονομιστών, παρά τα σύγχρονα όπλα που τους διέθεσε η Ρωσία, είχαν ως αποτέλεσμα να μην ανατραπεί η

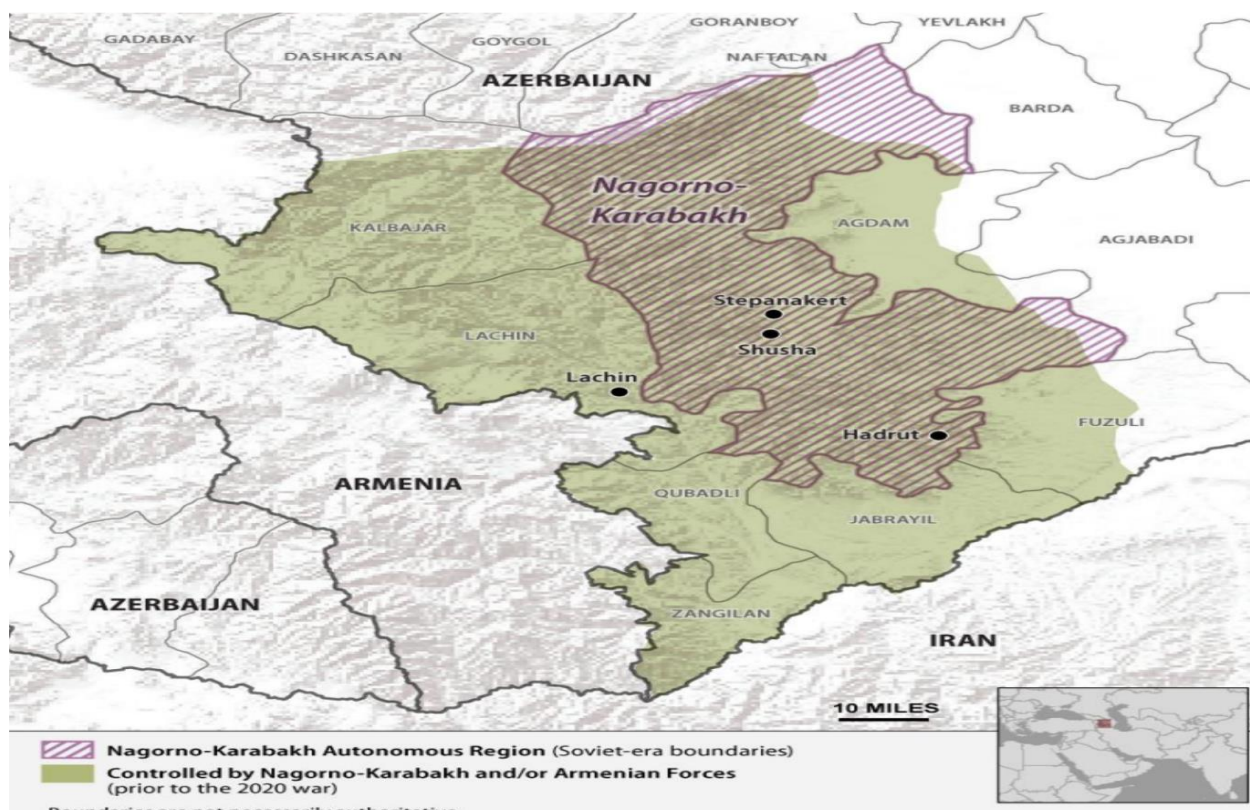
ισορροπία δυνάμεων υπέρ της φιλορωσικής πλευράς και η ανακατάληψη των περιοχών φαινόταν αναπόφευκτη. Αυτό σηματοδότησε την έναρξη της τρίτης φάσης των επιχειρήσεων (Mitrokhin, 2015).

Τη χρονική περίοδο μεταξύ 7 και 14 Αυγούστου του 2014, όταν διαφάνηκε πως ο ουκρανικός στρατός με την αποκοπή των γραμμών εφοδιασμού των φιλορώσων μαχητών θα άλλαζε δραματικά την τακτική κατάσταση υπέρ του, οι ηγεσίες των δύο «Λαϊκών Δημοκρατιών» που είχαν δημιουργηθεί στο Ντόνετσκ και το Λουχάνσκ παραιτήθηκαν και αντικαταστάθηκαν από πιο αποδεκτά πρόσωπα που είχαν πρωτοστατήσει στο πεδίο των μαχών και οι οποίοι διέθεταν ουκρανική υπηκοότητα. Ωστόσο, τα νέα πρόσωπα δεν είχαν κάποια πραγματική επιρροή ή εξουσία, καθώς η Ρωσία είχε στήσει ένα κέντρο συντονισμού κοντά στα σύνορα, μέσω του οποίου οργανώθηκαν και κατευθύνθηκαν τα αποσπάσματα των μαχητών σε συνεργασία με ρωσικά στρατεύματα, προς ανατροπή της εις βάρος τους κατάστασης. Έτσι, σε αυτή τη φάση έχουμε την πλήρη εμπλοκή των ρωσικών δυνάμεων στις επιχειρήσεις στην περιοχή του Ντονμπάς, όπου έχει επιβεβαιωθεί η δράση της 9ης Μηχανοκίνητης Ταξιαρχίας Πεζικού, της 17ης και της 18ης Μηχανοκίνητης Ταξιαρχίας με έδρα την Τσετσενία, της 76ης Μεραρχίας Αλεξιπτωτιστών, της 98η Μεραρχίας και της 31ης Αερομεταφερόμενης Ταξιαρχίας. Κατά τη διάρκεια μίας εβδομάδας επιχειρήσεων από τις 9 έως τις 16 Αυγούστου τα ρωσικά στρατεύματα επικράτησαν των αντίστοιχων ουκρανικών και πήραν εκ νέου τον έλεγχο των γραμμών ανεφοδιασμού προς τις περιοχές του Ντόνετσκ και του Λουχάνσκ (Mitrokhin, 2015; Robinson, 2016).

Ο νεοτοποθετηθείς κυβερνήτης του Ντόνετσκ δήλωσε ότι είχε λάβει βοήθεια από τη Ρωσία με 150 άρματα μάχης και ότι 1.200 άνδρες του είχαν λάβει στρατιωτική εκπαίδευση από τη Ρωσία. Οι απώλειες για τον ουκρανικό στρατό, που δεν ήταν προετοιμασμένος να αντιμετωπίσει μία τόσο ευρεία εισβολή ήταν μεγάλες τα δε πολιτικά οφέλη για τη Ρωσία σημαντικά, αφού μετά την κατάληψη της Κριμαίας κατάφερε να ενισχύσει την αυτονομιστική δράση των φιλορώσων μαχητών στο Ντονμπάς. Η συμφωνία του Μινσκ τον Σεπτέμβριο μείωσε προσωρινά την κλίμακα της βίας, όμως κατόπιν οι μάχες συνεχίστηκαν και κλιμακώθηκαν, όπως συνέβη γύρω από το αεροδρόμιο του Ντόνετσκ και την πόλη Ντεμπάλτσεβο, όπου το πυροβολικό των αυτονομιστών τα σφυροκοπούσε για εβδομάδες. Οι μάχες συνεχίστηκαν μέχρι και τις αρχές του 2015, όμως η εμπλοκή των ρωσικών δυνάμεων περιορίστηκε σε δραστηριότητες όπως επιχειρήσεις αναγνώρισης, συλλογής πληροφοριών κλπ. Η Ρωσία ενθάρρυνε τη διαδικασία σχηματισμού κρατών στο Ντόνετσκ και το Λουχάνσκ, προκειμένου να χαλιναγωγήσει τους τοπικούς πολέμαρχους. Σιγά σιγά οι νέες αρχές στις δύο παραπάνω περιοχές απέκτησαν τον έλεγχο επί των ομάδων μαχητών που δραστηριοποιούνταν στην περιοχή τους, κάτι ιδιαίτερα χρήσιμο για τη Μόσχα κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων του Φεβρουαρίου του 2015 για τη συμφωνία κατάπαυσης του πυρός Μινσκ-2 και τη συνταγματική μεταρρύθμιση της Ουκρανίας που προέβλεπε η συμφωνία, η οποία αναγνώριζε ειδικό καθεστώς στις δύο περιφέρειες του Ντονέτσκ και του Λουχάνσκ. Αυτόνικανοποίησε τη Ρωσία από τη μία, όχι όμως τους ηγέτες των αυτονομιστών από την άλλη, όπου η υπογραφή της εκ μέρους τους έγινε κατόπιν της πίεσης που ασκήθηκε από τη Ρωσία. Από την έναρξη της σύγκρουσης έχουν συμφωνηθεί 29 εκχειρίδες, από τις οποίες κάθε μία σκόπευε να ισχύσει επ' αόριστον, κάτι οποίο δεν συνέβη, φθάνοντας μέχρι και την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία στις 24 Φεβρουαρίου 2022 (Mitrokhin, 2015; Robinson, 2016; Wikipedia, 2022).

3. Ναγκόρνο - Καραμπάχ 2020

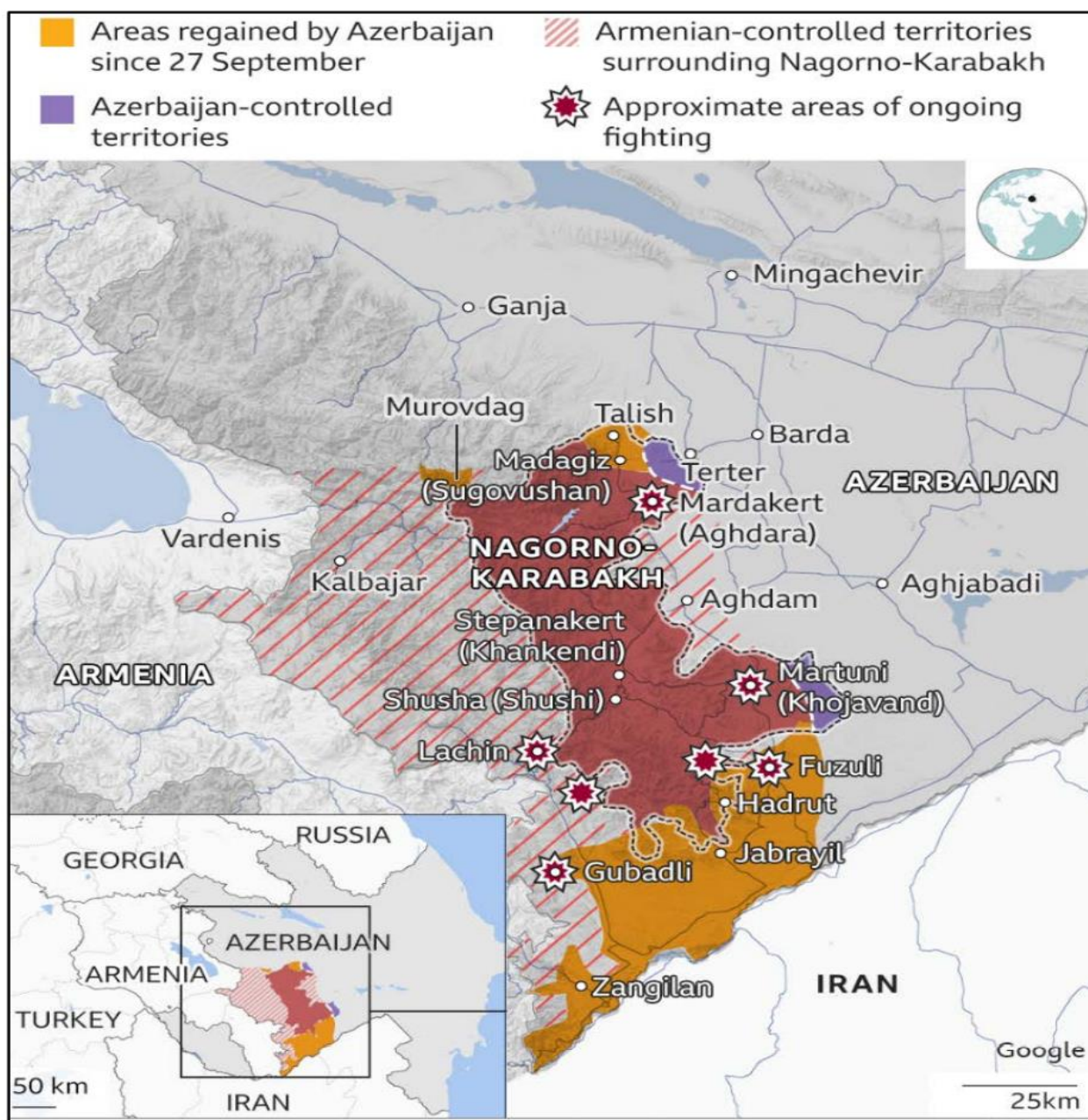
Η σύγκρουση στο Ναγκόρνο - Καραμπάχ μεταξύ της Αρμενίας και του Αζερμπαϊτζάν, αποτελεί τη σημαντικότερη περίπτωση συγκρούσεων στον νότιο Καύκασο από το 1992 μέχρι και σήμερα. Τον Φεβρουάριο του 1988, η αυτόνομη περιφέρεια του Ναγκόρνο - Καραμπάχ ζήτησε την απόσχιση από το Αζερμπαϊτζάν και την προσάρτηση στην Αρμενία, ένα αίτημα το οποίο απορρίφθηκε τόσο από το Σοβιέτ του Αζερμπαϊτζάν όσο και από την ίδια την Ε.Σ.Σ.Δ. Ωστόσο, οι Αρμένιοι της εν λόγω περιοχής, αποφάσισαν μονομερώς να ενωθούν με τη Δημοκρατία της Αρμενίας, κάτι το οποίο εγκρίθηκε από το αρμενικό κοινοβούλιο τον Δεκέμβριο του 1989 και οδήγησε στην κλιμάκωση των εθνοτικών συγκρούσεων στην περιοχή με αρκετές απώλειες κατά την επέμβαση των αζέρικων δυνάμεων εναντίον των πολιτών. Το 1991, οι Αρμένιοι του Ναγκόρνο - Καραμπάχ ανακήρυξαν τη λεγόμενη Δημοκρατία του Ναγκόρνο - Καραμπάχ, μία ενέργεια η οποία προκάλεσε τη σύρραξη μεταξύ Αρμενίας και Αζερμπαϊτζάν. Αποτέλεσμα αυτής της σύγκρουσης ήταν η Αρμενία να καταλάβει μέσα σε τρία χρόνια το Ναγκόρνο - Καραμπάχ και το 20% του εδάφους του Αζερμπαϊτζάν, ενώ περίπου ένα εκατομμύριο Αζέροι εκτοπίστηκαν από την περιοχή, μεταναστεύοντας κυρίως προς το Αζερμπαϊτζάν. Στη σύρραξη αυτή, η Αρμενία με τη στήριξη της Ρωσίας κατέλαβε 7 επαρχίες που ανήκαν στους Αζέρους. Η επόμενη σύγκρουση ξέσπασε αρχές Απριλίου του 2016, για 4 ημέρες από τις 2 μέχρι τις 5 του μηνός, με απώλειες 200 ανθρώπων και από τις δύο πλευρές, με το Αζερμπαϊτζάν να πετυχαίνει μικρά εδαφικά οφέλη, αλλά παράλληλα να κερδίζει την αυτοπεποίθηση ότι θα μπορούσε να ανακτήσει τις περιοχές που είχε καταλάβει η Αρμενία. Μέχρι και τον Ιούλιο του 2020 δεν είχε σημειωθεί καμία πρόοδος στο εν λόγω ζήτημα κυρίως γιατί και οι δύο πλευρές παρέμεναν αμετακίνητες στις θέσεις τους και παρά τα πολλά ψηφίσματα του συμβουλίου ασφάλειας του Ο.Η.Ε., η Αρμενία δεν αποχώρησε από τα κατεχόμενα εδάφη του Ναγκόρνο - Καραμπάχ (Ilic & Tomašević, 2021; Semerciogliu, 2021).

Τα όρια των περιοχών του Ναγκόρνο - Καραμπάχ όπως ήταν πριν το ξέσπασμα της σύγκρουσης του 2020 (Πηγή: Welt, C. & Bowen, 2021)

Οι πιο πρόσφατες συγκρούσεις στην περιοχή έλαβαν χώρα το φθινόπωρο του 2020 και μετατράπηκαν γρήγορα σε γενική σύρραξη μεταξύ της Αρμενίας και του Αζερμπαϊτζάν. Αυτές οι συγκρούσεις ξέσπασαν τον Ιούλιο του ίδιου έτους, μεταξύ 12 και 16 Ιουλίου, όταν οι δύο χώρες αντάλλαξαν πυρά πυροβολικού κατά μήκος των συνόρων τους, με αποτέλεσμα των θάνατο 12 Αζέρων και 5 Αρμενίων στρατιωτών. Δεκάδες χιλιάδες διαδήλωσαν στο Αζερμπαϊτζάν και απαίτησαν από την κυβέρνηση να αντιδράσει με ισχυρότερες δυνάμεις καταλαμβάνοντας μάλιστα και για λίγη ώρα το κοινοβούλιο. Στις 16 Ιουλίου ο Πρόεδρος του Αζερμπαϊτζάν Αλίεφ άσκησε κριτική κατά του Υπουργού Εξωτερικών Μαμαντιάροφ, ότι τήρησε παθητική στάση κατά τις μακροχρόνιες διαπραγματεύσεις με την Αρμενία και τον αντικατέστησε με τον τότε Υπουργό Παιδείας Μπαϊράμοφ. Τον Αύγουστο το Αζερμπαϊτζάν διεξήγαγε μεγάλης κλίμακας στρατιωτικές ασκήσεις με την Τουρκία (Welt, C. & Bowen, 2021).

Στις 27 Σεπτεμβρίου η Αρμενία επιτέθηκε εναντίον πολιτικών στόχων στους οικισμούς Τερτέρ και Φουζούλι με τους Αζέρους να αντεπιτίθενται. Η Αρμενία κήρυξε στρατιωτικό νόμο και γενική επιστράτευση καλώντας στα όπλα ακόμα και τους Αρμένιους της διασποράς ενώ και το Αζερμπαϊτζάν στις 28 Σεπτεμβρίου προχώρησε σε μερική επιστράτευση και απαγόρευση της κυκλοφορίας. Στις 28 Οκτωβρίου ο αρμενικός στρατός πραγματοποίησε επίθεση στην πόλη Μπάρντα του Αζερμπαϊτζάν με αρκετές απώλειες εκατέρωθεν τόσο σε στρατιωτικό προσωπικό όσο και σε πολίτες. Από την άλλη πλευρά και οι Αζέροι επιτέθηκαν στη στρατηγική πόλη Σούσι και κάποιες άλλες κοντινές περιοχές με σημαντικές απώλειες για τις αρμενικές χερσαίες δυνάμεις αλλά και απώλειες αμάχων. Σε διάστημα έξι εβδομάδων οι ένοπλες δυνάμεις του Αζερμπαϊτζάν εισέβαλαν σταδιακά εναντίον θέσεων των Αρμενίων και του Ναγκόρνο - Καραμπάχ. Τα σύγχρονα οπλικά συστήματα που είχε προμηθευτεί πρόσφατα το Αζερμπαϊτζάν και κυρίως τα συστήματα μη επανδρωμένων αεροχημάτων (drones) βελτίωσαν τις δυνατότητες αναγνώρισης και πλήγματος ακριβείας του στρατού, με αποτέλεσμα οι τεθωρακισμένες δυνάμεις των Αρμενίων στο Ναγκόρνο - Καραμπάχ να υποστούν βαριές απώλειες και να μην μπορέσουν να αποκρούσουν τις επιθετικές ενέργειες των Αζέρων. Έτσι, οι δυνάμεις του Αζερμπαϊτζάν κατέλαβαν εδάφη στις περιοχές Φουζούλι, Ζανγκιλάν και Γιαμπραγίλ, εξασφαλίζοντας την πλευρά των συνόρων του με το Ιράν. Στο νότιο τμήμα του Ναγκόρνο - Καραμπάχ προσπάθησαν να καταλάβουν το Λατσίν, μία πόλη που βρίσκεται σε στρατηγική θέση κατά μήκος του διαδρόμου που συνδέει την Αρμενία με το αστικό κέντρο του Στεπανακέρτ στο Ναγκόρνο - Καραμπάχ, κάτι το οποίο δεν επετεύχθη, καθώς μετά από σκληρές μάχες οι αρμενικές δυνάμεις απέκρουσαν τις μονάδες του Αζερμπαϊτζάν. Στις 8 Νοεμβρίου οι Αζέροι κατέλαβαν τη Σούσα, αποδυναμώνοντας τις θέσεις των Αρμενίων και θέτοντας σε κίνδυνο της ασφάλεια του πληθυσμού στο Ναγκόρνο - Καραμπάχ, από όπου περίπου 90.000 άνθρωποι απομακρύνθηκαν εγκαταλείποντας τις εστίες τους (Ilić & Tomašević, 2021; Semercioğlu, 2021; Welt, C. & Bowen, 2021).

Χάρτης απεικόνισης των περιοχών του Ναγκόρνο - Καραμπάχ που ανακτήθηκαν από το Αζερμπαϊτζάν μέχρι και την πρώτη ημέρα των επιχειρήσεων και των περιοχών που εξελίσσονταν συμπλοκές (Πηγή: Semercioğlu, 2021)

Οι επιχειρήσεις των Αζέρων έτυχαν της υποστήριξης της Τουρκίας, η οποία αφενός ήθελε να εξισορροπήσει την ισχύ της Αρμενίας και αφετέρου ήθελε να αναβαθμίσει τον ρόλο της ως περιφερειακή δύναμη, συμμετέχοντας στη διαδικασία των διαπραγματεύσεων. Εξάλλου, σε ό,τι αφορά στο πρώτο σκέλος, η Άγκυρα το 2010 είχε συνάψει συμφωνία αμοιβαίας βοήθειας με το Μπακού το 2010, η οποία της εξασφάλιζε το νομικό πλαίσιο για την ανάμειξη της στη σύγκρουση. Σύμφωνα με καταγγελίες της Αρμενίας, η Τουρκία βοήθησε στη στρατολόγηση άγνωστου αριθμού Σύριων μισθοφόρων για να βοηθήσει το στρατό του Αζερμπαϊτζάν, ενώ και η Τουρκία κατηγόρησε την Αρμενία ότι στρατολόγησε Κούρδους μαχητές. Η Ρωσία από την άλλη, θεωρούσε όλη την περιοχή του νότιου Καυκάσου ως αποκλειστική ζώνη επιρροής και η παρέμβαση εξωτερικών παραγόντων σε αυτήν δεν θα μπορούσε να γίνει αποδεκτή από το

Κρεμλίνο, ειδικά όταν ο παράγοντας αυτός ήταν και μέλος του NATO και όταν η Αρμενία αποτελούσε έναν εκ των βασικών σύμμαχων της, οπότε η εγκατάλειψή της δεν αποτελούσε μία βιώσιμη επιλογή για το Κρεμλίνο. Μάλιστα, η Ρωσία ως μέλος του Οργανισμού της Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας, όπως και η Αρμενία, θα έπρεπε σε περίπτωση πολεμικής σύγκρουσης σε έδαφος συμμάχου, να πάρει το μέρος του συμμάχου, εν προκειμένω της Αρμενίας και να στραφεί κατά του Αζερμπαϊτζάν και της Τουρκίας. Από την άλλη για τη Ρωσία, το Αζερμπαϊτζάν ως μετασοβιετικό κράτος θεωρούνταν στρατηγικός εταίρος σε αντίθεση με άλλα κράτη όπως η Γεωργία και η Ουκρανία. Αυτό που προβλημάτιζε περισσότερο τη Ρωσία όμως, ήταν η παρουσία στη σύγκρουση μαχητών από οργανώσεις που είχαν χαρακτηριστεί διεθνώς ως τρομοκρατικές και πίστευε ότι τυχόν επέκταση της σύγκρουσης μεταξύ των δύο εμπλεκόμενων χωρών θα απειλούσε και τη δική της ασφάλεια, στην περιοχή του βόρειου Καυκάσου. (Isachenko, 2020; Welt, C. & Bowen, 2021).

Επομένως, η προσπάθεια της Τουρκίας να εμπλακεί στη σύγκρουση δημιούργησε δυσκολίες για τη Ρωσία, η οποία θεωρούσε ότι τα συμφέροντα των δύο χωρών θα μπορούσαν να συγκλίνουν σε τομείς συνεργασίας, όπως για παράδειγμα η διαμεσολάβηση για την κατάπαυση του πυρός με αποκλεισμό του δυτικού παράγοντα από αυτήν τη διαδικασία. Για αυτόν τον λόγο η Ρωσία υιοθέτησε επίσημα μία ουδέτερη στάση μέχρι και την παρέμβασή της για την επίτευξη συμφωνίας κατάπαυσης του πυρός. Το κομβικό σημείο για τη στάση αυτή της Ρωσίας, ήταν η σχέση με την κυβέρνηση Πασινιάν στην Αρμενία, η οποία ήταν προβληματική και η Ρωσία προκειμένου να διατηρεί τη ζώνη επιρροής της χρειαζόταν κυβέρνηση πιστή σε αυτήν. Έτσι, χαράσσοντας τις δικές της κόκκινες γραμμές που δεν ήταν άλλες από την εξασφάλιση της εδαφικής ακεραιότητας της Αρμενίας, επέτρεψε την παρέμβαση της Τουρκίας μέσα από την οποία θα κατάφερνε να ανακτήσει την επιρροή της αρμένικης κυβέρνησης και η οποία συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών είχε εφαρμοσθεί και στην περίπτωση της Συρίας (Isachenko, 2020).

Στις 9 Νοεμβρίου 2020, με τη διαμεσολάβηση του Προέδρου της Ρωσίας Βλάντιμιρ Πούτιν, ο Πρόεδρος του Αζερμπαϊτζάν Ιλχάμ Αλίεμ και ο Πρωθυπουργός της Αρμενίας Νικόλ Πασινιάν, υπέγραψαν συμφωνία εκκευρίας και στις 10 Νοεμβρίου τερματίστηκαν οι συγκρούσεις. Σύμφωνα με την υπογραφείσα συμφωνία κατάπαυσης του πυρός, η Αρμενία υποχρεώθηκε να επιστρέψει στο Αζερμπαϊτζάν την περιοχή Καλμπαγιάρ και το Λατσίν. Το Λατσίν αποτελεί έναν διάδρομο πλάτους 5 χλμ, ο οποίος παρέχει πρόσβαση από το Ναγκόρνο - Καραμπάχ στην Αρμενία παρακάμπτοντας την πόλη Σούσα. Ο εν λόγω διάδρομος σύμφωνα με τη συμφωνία παραμένει υπό τον έλεγχο της Ρωσικής Ομοσπονδίας, η οποία ανέπτυξε ειρηνευτικό σώμα δύναμης 2000 ανδρών σε αυτήν τη ζώνη. Με τη συμφωνία αυτήν επίσης, η Αρμενία συμφώνησε να αποχωρήσει σταδιακά από την περιοχή του Ναγκόρνο - Καραμπάχ, κάτι το οποίο επιδίωκε το Αζερμπαϊτζάν μέσω διαπραγματεύσεων για δεκαετίες (Semercioğlu, 2021; Welt, C. & Bowen, 2021).

Χάρτης απεικόνισης των περιοχών του Ναγκόρνο - Καραμπάχ με βάση την επιτευχθείσα συνθήκη κατάπαυσης του πυρός της 9ης Νοεμβρίου 2020 (Πηγή: Iskandaryan, 2020)

4. Η Εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία το 2022

Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης η αβεβαιότητα, η αστάθεια και οι συγκρουσιακές τάσεις χαρακτήριζαν τις σχέσεις των δύο χωρών. Άλλοι παράγοντες που όξυναν αυτές τις σχέσεις ήταν το σημαντικό ενεργειακό χρέος της Ουκρανίας προς τη Ρωσία, η επέκταση του NATO προς την ανατολή και η κατάσταση της ρωσικής μειονότητας στην Ουκρανία. Αναφορικά με το τελευταίο, η Ρωσία είναι χώρα, η οποία αξιοποιεί και εκμεταλλεύεται τις εμφύλιες συγκρούσεις σε χώρες του λεγόμενου εγγύς περιβάλλοντός της ως μέσο για να επεκτείνει την επιρροή της στον μετασοβιετικό χώρο και ταυτόχρονα να μειώσει την επιρροή της Δύσης σε αυτές. Τον Απρίλιο του 2019, στις προεδρικές εκλογές στην Ουκρανία, εξελέγη ο Βολοντίμιρ Ζελένσκι, ο οποίος χαρακτηριζόταν ως δυτικών προσανατολισμών και τον Ιανουάριο του 2021 ζήτησε η χώρα του να ενταχθεί στο NATO (Geissler et al, 2022; Mbah & Wasum, 2022).

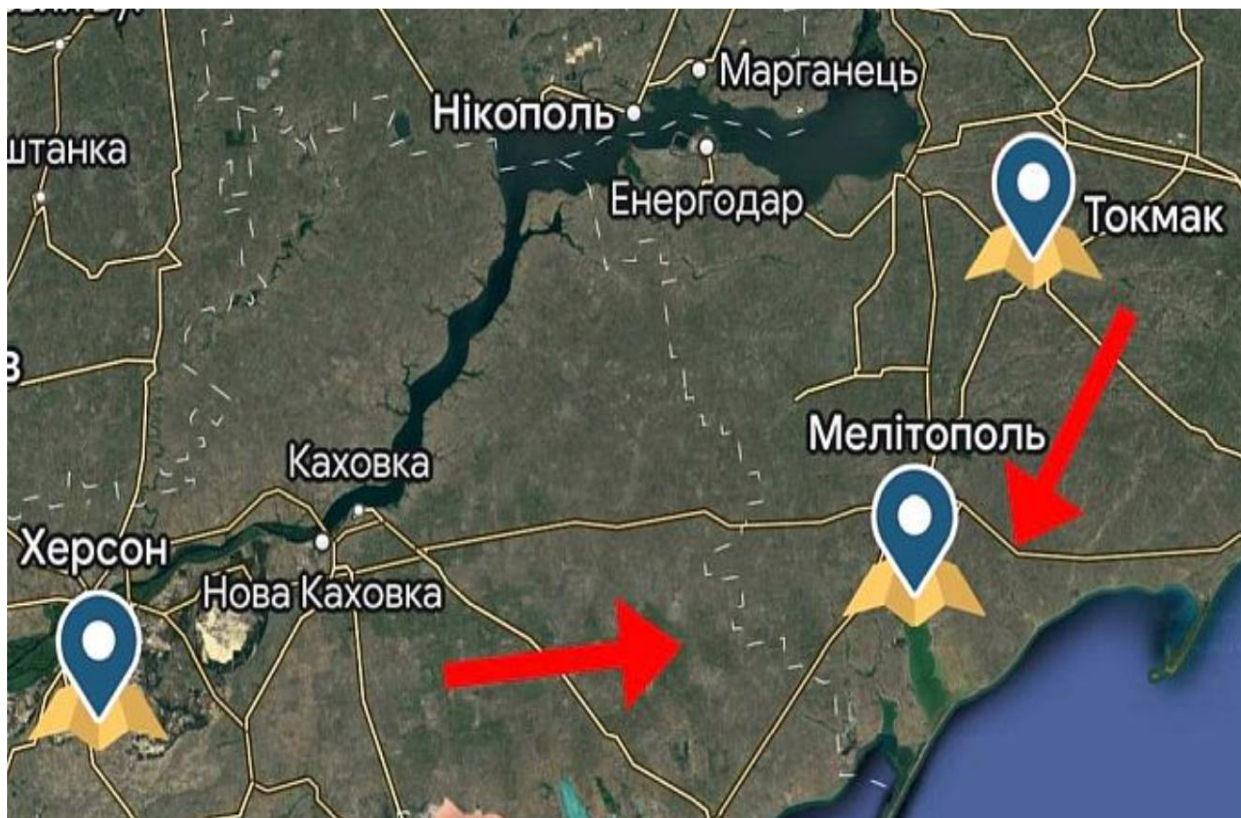
Ως αποκορύφωμα των τεταμένων σχέσεων, το πρωί της 24ης Φεβρουαρίου 2022, η Ρωσία με την πρόφαση διεξαγωγής μεγάλης στρατιωτικής άσκησης στα σύνορα με την Ουκρανία, εισέβαλε σε αυτήν, κλιμακώνοντας τον ρωσο-ουκρανικό πόλεμο που είχε ξεκινήσει με τα προαναφερόμενα γεγονότα του 2014. Αυτή η ενέργεια της Ρωσίας έχει οδηγήσει σε μείζονα ενεργειακή κρίση, σε ελλείψεις τροφίμων σχεδόν σε παγκόσμια κλίμακα και σε μία από μεγαλύτερες προσφυγικές κρίσεις με περισσότερα από 3,6 εκατομμύρια Ουκρανούς να εγκαταλείπουν τη χώρα, πάνω από 6,5 εκατομμύρια να έχουν μετακινηθεί εντός χώρας και 10 εκατομμύρια, σχεδόν το ένα τέταρτο του πληθυσμού της Ουκρανίας, να έχει εκτοπιστεί από τις εστίες του. Η εισβολή αποδοκιμάστηκε με ψήφισμα από τα Ηνωμένα Έθνη (ΟΗΕ), το οποίο 141 χώρες το ενέκριναν, 5 χώρες το καταψήφισαν, όπως για παράδειγμα η Λευκορωσία και η Βόρεια Κορέα ενώ 35 χώρες όπως η Ινδία, το Πακιστάν και η Νότια Αφρική απείχαν (Geissler et al, 2022; Καλτσιόδη, 2022; Mbah & Wasum, 2022)

Ο Πούτιν διέταξε την εισβολή στην Ουκρανία στις 24 Φεβρουαρίου, λέγοντας ότι σκοπός της είναι η αποστρατιωτικοποίηση της χώρας, επικαλούμενος την άρνηση του NATO να προσφέρει στη Ρωσία εγγυήσεις ότι η Ουκρανία δεν θα κληθεί να ενταχθεί στη συμμαχία. Η Ουκρανία και μεγάλο μέρος του κόσμου κατήγγειλαν τη ρωσική επίθεση ως απρόκλητη πράξη επιθετικότητας. Ο Πούτιν και οι αξιωματούχοι του ήλπιζαν να εξοντώσουν τον ουκρανικό στρατό σε λίγες μέρες, αλλά η σκληρή ουκρανική αντίσταση εκτροχίασε γρήγορα αυτά τα σχέδια. Μετά από μια αποτυχημένη προσπάθεια να καταλάβουν γρήγορα την ουκρανική πρωτεύουσα, τα ρωσικά στρατεύματα αποσύρθηκαν τον Μάρτιο από τις περιοχές που είχαν αναπτυχθεί γύρω από το Κίεβο, αφήνοντας πίσω τους σύμφωνα με στοιχεία των Ηνωμένων Εθνών πάνω από 2.500 νεκρούς και σοβαρά τραυματίες. Καθώς εξελίσσονταν οι επιχειρήσεις, η υλική στήριξη στην Ουκρανία από τις Η.Π.Α και χώρες της Ε.Ε. έδωσε τη δυνατότητα στη χώρα, τον Σεπτέμβριο να ανακαταλάβει μεγάλες εκτάσεις γης στη βορειοανατολική περιοχή του Χάρκοβο και στη συνέχεια οι Ουκρανοί κατάφεραν να ανακτήσουν τον έλεγχο του στρατηγικού λιμανιού της Χερσώνας (Associated Press, 2022).

Η εντολή ενεργοποίησης 300.000 εφέδρων που έδωσε ο Πούτιν τον Σεπτέμβριο δεν επέφερε τα αναμενόμενα αποτελέσματα και δεν ανέτρεψε τα δεδομένα στο πεδίο των μαχών υπέρ της Ρωσίας. Αυτό συνέβη γιατί χιλιάδες Ρώσοι προκειμένου να αποφύγουν τη στρατολόγηση έφυγαν στο εξωτερικό ενώ και αυτοί που τελικά εντάχθηκαν ανέφεραν σοβαρές ελλείψεις σε βασικούς εξοπλισμούς και προμήθειες. Έτσι, η Ρωσία αναγκάστηκε να παραδεχθεί ότι η εκστρατεία στην Ουκρανία διαρκεί περισσότερο από όσο περίμενε ενώ και ο Πούτιν παραδέχτηκε ότι η ολοκλήρωση της «ειδικής στρατιωτικής επιχείρησης», όπως τη χαρακτηρίζει, θα μπορούσε να είναι μια μακροχρόνια διαδικασία. Ο ίδιος παράλληλα υποστήριξε ότι η εκστρατεία εξελίσσεται σύμφωνα με το σχέδιο και πως πετύχει τους στόχους της. Το Κρεμλίνο προκειμένου να μειώσει τις αντιδράσεις στο εσωτερικό της χώρας έχει φιμώσει κάθε κριτική για

τη δράση στην Ουκρανία, κλείνοντας μέσα ενημέρωσης που λειτουργούν επικριτικά και ποινικοποιώντας τη διάδοση κάθε πληροφορίας που διαφέρει από την επίσημη άποψη. Όμως παρατηρείται ότι σκληροπυρηνικοί παράγοντες της Ρωσίας ασκούν έντονη κριτική κατηγορώντας τον Ρώσο Πρόεδρο ως αδύναμο και αναποφάσιστο, ζητώντας παράλληλα να ενταθούν τα χτυπήματα στην Ουκρανία. Η πίεση αυτή φαίνεται να έχει μεταφερθεί και στα πεδία των επιχειρήσεων καθώς από μαρτυρίες Ρώσων αιχμαλώτων στρατιωτών έχει αναφερθεί ακόμα και η εκτέλεση συναδέλφων τους, οι οποίοι έδειξαν φόβο στο πεδίο της μάχης (Associated Press, 2022; Van Brugen, 2022).

Τον τελευταίο καιρό φαίνεται πως οι Ρώσοι ενισχύουν τις δυνάμεις τους στο μέτωπο μετατρέποντας κατεχόμενες πόλεις όπως η Μελιτόπολη στην περιφέρεια της Ζαπορίζια καθώς και τις γύρω περιοχές σε μεγάλες στρατιωτικές βάσεις. Στις περιοχές αυτές κατασκευάζονται οχυρώσεις και σε κατάλληλους χώρους, όπως προαύλια σχολείων τοποθετείται περιμετρικά οπλισμός και εγκαθίστανται συστήματα πολλαπλών εκτοξευτών ρουκετών (Tyshchenko, 2022). Αυτές τις νέες πραγματικότητες επί του εδάφους κάλεσε η ρωσική πλευρά να γίνουν αποδεκτές από τους Ουκρανούς, σε μία απάντηση στην πρόταση ειρήνης που υπέβαλε ο Ουκρανός Πρόεδρος και η οποία περιλάμβανε την αποχώρηση των ρωσικών στρατευμάτων. Στις νέες πραγματικότητες οι Ρώσοι περιλαμβάνουν τέσσερις ουκρανικές περιοχές ως «νέα υποκείμενά» της, τις οποίες ανακοίνωσε ότι προσαρτά τον Σεπτέμβριο του 2022, κάτι το οποίο καταδικάστηκε από τις περισσότερες χώρες μέλη του Ο.Η.Ε. και μέχρι και την περίοδο που συγγράφεται η παρούσα εργασία, παραμένει άγνωστο το πως θα εξελιχθούν τα γεγονότα στις πληττώμενες από τον πόλεμο περιοχές της Ουκρανίας αλλά και η γενικότερη κατάληξη του πολέμου (Capital, 2022; Tyshchenko, 2022).

Οι ρωσικές δυνάμεις οχυρώνουν πόλεις και άλλες περιοχές προκειμένου να μπορέσουν να κρατήσουν την άμυνα των περιοχών αυτών (Πηγή: Tyshchenko, 2022)

Παράρτημα Β.

Φωτοπληροφοριακό Υλικό

1. Ο Ρωσο-γεωργιανός Πόλεμος του 2008

Γεωργιανοί στρατιώτες κατά τη διάρκεια των μαχών (Πηγή: anvi.gr, 2021)

Αρκετοί άμαχοι εκτοπίστηκαν από τις οικίες τους κατά τη διάρκεια του ρωσο-γεωργιανού πολέμου (tanea.gr, 2008)

Μαχητές της Νότιας Οσετίας κατά την προετοιμασία τους (Ευσταθιάδης, 2008)

Κατεστραμμένα γεωργιανά άρματα την ώρα που ρωσικές δυνάμεις προελαύνουν (Τα Νέα, 2008)

Ρωσικές δυνάμεις με τεθωρακισμένα οχήματα μεταφοράς προσωπικού στα περικόρια της Νότιας Οσετίας (Παμπουχίδου, 2008)

Ρωσικές δυνάμεις προελαύνουν προς της Νότια Οσετία (Παμπουχίδου, 2008)

Ισχυρές τεθωρακισμένες ρωσικές δυνάμεις ανεπιτήθησαν και έφθασαν μέχρι τα περίχωρα της Τιφλίδας (aftodioikisi.gr, 2008)

Η σημαία της αποσχισθείσας Νότιας Οσετίας υψωμένη μαζί με τη Ρωσική (liberal.gr, 2008)

Ανδρας των δυνάμεων της Νότιας Οσετίας με το εθνόσημο στον ώμο (iefimerida.gr, 2022)

Η ρωσική στρατιωτική βάση στα de facto σύνορα της απασχισθείσας περιοχής της Νότιας Οσετίας κοντά στο Arbo (huffingtonpost.gr, 2022)

Ο φράχτης που ύψωσε η Ρωσία στα σύνορα της Νότιας Οσετίας με τη Γεωργία (youtube.com, 2014)

Οι δομές φιλοξενίας που δημιουργήθηκαν για τους εκτοπισμένους (Mintek, 2012)

2. Η Κατάληψη της Κριμαίας από τη Ρωσία και τα Γεγονότα στην Επαρχία του Ντονμπάς το 2014

Συγκρούσεις διαδηλωτών με αστυνομικές δυνάμεις στο Κίεβο τον Φεβρουάριο του 2014 (Wikipedia, 2022)

«Πράσινοι Στρατιώτες» απέκλεισαν κρατικά κτίρια και υποδομές συγκοινωνιών, όπως το διεθνές αεροδρόμιο της Συμφερόπολης στην Κριμαία (Capital, 2014)

Οι στρατιώτες χωρίς διακριτικά που έκαναν την εμφάνισή τους στην Κριμαία χαρακτηρίστηκαν από πολλούς ως τα «μικρά πράσινα ανθρωπάκια» (News247, 2014)

Στρατιώτες χωρίς διακριτικά έχουν αποκλείσει την ουκρανική στρατιωτική βάση στο Περεβάλντε (wikipedia, 2014)

Κατά τη δεύτερη φάση των επιχειρήσεων του 2014 στο Ντονέσκ και το Λουχάνσκ, οι ρωσικές δυνάμεις ενίσχυσαν τους αυτονομιστές των περιοχών για να αντιμετωπίσουν την ουκρανική αντίδραση (Τα Νέα, 2014)

Δεκάδες οικογένειες εγκατέλειψαν το Ντονέσκ και το Λουχάνσκ για να διασωθούν από τα πυρά που έπλητταν τις κατοικημένες περιοχές (Το Βήμα, 2014)

3. Ναγκόρνο - Καραμπάχ 2020

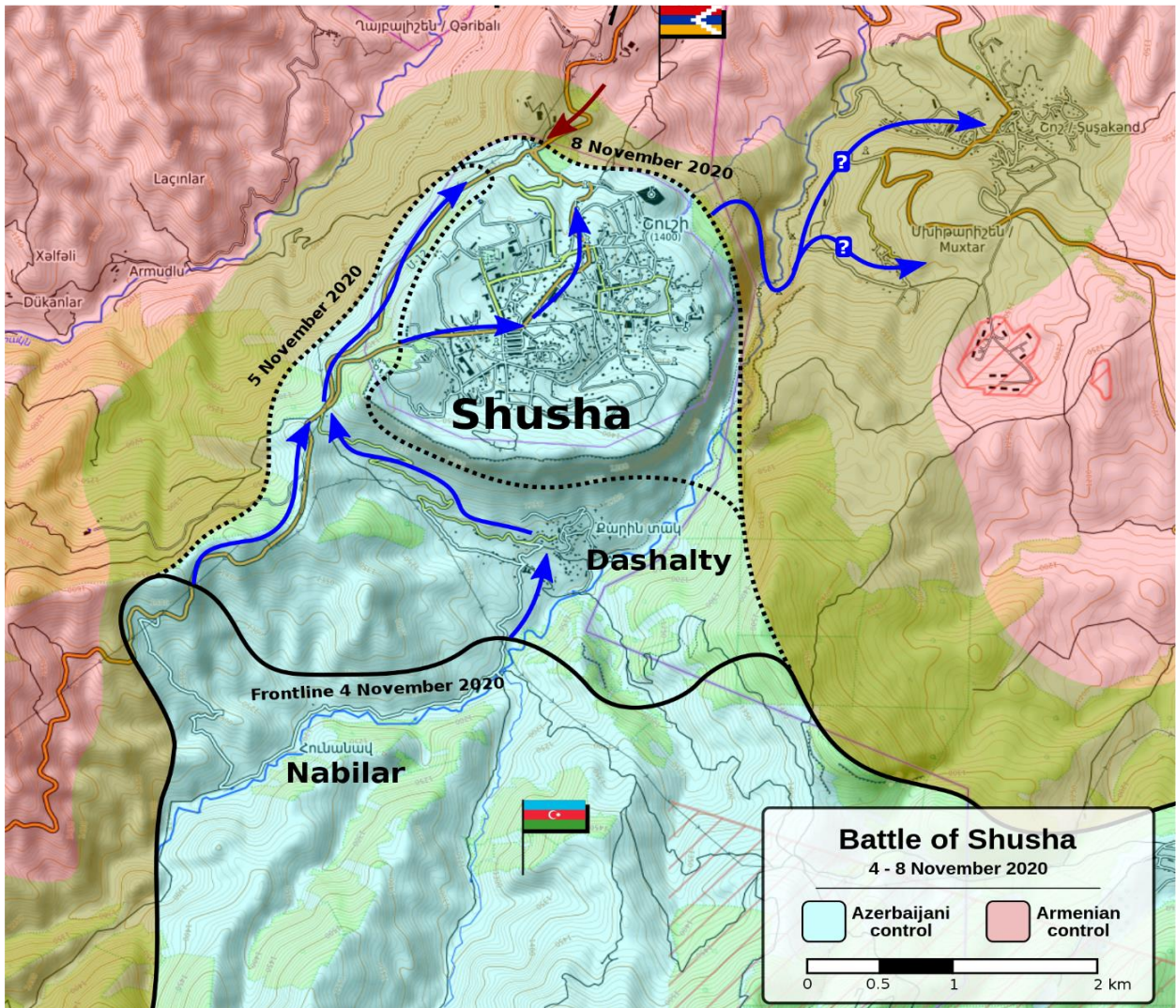
Αρμένιοι στρατιώτες στα χαρακώματα (Euronews, 2020)

Πυρά πυροβολικού εγγύς των αρμενικών στρατευμάτων (Euronews, 2020)

Τεθωρακισμένο όχημα μάχης των Αζέρων κινείται προς την πρώτη γραμμή (Euronews, 2020)

Σχεδιάγραμμα από τις επιχειρήσεις κατά τη μάχη της Σούσα (Wikipedia, 2022)

Αρμένικο αυτοκινούμενο αντιαεροπορικό σύστημα SA-8 GECKO λίγο πριν καταστραφεί από τουρκικής κατασκευής εξοπλισμένο μη επανδρωμένο αερόχημα BAYRAKTAR TB II. Τα Συστήματα Μη Επανδρωμένων Αεροσκαφών έπαιξαν καταλυτικό ρόλο στην έκβαση των επιχειρήσεων υπέρ του Αζερμπαϊτζάν (Euronews, 2020)

Οι Υπουργοί Εξωτερικών του Αζερμπαϊτζάν και της Αρμενίας στο ίδιο τραπέζι με διαμεσολαβητή τον Υπουργό Εξωτερικών της Ρωσίας (Euronews, 2020)

Οι διπλωμάτες των δύο χωρών στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων (Euronews, 2020)

Αζέροι πολίτες πανηγυρίζουν στους δρόμους την υπογραφή της συμφωνίας, μέσω της οποίας εδάφη του θύλακα του Ναγκόρνο - Καραμπάχ αποτελούν τμήμα των αζέρικων εδαφών (Euronews, 2020)

Σε αντίθεση με το πανηγυρικό κλίμα στο Αζερμπαϊτζάν, επεισόδια ξέσπασαν εντός και εκτός του αρμενικού κοινοβουλίου (Euronews, 2020)

Οι Αρμένιοι εγκαταλείποντας τις περιοχές που απώλεσαν στο Ναγκόρνο – Καραμπάχ, πυρπόλησαν τις οικίες τους για να μην πέσουν στα χέρια των Αζέρων (Euronews, 2020)

4. Η Εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία το 2022

Οι πρώτες στιγμές της εισβολής. Άμαχοι σε πρόχειρα καταφύγια και ουκρανικά αντιαεροπορικά συστήματα στις φλόγες (Iefimerida, 2022)

Ρώσος στρατιώτης κατά την πρώτη φάση της εισβολής στην Ουκρανία τον Μάρτιο του 2022 (newsit, 2022)

Ουκρανοί στρατιώτες προστατεύονται στα χαρακώματα (newsbeast, 2022)

Κατεστραμμένα ρωσικά τεθωρακισμένα οχήματα κατά την πρώτη φάση της εισβολής της Ρωσίας στη Ουκρανία (Capital, 2022)

Κατεστραμμένο ρωσικό άρμα μάχης κατά τη μάχη για την κατάληψη της Μαριούπολης (Protothema, 2022)

Ουκρανός στρατιώτης παρατηρεί ένα όχημα που φλέγεται μετά από πυρά πυροβολικού που το έπληξαν κατά τις μάχες του Ιουνίου 2022 (Van Brugen, 2022)

Ρώσος στρατιώτης περιπολεί στη Μαριούπολη τον Σεπτέμβριο του 2022 (News247, 2022)

Ρώσοι στρατιώτες στη Χερσώνα. Τον Νοέμβριο του 2022 οι ουκρανικές δυνάμεις υποχρέωσαν τους Ρώσους σε αποχώρηση από την πόλη αυτήν, ωθώντας τους προς τις εκβολές του ποταμού Δνεύπερου (Protothema, 2022)

Σημαντικές ζημιές υπέστη η πρωτεύουσα της Ουκρανίας από τη χρήση Drones καμικάζι (D News, 2022)

Τον Νοέμβριο του 2022, ακτιβιστές στη Μαριούπολη σε μία ενέργεια που φανερώνει το επίπεδο αντίστασης των Ουκρανών, αφαίρεσαν τη ρωσική σημαία από τον ιστό της (Tyshchenko, 2022)

Ακόμα και οι ιεροί ναοί στο Λουχάνσκ δεν γλίτωσαν από τα πυρά των αντιμαχόμενων πλευρών (Athens Voice, 2022)